

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

SOROKKA-SUUNNITELMA:

*TIEDUSTELUTIETOJEN MERKITYS OPERAATION VALMISTELUSSA
TAMMI - MAALISKUUSSA 1942*

Pro gradu -tutkielma

Luutnantti
Tuomas Mustonen

Sotatieteiden maisterikurssi 1
Tiedusteluopintosuunta

Toukokuu 2011

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 1	Linja Jalkaväkilinja/tiedusteluopintosuunta
Tekijä Luutnantti Tuomas Mustonen	
Tutkielman nimi SOROKKA-SUUNNITELMA: TIEDUSTELUTIETOJEN MERKITYS OPERAATION VALMISTELUSSA TAMMI-MAALISKUUSSA 1942	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Toukokuu 2011	Tekstisivuja 77 Liitesivuja 6
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Muurmannin rata oli merkittävä Neuvostoliiton ulkomaanavun ja sotajoukkojen kuljetusreitti toisessa maailmansodassa vuoden 1941 loppupuolelta alkaen. Vuoden 1940 lopussa valmistunut Sorokasta alkanut Obozerskajan kautta Sisä-Venäjän rautatieverkkoon liittyvä rautatie osoitti merkityksensä suomalaisten vallattua Muurmannin radan Syväri – Karhumäki alueella. Suomalaisten ja saksalaisten sodankäynnille olisi ollut edullista vallata Sorokan rautatieliittymä ja katkaista sitä pitkin toimitettu ulkomaanapu ja vihollisjoukkojen keskitykset omia joukkoja vastaan. Valtausoperaatiota varten laadittiin maaliskuussa 1942 operaatiosuunnitelma, jota kenraali Aksel Airo nimitti sotien jälkeen ”Sorokka-suunnitelmaksi”.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää olisiko suunnitelma ollut toteutettavissa vuoden 1942 maaliskuun loppuun mennessä saatujen tiedustelutietojen perusteella. Tutkimustehtävän avulla selvitetään Neuvostoliiton joukkojen sotilaallista suorituskykyä operaatioon suunnitelluilla hyökkäysalueilla. Tiedustelutietojen perusteella verrataan Neuvostoliiton ja Suomen joukkojen sotilaallista suorituskykyä. Vertailun perusteella tutkija arvioi toteuttamatta jääneen operaation menestymisen mahdollisuuksia.</p> <p>Tutkimus on asiakirjatutkimus ja tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen sisältöanalyysi. Pääaineistona tutkimuksessa ovat suomalaiset arkistoasiakirjat ja jatkosotaan liittyvä tutkimuskirjallisuus. Arkistoasiakirjoista hyödyllisimpiä ovat Päämajan Operatiivisen osaston asiakirjat, Maaselän ryhmän ja 14. Divisioonan vihollistilanneilmoitukset. Näiden joukkojen sotapäiväkirjat ja tiedustelupäiväkirjat osoittautuivat myös hyödyllisiksi alkuperäislähteiksi. Kirjallisuuslähteistä hyödyllisimpiä ovat tiedusteluun ja viholliseen liittyvät teokset, tärkeimpinä Heiskasen, Saressalon ja Mannisen teokset.</p> <p>Neuvostoliiton sotilaallinen suorituskyky oli heikko alkuvuodesta 1942. Puna-armeijan joukot valmistautuivat kuitenkin puolustamaan Muurmannin rataa ja Sorokkaa. Suomalaisten suunnittelema operaatioalueelle keskitettiin puna-armeijan lisäjoukkoja, puolustusasemia parannettiin ja maaliskuun lopussa sen joukkojen painopistettä siirrettiin sekä suomalaisjoukkojen suunnitellun hyökkäyksen painopistesuuntiin että Muurmannin radan suojaksi. Suomalaiset kykenivät selvittämään tiedustelullaan vastassa olleet vihollisen voimat, niiden vahvuudet ja heikkoudet, painopisteiden muodostumiset ja joukkojen keskitykset. ”Sorokkasuunnitelman” todennäköinen tarkoitus oli vallata Kotskoman tasalla oleva edullinen puolustusasema maaliskuun lopussa 1942. Myöhemmin hyökkäystä olisi voitu jatkaa Sorokkaan. Moni suunnitteluvastuussa olleista upseereista piti Kotskoman tasan valtaamisoperaatiota toteuttamiskelpoisena. Myös Mannerheim kannatti operaation sotilaallista toteutusta. Suurimmaksi esteeksi operaation toteuttamiselle muodostui mahdollisuus Yhdysvaltojen ulkopoliittisten suhteiden menettämiseen.</p>	
<p>AVAINSANAT</p> <p>Muurmannin rata, Sorokka, Kotskoma, operaatio, tiedustelutieto, Sorokka-suunnitelma</p>	

TUTKIELMASSA KÄYTETTYJÄ LYHENTEITÄ

PE	Pääesikunta
PM	Päämaja
Op.Os	Operatiivinen osasto
PM. Op.1	Päämajan operatiivisen osaston toimisto 1
Tied.Os	Päämajan Tiedusteluosasto
Tied. 1	Päämajan Tiedustelujaoston tiedustelutoimisto 1
Tied. 2	Päämajan viestitiedustelutoimisto
IlmaVE	Ilmavoimien esikunta
Kar.A	Karjalan armeija
Tsto. II	Yhtymien ja yksiköiden esikuntien tiedustelutoimisto
Tsto. III	Yhtymien ja yksiköiden esikuntien operatiivinen toimisto
Os. 2	Osasto 2 (ilmeisesti 14.D:n Tsto II)
AK	Armeijakunta
E	Esikunta
MaaR	Maaselän ryhmä
D	Divisioona
1. JPr	1. Jääkäriprikaati
12. Pr	12. Prikaati
Ps.Pr	Panssariprikaati
JR	Jalkaväkirykmentti
I/JR 10	Jalkaväkirykmentti 10 ensimmäinen pataljoona
Os. Majewski	Osasto Majewski
Ps.JP	Panssarijääkäripataljoona
RjP	Rajajääkäripataljoona
Os.Ku	Päämajan tiedusteluosaston alatoimisto Osasto Kuismanen
14. Le.Lv	14. Lentolaihue
Mo	Päämajan radiopataljoonan moottoroitukomppania
A.O.K. Norwegen	Saksan Norjan armeija
A	Armeija (Neuvostoliiton)
NKVD	Neuvostoliiton sisäasian komissariaatti
Spk	Sotapäiväkirja
Tiedpvk	Tiedustelupäiväkirja
Kky	käsky

SOROKKA-SUUNNITELMA:

TIEDUSTELUTIETOJEN MERKITYS OPERAATION VALMISTELUSSA TAMMI- MAALISKUUSSA 1942

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
1.1	JOHDATUS TUTKIMUSAIHEESEEN.....	1
1.2	TUTKIMUSONGELMAT JA RAJAUS	4
1.3	TUTKIMUSMENETELMÄ, AIKAISEMPI TUTKIMUS JA LÄHTEET	6
1.4	TUTKIMUKSEN KESKEISIMMÄT KÄSITTEET	8
2	OPERAATION SUUNNITTELU HELMI - MAALISKUUSSA 1942.....	10
2.1	AIRON MUISTIO HYÖKKÄYKSESTÄ KOTSKOMAN ALUEELLE	11
2.2	VILJASEN HYÖKKÄYSSUUNNITELMA JA TAVOITTEEN PUOLUSTUSSUUNNITELMA.....	12
2.3	TIEDUSTELUN ORGANISOINTI JA OPERAATION TIEDUSTELU TALVELLA 1942	17
3	TIEDUSTELUHAVAINTOJA MAASELÄN JA RUKAJÄRVEN ALUEELTA TAMMI- MAALISKUUSSA 1942.....	22
3.1	LENTOTIEDUSTELUN HAVAINTOJA	22
3.2	KUUNTELUTIEDUSTELU.....	27
3.3	14. DIVISIOONAN SUORITAMAN PARTIOTIEDUSTELUN HAVAINTOJA.....	28
3.4	PÄÄMAJAN KAUKOPARTIO-OSASTOJEN HAVAINTOJA.....	32
3.5	OLOSUHDEANALYYSI RUKAJÄRVEN JA MAASELÄN SUUNNISSA MAALISKUUN LOPUSSA 1942.....	37
4	ANALYYSI VIHOLLISJOUKOISTA MAASELÄN SUUNNALLA	38
4.1	NEUVOSTOLIITON MAASELÄN OPERATIIVISEN RYHMÄN JOUKOT TAMMI - HELMIKUUSSA 1942.....	38
4.2	MAASELÄN SUUNNAN VIHOLLISTILANTEEN MUUTOKSET 1942 MAALISKUUN LOPPUUN MENNESSÄ.....	41
4.3	YHTEENVETO MAASELÄN SUUNNASSA OLEVASTA VIHOLLISESTA MAALISKUUSSA 1942.....	46
5	ANALYYSI VIHOLLISJOUKOISTA RUKAJÄRVI – SOROKKA SUUNNALLA.....	49
5.1	NEUVOSTOLIITON JOUKOT RUKAJÄRVEN SUUNNALLA TAMMI - HELMIKUUSSA 1942.....	49
5.2	RUKAJÄRVEN SUUNNAN VIHOLLISTILANTEEN MUUTOKSET 1942 MAALISKUUN LOPPUUN MENNESSÄ .	51
5.3	YHTEENVETO RUKAJÄRVEN SUUNNAN VIHOLLISESTA MAALISKUUSSA 1942	55
6	OPERAATION VALMISTELUT JA HYLKÄÄMINEN	58
6.1	VIHOLLISTIETOJEN VERTAAMINEN OPERAATIOON SUUNNITELTUIHIN SUOMALAISJOUKKOIHIN MAALISKUUSSA 1942	58
6.2	RUKAJÄRVEN SUUNNAN HYÖKKÄYSSUUNNITELMA TIEDUSTELUTIETOJEN PERUSTEELLA.....	60
6.3	HYÖKKÄYSVALMISTELUT	62
6.4	POLIITTINEN HYLKÄÄMINEN JA OPERATIIVISET PERUSTELUT OPERAATION TOTEUTTAMISEKSI	66
7	YHDISTELMÄ.....	70

LÄHTEET

LITTEET

SOROKKA-SUUNNITELMA:

TIEDUSTELUTIETOJEN MERKITYS OPERAATION VALMISTELUSSA TAMMI-MAALISKUUSSA 1942

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus tutkimusaiheeseen

Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon kesällä 1941 Neuvostoliitto ja Iso-Britannia allekirjoittivat laajan kaupp- ja lainasopimuksen saman vuoden elokuun 16. päivänä. Tämä sopimus mahdollisti Iso-Britannian ulkomaanavun Neuvostoliitolle. Myös Yhdysvalloissa tehtiin päätös materiaaliavun antamisesta Neuvostoliitolle. Avustusohjelmasta tehtiin sopimus syyskuun lopussa 1941. Tämän jälkeen pohdittavaksi jäivät materiaaliin kuljetusreitit ja niiden varmistaminen.¹

Muurmanskin satama kehittyi soveltuvuutensa vuoksi suureksi Neuvostoliiton ulkomaanavun määräsatomaksi, jonka kautta Neuvostoliiton sota- ja elintarvikkeiden maahantuonti mahdollistui sotavuosina. Golf-virta piti Muurmanskin rannikon lämpimänä, jolloin satama pysyi avoimena laivaliikenteelle myös talvella. Muurmanskin sataman merkitys korostui talviaikana Vienanmeren rannalla sijaitsevan Argangelin sataman ollessa käyttökelvoton jääesteidensä vuoksi. Suomen Päämajassa palvelleen saksalaisten yhteysupseerin Waldemar Erfurthin mukaan Muurmansk oli talviaikaan Neuvostoliiton ainoa jäätön satama.² Sotaa edeltävinä vuosina Muurmanskin satamaa oli laajennettu ja kehitetty syventämällä koko satama-aluetta, mikä mahdollisti valtamerialusten pääsyn suoraan laituriin³.

¹ Polvinen, Tuomo: *Barbarossasta Teheraniin, Suomi kansainvälisessä politiikassa 1 1941–1943*, WSOY, Juva 1979, ss. 79 ja 99.

² Erfurt, Waldemar: *Muurmannin radan ongelma*, WSOY, Porvoo 1952, ss. 5–7, ks. myös Polvinen (1979), s. 4.

³ PM:n tiedpvk n:o 2460/Tiedos/sal /25.7.41, tiedustelutietoja Itä-Karjalasta 1938, T 19933/2, KA (Sörn), s. 8.

Muurmanskin satamasta lähtevä Muurmannin rata oli huomattava Neuvostoliiton materiaaliavun kuljetusreitti Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista. Radan moraalinen merkitys oli suuri, koska se toimi tärkeimpänä yhdystienä Neuvostoliiton ja sen liittolaisten välillä. Tämä huomattiin myös Saksassa. Hitlerin huolena oli Iso-Britannian muodostama uhka Saksalle tärkeitä Petsamon nikkeli-kaivoksia vastaan. Hänen mielestään Iso-Britannian sotavoimat kykenisivät saavuttamaan Muurmanskin alueen, josta ne uhkaisivat kaivoksia. Muurmannin radan merkitys korostui etenkin sodan alkuvaiheessa, kun myöhemmin Persian kautta kulkeva uusi yhdysreitti ei ollut vielä käytettävissä. Yhdystienä käytetyn Vladivostokin reitin käyttö vaikeutui huomattavasti Japanin osallistuttua sotaan joulukuusta 1941 alkaen.⁴

Suomalaiset valloittivat Muurmannin radan Karhumäen ja Syvärin välisellä alueella jatkosodan hyökkäysvaiheen loppupuolella. Tällöin Sorokan kohdalta haarautuva yhdysrautatie Obozerskajaan ja Sisä-Venäjän rautatieverkkoon osoittautui Neuvostoliiton sodankäynnille hyödylliseksi tekijäksi. Yhdysrautatien strateginen merkitys oli ilmeinen.⁵ Se valmistui syksyllä 1940 ja ensimmäinen juna kulki rataosuuden läpi 7.11.1940. Itään johtavan rautatien liittymä oli noin viisi kilometriä Sorokan eteläpuolella. Liittymä mahdollisti liittymisen yhdysrautatielle sekä Sorokan että Karhumäenkin suunnasta. Sotavankitietojen mukaan rataa rakennettiin kaksiraiteiseksi syys-lokakuussa 1941. Haararadan avulla Muurmannin rata liittyi Vologda – Arkangel rautatiehen ja Sisä-Venäjän rautatieverkostoon. Erfurtin mukaan se osoittautui erittäin arvokkaaksi Neuvostoliiton sodankäynnille asemasodan aikana.⁶

Liikennöinti uudella rataosuudella aloitettiin joulukuussa 1940. Sodan puhjettua kesällä 1941 radan liikenne kasvoi huomattavasti. Sitä käytettiin sotaväen täydennys- ja evakointikuljetuksiin. Suomalaisten katkaistua Muurmannin radan, liikenne rautatiellä kasvoi 12:n junapariin vuorokaudessa. Päämajassa arvioitiin, että vuorokauden aikaista liikennemäärää voitaisiin kasvattaa radan useista asemista ja sivuutuspaikoista johtuen. Tammikuussa 1942 arvio tarkentui 15 – 18:n junapariin vuorokaudessa talviolosuhteissa.⁷

Suomen ja Saksan sodankäynnin kannalta olisi ollut edullista vallata Muurmannin rata, mikä olisi katkaissut materiaaliavun toimittamisen Sisä-Venäjälle ja vihollisjoukkojen keskitykset Muurmannin rataa pitkin. Vielä edullisempaa olisi ollut katkaista Sorokan ja Obozerskajan välinen rata, mikä olisi saartanut Sorokka – Jäämeri alueella olleet vihollisjoukot. Vienanme-

⁴ Polvinen (1979), s. 41.

⁵ Erfurt (1952), s. 34.

⁶ Erfurt (1952), s. 34, ks. myös Polvinen (1979), s. 50.

⁷ PM:n tiedpvk n:o 12660/Tiedos/sal/18.12.1941, Tietoja rautateistä, Sorokan – Obozerskajan rautatie, T19933/2, KA (Sörn), ss. 1–10 ja 41.

ren jäädyttyä nämä joukot olisi voitu täydellisesti eristää. Tuomo Polvisen mukaan syyskuun loppupuolella 1941 Suomen sotamarsalkka C.G.E. Mannerheimin esitti saksalaisille mahdollisuutta Sorokkaan suuntautuvasta hyökkäykseen.⁸

Pohjois-Suomessa taistelleen saksalaisen Norjan armeijan (A.O.K. Norwegen) tavoitteena oli Muurmannin radan katkaisu kolmella ryhmällä Muurmanskin-, Kantalahden- ja Louhen suunnalla. Viimeksi mainitulla alueella taisteli saksalaisille alistettu suomalainen III Armeijakunta (III AK). Lokakuuhun 1941 mennessä jokaisen ryhmän hyökkäys oli pysähtynyt tavoitettaan saavuttamatta. Mannerheimin esitys miellytti saksalaisia, koska he kuvittelivat sen antavan uusia mahdollisuuksia pysähtyneen hyökkäyksen käynnistämiseksi. Polvisen mukaan Mannerheim piti Louhen valtausta mahdollisena Sorokasta itään lähtevän haararadan katkaisun jälkeen. A.O.K. Norwegen:n komentaja kenraalievosti Paul Nikolaus von Falkenhorst sai kuitenkin käskyn valmistella talvihyökkäystä Kantalahteen.⁹

18. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Aaro Pajari lähetti marraskuun puolivälissä 1941 henkilökohtaisen kirjeen Mannerheimille. Sen mukaan ilman Obozerskajaan johtavan haararadan liittymän, Viananmeren länsirannan ja Stalinin kanavan itäpuolisen alueen pysyvää halluunottoa, Suomen armeija ei olisi pystynyt suojaamaan nykyisiä saavutuksiaan riittävästi. Länsivaltojen sotatarvikeapu Neuvostoliitolle ja Muurmannin radan pohjoinen ulottuvuus muodostivat hänen mielestään suuren uhan Suomelle ja Skandinavialle. Hänen mielestään paras ajankohta hyökkäykselle olisi ollut ennen syvänlumen tuloa, viimeistään tammikuussa 1942. Pajari ohitti virkatien lähettäessään kirjeen suoraan Mannerheimille. Suunnitelmansa tärkeyden vuoksi hän katsoi sen vaativan käsittelyn nopeuttamista.¹⁰

Erfurtin mukaan Mannerheim oli myönteisellä kannalla Sorokan valtaamisesta vielä marraskuun 20. päivänä 1941. Mannerheimin mielestä Muurmannin radan katkaisemiseen johtava hyökkäys olisi pitänyt toteuttaa valtaamalla Muurmansk, Kantalahti ja Sorokka mahdollisimman samanaikaisella hyökkäyksellä suomalais-saksalaisin voimin. Hyökkäykset kolmessa suunnassa olisivat estäneet puna-armeijan joukkojen siirrot ja painopisteiden muodostamisen Muurmannin radan suunnassa. Mannerheimin mielestä Sorokan eteläpuolelta haarautuvan Obozersakajan kautta Sisä-Venäjälle johtavan radan vuoksi Sorokan oli oltava hyökkäyksen painopisteessä. Neuvottelut operaation toteuttamisesta Rovaniemellä joulukuun 14. päivänä

⁸ Polvien (1979), s. 50.

⁹ Polvinen (1979), ss. 41–44 ja 51.

¹⁰ Kenraalimajuri A.O. Pajarin henkilökohtainen kirje Puolustusvoiman ylipäällikölle, n:o 2098/Kom./Henk./Pvm:stä puuttuu kuukausi (ilmeisesti 11) 13. .1941, T 15716/1, KA (Sörm), ss. 1–12.

1941 von Falkenhorstin kanssa epäonnistuivat. Hän ei kyennyt irrottamaan suomalaisia divisioonia puolustusasemistaan eikä Mannerheim suostunut ottamaan komentoonsa suomalaisia joukkoja etulinjan puolustuksen heikentymisen takia. Mannerheim kannatti vahvasti hyökkäyksen painopisteenä Sorokkaa, kun taas von Falkenhorst puolusti tehtävänsä hyökkäyksestä Kantalahteen. Neuvottelut päättyivät tuloksettomina. Palattuaan Päämajaan Mannerheim kuuli Saksan itärintaman romahtamisesta Tihvinässä. Erfurtin mukaan tämä aiheutti Mannerheimin uskon menetyksen Sorokkaan suunnattavan hyökkäyksen mahdollisuudesta.¹¹

Mannerheimin kielteiseksi muuttunut asenne Sorokkaan toteutuvasta hyökkäyksestä oli myös Suomen poliittisen johdon mukainen, sillä hallitus pyrki välttämään Yhdysvaltojen suhteiden heikkenemistä.¹² Iso-Britannia oli julistanut sodan Suomelle jo aikaisemmin. Julistusta edelsi Iso-Britannian pääministeri Churchillin tiedonanto Mannerheimille 30.11.1941. Siinä todetaan, että Suomi ei ole kaukana strategisesta tavoitteestaan marraskuun lopussa 1941.¹³ Strategisella tavoitteella tarkoitetaan mitä ilmeisimmin Muurmannin radan katkaisua Sorokan suunnalla. Myös Yhdysvallat painostivat Suomea pyrkimään rauhaan Neuvostoliiton kanssa. Se torjui uudet hyökkäykset Muurmannin radalle. Hyökkäys Sorokkaan olisi saattanut aiheuttaa Yhdysvaltojen sodanjulistuksen Suomelle.¹⁴

Operaation valmistelu kuitenkin jatkui. Se oli kiivaimmillaan tammi-maaliskuussa 1942, jolloin toteutettiin operaatiota ennakoivia joukkojen siirtoja ja ilmavoimien valmisteluja. Erfurtin mukaan Päämajassa joukkojen siirtoja perusteltiin rajoitetuin tavoittein suoritettavan operaation valmisteluina Muurmannin radan suuntaan viitaten myös Sorokkaan.¹⁵ Maaliskuussa 1942 valmistui operaatiosuunnitelma, jota kenraali Aksel Airo nimitti sotien jälkeen niin sanotuksi ”Sorokka-suunnitelmaksi”¹⁶.

1.2 Tutkimusongelmat ja rajaus

Tutkielma rajataan ajallisesti tammikuusta maaliskuuhun 1942. Tällöin tehtiin suurin osa operaation suunnittelu- ja valmistelutöistä, muun muassa operaatiota ennakoivat joukkojen siirrot, jotka osaltaan olisivat mahdollistaneet operaation toteuttamisen. Tutkittavat tiedustelumenetelmät rajataan operaation kannalta keskeisimpiin tiedustelumenetelmiin tammi-maaliskuussa

¹¹ Erfurt, (1952), ss. 39–49.

¹² Erfurt, (1952), s. 50.

¹³ Iso-Britannian sodanjulistus, päiväämätön asiakirja, josta puuttuu sivuja, PK 1367/1, KA (Sörn), ss. 35–36.

¹⁴ Erfurt (1952), s. 50.

¹⁵ Erfurt, Waldemar: *Suomi sodan myrskyssä 1941–1944*, WSOY, Porvoo, 1951, s. 90.

¹⁶ Kuosa, Tauno: *A. F. Airo, Legenda jo eläessään*, WSOY, Porvoo, 1979, s. 208.

1942. Näistä keskeisimpiä olivat tähytys-, partio- (lähi- ja kaukopartio), kuuntelu- ja lentotiedusteluun sekä sotavankien, yliloikkareiden ja paikallisväestön kuulustelu. Keskeisimmät tiedusteluun liittyvät käsitteet selvitetään luvussa 1.4. Tärkeinä tiedustelutiedon lähteinä tutkimuksessa ovat myös rintamajoukkojen tilanneilmoitukset. Ongelmana on, ettei kaikista tilanneilmoituksista laadituista operatiivisista katsauksista selviä tiedustelutiedon alkuperä.

Tutkielmassa käsiteltävät suomalaiset joukot ovat II Armeijakunta (myöhemmin Maaselän ryhmä (MaaR)) ja 14. Divisioona (14. D). Lisäksi tutkielmassa käsitellään niille operaatiota varten alistetut ja yhteistoiminnassa olleet joukot. Myös muiden joukkojen muun muassa III AK:n ja Päämajan kaukopartio-osastojen välittämiä tiedustelutietoja käydään läpi. Vihollistiedot käsittelevät Neuvostoliiton 32. Armeijan Maaselän- ja Karhumäen operatiivisten ryhmien sekä 26. Armeijan Kotskoman operatiivisen ryhmän joukkoja.

Tutkielman pääkysymys on: *Olisiko Sorokka-suunnitelma ollut toteutettavissa 1942 maaliskuun loppuun mennessä saadun tiedustelutiedon perusteella?* Pääkysymykseen etsitään vastausta apukysymyksillä, jotka käsittelevät vihollisen sotilaallista kykyä saatujen tiedustelutietojen perusteella. Tiedustelulla saatuja vihollistietoja verrataan suomalaisten sotilaalliseen suori-tuskykyyn, jonka perusteella arvioidaan operaation menestymisen mahdollisuuksia.

Pääkysymykseen vastataan seuraavien apukysymysten tukemana: *1. Mitä tietoa tiedustelulla saatiin vihollisesta ja vallitsevista olosuhteista suunnitelluilla operaatioalueilla tammi- maaliskuussa 1942?* Tiedustelutiedot kerättiin usealla eri menetelmällä. Tietoja yhdistämällä saatiin aikaan arvio vihollistilanteesta. Tutkielman tarkoitus ei ole pelkästään kerätä tiedustelutietoa ja pyrkiä sen yhdistelyyn, vaan käyttää olemassa olevia yhdistettyjä katsauksia vihollistilannekuvan muodostamiseksi. Tutkielmassa esitetään tärkeimpiä tiedusteluhavaintoja.

2. Mikä oli saadun tiedustelutiedon merkitys operaation suunnittelussa ja valmistelussa? Tiedustelutieto tulkittiin yhtymien esikunnissa ja siitä muodostettiin tilannekuva, jonka perusteella operaatiosuunnitelma laadittiin. Tilannekuvan muodostaminen mahdollisti riittävän varautumisen suunniteltuun operaatioon ja vastustajan kohtaamiseen. Asemasodan alkaminen mahdollisti laajan tiedustelu- ja partio toiminnan vihollistietojen hankkimiseen niin Maaselän kuin Rukajärvenkin suunnalla. Tiedustelutietoja saatiin runsaasti rintamajoukkojen antamista tilannekatsauksista, partioimalla ja lentotiedustelulla, myös operaation valmisteluun liittyviä tiedustelutehtäviä käskettiin.

3. *Miten tieto Suomen hyökkäysajatuksista Sorokkaan vaikutti Neuvostoliiton sotilaallisen kyvyn kasvattamiseen suunnitellulla hyökkäysalueella?* Näyttää siltä, että Neuvostoliiton joukoissa tiedettiin Suomen hyökkäyssuunnitelmista Sorokan suunnalle. Tämän kysymyksen avulla selvitän Neuvostoliiton toimenpiteitä sotilaallisen kyvyn kasvattamiseksi ja mahdollisena pidetyn suomalaisten hyökkäyksen torjumiseksi.

4. *Oliko ”Sorokka-suunnitelmalla” tarkoitus hyökätä Kotskomaan vai Sorokkaan?* Sorokan suuntaan suunniteltu operaatio suunniteltiin kaksivaiheiseksi, jonka ensimmäisenä tavoitteena oli Kotskoma – Parandovan aseman alue. Päämajan päämajoitustestamentin kenraalimajuri Aksel Airon ja 14. Divisioonan komentajan kenraalimajuri Erkki Raappanan mukaan jopa Sorokka oli saavutettavissa keväällä 1942. Toisaalta Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimiston päällikkö Everstiluutnantti Viljasen laatima puolustussuunnitelma oli suunniteltu Kotskoman tasalle. Myös Mannerheimin näkemys asiasta viittaa rintamalinjan lyhentämiseen Äänisen ja Rukajärven välillä eli Kotskoman tasan valtaamiseen. Tutkielman apukysymyksiin vastataan käsittelyluvuissa ja pääkysymykseen luvussa 7 (”Yhdistelmä”).

1.3 Tutkimusmenetelmä, aikaisempi tutkimus ja lähteet

Tämä tutkimus on asiakirjatutkimus. Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen sisältöanalyysi. Pääosa lähteistä on suomalaisia arkistoasiakirjoja. Tärkeimpiä alkuperäislähteitä ovat Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteen arkistolähteet. Näistä hyödyllisimpiä ovat Päämajan operatiivisen osaston asiakirjat, MaaR:n (II AK) ja 14.D:n ilmoitukset vihollisesta tammi-huhtikuussa 1942. Pääosaa asiakirjalähteistä voidaan pitää alkuperäislähteinä. Epävarmoja lähteitä on verrattu muihin lähteisiin. Tästä esimerkkinä mainittakoon sotamiesten ja rintamayliloikkareiden poikkeavat kuulustelulausunnot, jotka on pyritty varmentamaan havaintojen tai myöhemmin tehtyjen johtopäätösten perusteella. Myös sotapäiväkirjat olivat tärkeitä tutkimuksen alkuperäislähteitä, muun muassa Päämajan eri osastojen, 14. Divisioonan, 1. Jääkäriprikaatin ja Osasto Majewskin sotapäiväkirjat sisältävät tärkeitä tiedustelutietoja ja joukkojen siirtoja koskevia käskyjä. Toisaalta 1. Jääkäriprikaatin ja Päämajan Operatiivisen osaston Maavoimatoimiston sotapäiväkirjoissa on joitakin ristiriitoja 1. Jääkäriprikaatin sotapäiväkirjaan nähden.

Operatiivisesta näkökulmasta asiaa on tutkittu aikaisemminkin. Filosofian tohtori Mikko Karjalainen käsittelee väitöskirjassaan: *Ajatuksista operaatioiksi, Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa* (2009) operaation suunnittelua vuosina 1941-42. Karjalainen kuvaa teoksessaan yleistilannetta hyökkäysalueella, mutta ei arvioi hyökkäyksen toteu-

tettavuutta täsmällisesti. Myöskään sotataidollisessa mielessä Karjalainen ei arvioi operaation toteutettavuutta. Hieman epäselväksi jäävät Sorokkaan suuntautuneen hyökkäyksen vaiheistus ja tavoitteet. Operaatiota varten hankittuja tiedustelutietoja ei ole aikaisemmin tutkittu. Karjalaisen teoksessa niitä käsitellään suuressa mittakaavassa eikä Suomen ja Neuvostoliiton välistä voimasuhteita verrata.

Kirjallisuudessa Sorokan operaatiota on käsitelty lähinnä strategisella tasolla. Waldemar Erfurthin teokset *Muurmannin radan ongelma* (1952) ja *Suomi sodan myrskyssä 1941-1944* (1951) käsittelevät operaation strategisen tason suunnittelua. Ne ovat pian sodan jälkeen kirjoitettuja muistelmateoksia, joten niitä voidaan pitää aikalaiskirjallisuutena. Teosten arvo korostui tutkimuksen taustoituksessa. Pääosa käytetystä kirjallisuudesta perustuu arkistolähteisiin. Ohto Mannisen teos *Miten Suomi Valloitetaan* (2008) perustuu venäläiseen arkistomateriaaliin ja muodostui arvokkaaksi lähteeksi sen tukiessa ja täydentäessä suomalaista arkistoaineistoa. Teoksen perusteella Neuvostoliiton joukkoja voidaan verrata suomalaisten hankkimiin tiedustelutietoihin ja arvioida niiden totuudenmukaisuutta. Raimo Heiskasen *Saadun tiedon mukaan...Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945* (1989) teokseen on kerätty tiedustelutietoja keväältä 1942. Sen lähdearvoa korostaa mahdollisuus tiedustelutietojen vertaamiseen arkistomateriaaliin kanssa. Teoksessa ilmenneitä puutteita on voitu täydentää arkistoaineistoilla. Heiskasen teoksen merkitys korostuu Päämajan tiedustelujärjestelmän käsittelyssä. Sen avulla tutkimuksessa selvitetään Päämajan käytössä olleet tiedusteluelimet ja niiden toimintatavat. Lassi Saressalon teoksessa *Päämajan kaukopartiot jatkosodassa* (1987) on selvitetty Päämajan kaukopartioiden suorittamat tehtävät. Siinä käydään läpi kaukopartioiden saamia tiedustelutietoja, mutta ne jäävät osin puutteellisiksi, esimerkiksi vihollismajoituksia saatiin selville vihollisen määrän ja ryhmytyksen jäädessä epäselväksi. Toisaalta teoksen maaston-tiedusteluhavainnot ovat tarkkoja. Saressalon teoksen tiedot perustuvat osaltaan sotapäiväkirjoihin, mikä lisäsi sen käytettävyyttä. Kaukopartioiden ajankohdat on selkeästi esitetty, jolloin operaation valmisteluun vaikuttaneet kaukopartiohavainnot olivat saatavilla. Jukka Partasen (ja muiden) teos *E.J. Raappana – Rajan ja sodan kenraali* (2007) oli hyödyllinen lähde, koska sen avulla kyettiin löytämään operaation valmisteluun liittyvä tiedustelutehtävä. Lauri Saaren teoksessa *14. D:n rajajoukkojen historiikki* (1991) ja 14. Divisioonan sotapäiväkirjoissa on raportti tiedustelutehtävän tuloksista, jotka viittaavat operaation valmisteluun liittyvään tiedustelutehtävään. Yhteenvetona todettakoon, että kirjallisuus tuki osaltaan arkistomateriaalia ja kirjallisuuden puutteellisia tietoja voitiin täydentää arkistolähteillä. Arkistolähteiden tietoja voitiin tarkentaa kirjallisuuslähteiden avulla.

1.4 Tutkimuksen keskeisimmät käsitteet

Tietojen hankkimista kutsutaan *tiedusteluksi* ja tietojen hankkimista maastosta kutsutaan *maastontiedusteluksi*.¹⁷ *Tiedustelun* tarkoituksena oli sekä vihollis- että maastontiedustelutietojen hankkiminen sotajoukon komentajan päätöksenteon tueksi. Tiedustelun kohteita olivat muun muassa vihollisen sotavoimat ja niiden liikkeet sekä sotatoimialueen maasto piirteineen. *Maastontiedustelun* tehtävänä oli omien joukkojen toimintamahdollisuuksien selvittäminen.¹⁸

Pataljoonatasolta ylöspäin joukkojen esikunnissa oli tiedustelua johtava elin. Sotatoimiyhtymän tiedustelua johtavana elimenä toimi esikuntapäällikön johtama *tiedustelutoimisto* (Tsto. II). Joissakin yksiköissä vahvuudesta riippuen saattoi komentajan alaisuudessa olla *tiedustelupseeri*. Tiedustelun johtoelimenä komentajan alaisuudessa toimi erikseen käskettävä upseeri tai aliupseeri, mikäli yksiköissä ei ollut omaa tiedusteluelintä.¹⁹

Tiedustelusuunnitelmalla tarkoitettiin komentajan tehtävään liittyvää suunnitelmaa vihollis- ja maastontiedustelusta halutuille alueille. Suunnitelman tuli sisältää maininta milloin tieto oli oltava komentajan käytössä.²⁰

Tiedustelukäskyn sisältö riippui tiedustelusuunnitelmasta, eikä ylemmän johtoportaana tiedustelukäskyissä ollut varsinaista kaavaa. Tiedustelukäskyt voitiin jakaa kahteen luokkaan: ylemmän johtoportaana antamat tiedustelukäskyt ja erikoismääräykset ja käskyt tiedustelun suorituselimille.²¹ *Tiedustelutehtävässä* oli mainittava komentajan haluamat tiedot. Se sai käsitellä yhden tai useamman tiedusteltavan kohteen.²²

Kaukotiedustelua suoritettiin pääosin ilmatiedusteluna ylimmän johdon käskemänä. Sen avulla kyettiin muun muassa selvittämään vihollisen joukkojen siirtoja, rautatieliikennettä ja voimien suuntaamista.²³

Tiedustelun päälajeihin kuuluivat muun muassa: maatahystys, liikkuva maatiedustelu, ilmatiedustelu, sotavankien, yliloikkareiden ja paikallisten asukkaiden kuulustelu, viholliselta,

¹⁷ Kenttäohjesääntö (K.O.) I, Otava, Helsinki, 1939, s. 57.

¹⁸ Tiedusteluopas, Otava, Helsinki, 1939, ss. 8–12.

¹⁹ Sama.

²⁰ Sama, s. 12.

²¹ Sama, s. 14.

²² Kenttäohjesääntö I (1939), s. 60.

²³ Kenttäohjesääntö I (1939), ss. 60–61.

vangeilta, yliloikkareilta, kaatuneilta, esikunnista ja muualta talteen otettujen asiakirjojen tutkiminen sekä kuuntelutiedustelu. Lisäksi tiedustelun johtoelimet kykenivät hankkimaan tietoja ylemmiltä johtoportailta tai naapureilta.²⁴

Maatähystys (tähystystiedustelu) ja muut tiedustelulajit sisältyvät jokaisen sotajoukon ja ase-lajin toimintaan kaikissa taistelutilanteissa. *Maatähystyksen* tehtäviin kuuluivat muun muassa omien joukkojen tilanteen, vihollisjoukkojen sijoittumisen ja ryhmytyksen seuraaminen ja valvominen, varoittaminen vihollisen yllättävästä toiminnasta sekä maasto-olosuhteiden selvittäminen omien ja vihollisen toimintamahdollisuuksien osalta.²⁵

Liikkuvaan maatiedusteluun (partiotiedustelu) kuuluivat tähystämällä saadun tiedon täydentäminen, viholliskosketuksen ylläpito huonoissa näkyvyysolosuhteissa, vankien sieppaaminen ja väkivaltainen tiedustelu. Viimeksi mainittu korostui yhtenäisten rintamien muodostuttua.²⁶ *Väkivaltaisen tiedustelun* tehtävänä oli paljastaa vihollisen aikomukset ja joukot rajoitetulla hyökkäyksellä.²⁷

Maatiedustelupartioiden (tiedustelupartioiden) tehtävänä oli hankkia tiedustelutietoja sotajoukoille pataljoonatasolta yhtymätasolle saakka. Näiden tilapäisesti muodostettujen eri aselajien partioiden vahvuus oli yleensä korkeintaan yksi ryhmä (vrt. kaukopartioryhmä/-osasto). Partioiden toimintasäde vaihteli viidestä ja kymmeneen kilometriin. Tärkeissä vihollisen selustaan tai sivustaan suuntautuvissa tiedustelutehtävissä voitiin toimia kauempanakin. Tällöin johtoon oli käskettävä upseeri tai aliupseeri ja partiolla tuli olla käytössään viestiväline. *Tiedusteluosasto* erosi tiedustelupartiosta vahvuudeltaan, joka vaihteli puolijoukkueesta pataljoonaan.²⁸

Erikoistehtäviin voitiin käyttää *kaukopartioita*, usein upseerijohtoisina. Ne tuli muodostaa vahvoiksi, sillä ne joutuivat toimimaan ilman omien joukkojen tukea. Niiden vahvuutta puolsi myös pitkäaikaisen toiminnan rasitukset partioiden ilmoitusten perille saattamisessa²⁹. *Kaukopartioiden* periaatteet liittyivät *sissitoimintaan*. Molempiin liittyi aineellista vahinkoa tuottava tuholais-toiminta vihollisen sivustassa ja selustassa. Sissitoimintaan liittyi myös tieduste-

²⁴ Tiedusteluopas (1939), ss. 8–9 .

²⁵ Sama, ss. 36-37.

²⁶ Sama, s. 21.

²⁷ Tiedusteluopas (1939), s. 31–32.

²⁸ Sama, s. 22.

²⁹ Kenttäohjesääntö I (1939), s. 60.

lu, jonka tuloksista oli ilmoitettava omille joukoille kaikin keinoin³⁰. Jatkosodan aikana tiedustelua tehostettiin muodostamalla *kaukopartiotiedusteluosastot*, joista tuli pysyvästi koossa olevia *tiedusteluosastoja*. Ne muodostuivat yhdestä upseerista, yhdestä tai kahdesta aliupseerista ja 10–25 miehistön jäsenestä.³¹

Ilmatiedustelulla (lentotiedustelu) pyrittiin selvittämään ne vihollisen kohteet, joita ei maatiedustelulla voitu selvittää. Näitä olivat muun muassa vihollisen käyttämät taistelumaastoon johtavat tiet, metsät ja asutusalueet.³²

Sotavankien, yliloikkareiden ja paikallisten asukkaiden kuulustelun alin suorittava elin oli yleensä rykmentin tiedustelu-upseeri. Arvokkaat vangit oli mahdollisimman nopeasti toimitettava ylemmäs sotatoimiyhtymän tasalle. Mikäli yksikössä ei ollut varsinaista tiedustelun johtoa, voitiin vangituille esittää vain oman yksikön kannalta merkityksellisiä kysymyksiä.³³

Kuuntelutiedustelu oli viestijoukkojen erikoistiedustelua, jota voitiin suorittaa sekä puhelimella että radiolla. Puhelimella voitiin kuunnella vihollisen keskusteluja ja saada arvokkaita tietoja. Asemasodassa puhelinkuuntelua voitiin suorittaa *kuunteluasemilta*. Puhelinkuunteluasemat kuuluivat viestijoukkojen tiedusteluelimiin. Radiotiedustelun kuunteluelimiä olivat *radiokuunteluasemat*. Radiokuuntelulla saatiin arvokkaita tietoja, mikäli tiedettiin vihollisen salakieli (shifferi).³⁴

Pioneerien tiedusteluun liittyi teknillinen tiedustelu, jonka tehtävänä oli selvittää muun muassa hyökkäysreitit vaatimat teiden parannustyöt. Tiedustelun suorittivat pioneeriupseerit tai pioneeripartiot tai pioneerialan asiantuntijalla vahvistettu toisen aselajin partio. Partio toimintaan voitiin liittää muiden aselajien joukkoja pioneerisuorituksen suojaamiseksi.³⁵

2 OPERAATION SUUNNITTELU HELMI - MAALISKUUSSA 1942

Tammikuun lopussa 1942 Saksan sotamarsalkka Wilhelm Keitel kysyi kirjeitse Mannerheimin kantaa suomalais-saksalaisen operaation toteuttamisesta. Mannerheim oli ehdottanut sak-

³⁰ Sissiopas, Puolustusministeriö, Koulutusosasto, Otava, Helsinki, 1939, ss. 4–5.

³¹ MaaR:n (II AKE) kky n:o 603/II/11 sal./2.2.42, mappi n:o 11, T 5805 I/1942, KA (Sörn) s. 1.

³² Jalkaväen ohjesääntö II 1, Otava, Helsinki, 1932, s. 116.

³³ Tiedusteluopas (1939), ss. 52–54.

³⁴ Kenttäohjesääntö I (1939), ss. 68 ja 88.

³⁵ Kenttäohjesääntö I (1939), ss. 87–88.

salaisille joulukuussa operaation ajoittamista maaliskuun alkuun 1942. Mannerheim neuvotteli operaatiossa A.O.K. Norwegenin uuden ylipäällikön kenraali Edvard Dietlin kanssa helmikuun alussa. Hän yritti taivutella Mannerheimia hyökkäämään. Hän lupasi saksalaisten ilmavoimien osastoja hyökkäyksen tulitueksi. Kummankaan mielestä operaatioon ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia joukkojen heikon irrotettavuuden vuoksi. Talviolosuhteista johtuen saksalaisten Kantalahteen suuntautuva hyökkäys oli myös hylättävä. Dietlin mukaan hänellä saattoi olla riittävästi joukkoja kesään mennessä operaation toteuttamiseksi. Mannerheim ilmoitti Keitelille helmikuun alussa, ettei edellytyksiä Sorokkaan ulottuvalle operaatiolle ollut. Airo sai kuitenkin tehtäväkseen laatia hyökkäyssuunnitelman.³⁶

Päämajan Komentoesikunnan päällikkö kenraaliluutnantti Wiljo (W.E.) Tuompon mukaan Mannerheim otti helmikuun alussa huomioon mahdollisuuden Kotskomaan vastaan suoritettavaan offensiivista. Aikaisemmin hän ei halunnut operaatiossa mainittavankaan sen poliittisen luonteen vuoksi. Operaatio oli suoritettava talven kuluessa suomalaisille edullisten olosuhteiden vuoksi. Airo ja Tuompo osoittautuivat operaation kannattajiksi.³⁷

2.1 Airon muistio hyökkäyksestä Kotskoman alueelle

Maaliskuun alussa 1942 kenraalimajuri Airon nimellä varustetun päiväämättömän muistion mukaan Sorokan valtaamista ja hallussa pitämistä ei voitu suorittaa käytettävissä olevilla joukoilla. Näkemystä perusteltiin Seesjärven ja Äänisjärven välisen kannaksen lisääntyneillä vihollisdivisioonilla ja niiden aktiivisuudella. Näin ollen omien joukkojen irrotettavuus laajempaan aktiiviseen operaatioon ei ollut mahdollista. Oman sotilaallisen voiman vähentäminen Itä-Karjalan taistelualueilta maan talouselämän tarpeisiin ei myöskään tukenut joukkojen irrottamista. Äänisjärvi – Seesjärvi kannas oli muistion mukaan alue, jonka kautta Sorokkaan suuntautuvaa hyökkäystä oli suunniteltava. III AK:n käyttö operaatiossa ei ollut mahdollista. Muistion lopuksi todettiin, että talvioperaatiolla Sorokkaa vastaan olisi vain pienet onnistumisen mahdollisuudet maaliskuuhun mennessä. Toisaalta Rukajärven suunnan joukoilla olisi kyetty lyömään vastassa oleva divisioona ja saavuttamaan Kotskoman tasa. Operaation suunnittelua ja jo aloitettuja valmisteluja jatkettiin edelleen. Valmisteluissa oli muun muassa tullut esille saksalaisten ilmavoimien Luftlotte 5 (lentolaivasto 5) liittämisen maajoukkojen hyökkäystä tukeväksi yksiköksi.³⁸

³⁶ Erfurth (1951), ss. 88–89, ks. myös Kuosa (1979), s. 207.

³⁷ Tuompo, W.E: *Päiväkirjani Päämajasta 1941–1944*, WSOY, Porvoo, 1968, s. 110.

³⁸ *Päiväämätön* (ilm. maaliskuun alussa laadittu), kenraalimajuri Airon muistio, T 15716/1, KA (Sörn) ss. 1–3, ks. myös sinisellä painettu muistio jatkosodan tapahtumista, jonka mukaan Airo laati operaation suunnittelusta muistion maaliskuun alussa. Kertomuksessa viitataan edellä Airon laatimaan muistioon, PK 1367/1, KA (Sörn).

Raappanan ja kenraalimajuri Ruben Laguksen johtaman 1. Jääkäriprikaatin joukoille suunniteltiin hyökkäyksen päävastuu. Kuosan mukaan Mannerheimin mielestä Airon suunnitelman tarkoituksena oli suomalaisten asemien siirtäminen noin viidenkymmenen kilometrin päähän Sorokasta etelään Parandovan aseman seudulle. Kuosan mukaan maaliskuussa 1942 Airo laati Raappanan ja Laguksen kanssa suunnitelman hyökkäyksestä Sorokkaan, jonka ensimmäinen tavoite oli Parandovan aseman tasan valtaaminen.³⁹

Rukajärvellä maaliskuussa 1942 järjestetyn suunnittelukokouksen tuloksena täydennettiin Airon jo aikaisemmin laatimaa hyökkäyssuunnitelmaa. Raappanalle määrättiin suunnitelman perusteella tiedustelutehtävä, jonka tarkoituksena oli selvittää Rukajärvi – Kotskoma tien panssarikaluston kantavuus ja kelirikon alkamisajankohta.⁴⁰ Raappana sai tiedustelutehtävän todennäköisesti ennen suunnittelukokousta, koska Rajajääkäripataljoona 6:n (RjP. 6) partiotehtävä oli käsketty 7.3. ja toteutettu 7-8.3.

Operaation suunnittelukokous pidettiin maaliskuun puolivälissä⁴¹. Lentolaivue 14 (Le.Lv. 14) komentajan majuri Ragnar Mangnussonin mukaan Airo oli saapunut yhdessä majuri Haakin (Toivo Haaki ylennetty everstiksi 22.12.1941) kanssa Tiiksjärvelle 11.3.1942 ilmoittamaan Raappanalle Sorokan operaation peruuttamisesta.⁴² Tämä tuskin pitää paikkaansa, koska tässä tutkimuksessa myöhemmin esitettävät operaatiota koskevat piirrokset on päivätty 10. ja 12.3.1942 (ks. liitteet 3 ja 4). On todennäköisempää, että Airo saapui Rukajärvelle 11.3.1942 operaation suunnittelukokoukseen Raappanan vieraaksi. On myös mahdollista, että 10.3.1942 päivätyt piirrokset ovat Airon aikaisemmin laatiman hyökkäyssuunnitelman luonnos tai sen liitteitä. Myös Toivo Haakin väärä sotilasarvo viittaa siihen, että asiakirjassa on virheitä.

2.2 Viljasen hyökkäyssuunnitelma ja tavoitteen puolustussuunnitelma

Päämajan Operatiivisen osaston Maavoimatoimiston päällikön everstiluutnantti Tauno (T.V.) Viljasen alkuvuodesta 1942 pitämän tilannekatsauksen mukaan venäläiset olivat jo tuolloin pelänneet suomalaisten katkaisevan Sorokan ja Obozerskajan välisen rautatien. Tähän viittasivat hiljainen rintama-ajanjakso ja Argangelin suunnasta edellä mainitun radan kautta saapu-

³⁹ Kuosa (1979), s. 208.

⁴⁰ Partanen, Jukka, Pohjonen, Juha, Tuunainen, Pasi: *E.J. Raappana – Rajan ja sodan kenraali*, Otava, Keuruu, 2007, s. 251.

⁴¹ Karjalainen, Mikko: *Ajatuksista operaatioiksi, Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*, EDITA Prima Oy, MPKK (SOTAHL), 2009, s. 189. Sivulla mainitaan suunnittelun tapahtuneen maaliskuun puolivälissä 1941, mutta ilmeisesti siinä tarkoitetaan 1942 toteutettua suunnittelua.

⁴² Ilmavoimien toiminta Rukajärven ja Uhtuan suunnalla, Raukun (Ragnar Mangnusson) esitelmä LeLv:n toiminnasta Tiiksjärvellä 1941–1944, PK 1367/1, KA (Sörn), s. 14.

neet uudet joukot.⁴³ Viljasen mukaan jo talven alussa pohdittiin hyökkäystä Rukajärven suunnalla. Airo käski Viljasen laatia lyhyen muistion hyökkäyksestä, jonka tavoite oli Kotskoma. Maaselän suunnalla hyökkäysreitit tuli käsittää Salminjärvi – Telekina alue. Viljasen mukaan Airo väitti uuden Vienan kanavan, Kotskoman ja Tunkuan tien välisen alueen olevan maastonkohta, jossa käytettävissä olevilla joukoilla puolustautuminen sujuisi helposti.⁴⁴

Viljanen laati puolustussuunnitelman Poventsa – Uikujärvi – Tunkua alueelle maaliskuun alussa. Alueen puolustaminen vaati maavoimien ryhmittämistä kolmeksi erilliseksi ryhmäksi. Ensimmäisen ryhmän vastuualue käsitti Poventsa – Meri-Maaselkä – Telekina pohjoispuolisen alueen. Toisen ryhmän vastuualue alkaisi Uikujärven pohjoisrannalta ulottuen Idelin (Kuusen) rautatieaseman luoteispuolelle. Kolmannen ryhmän vastuualueeseen olisi kuulunut esimerkiksi tie Tunkua – Sorokka suunta Ljetneje-järven alueella. Suunnitelman heikkoutena Viljanen mainitsi heikot voimat ryhmien sauma-alueilla.⁴⁵

Ensimmäisen ryhmän alueen Poventsa – Telekina puolustamiseksi Viljanen suunnitteli 1. Divisioonan ja 3. Prikaatin voimat. Ensimmäisen ja toisen ryhmän väliin olisi tullut Rannikkoprikaati Telekinan pohjoispuolelta Maj Gubaan saakka. Toisen ryhmän alueelle Uikujärven ja Idelin aseman luoteispuolisen väliselle alueelle olisi tullut 14. Divisioonan ja 12. Prikaatin voimat. Viimeksi mainittu olisi sijoittunut Uikujoen ja Uikujärven laajentuman alueelle Uikujärven pohjoisosiin. Uikujärven pohjoispäähän olisi riittänyt varmistus. Kolmannen ryhmän alueelle olisi riittänyt 8. Divisioona, joka olisi sijoitettu reserviksi Maaselän ryhmän taakse ja se olisi voitu helposti keskittää Rukajärven suuntaan.⁴⁶

Sorokka – Tunkua tie oli Viljasen mukaan uhkaavin suunta, koska heikkokuntoista Muurmannin radan suunnassa kulkevaa tietä ei pidetty yhtä suurena uhkana. Reserviksi hän suunnitteli yhden divisioonan, esimerkkinä hän mainitsi 4. Divisioonan sijoittamisen Karhumäki – Maaselkä alueelle, mistä nopeasti siirrettynä se olisi kyennyt suojaamaan esimerkiksi Karhumäen aluetta. Yksi Jääkäriprikaati (1. Jääkäriprikaati) olisi voitu sijoittaa Rukajärven seuduille reserviksi, jolloin se voisi toimia helposti sekä Kotskoman että Tunkuan suuntaan. Suunnitelman mukaan Uikujärven itärannalle olisi sijoitettu Rannikkoprikaati. Viljasen mukaan suuren

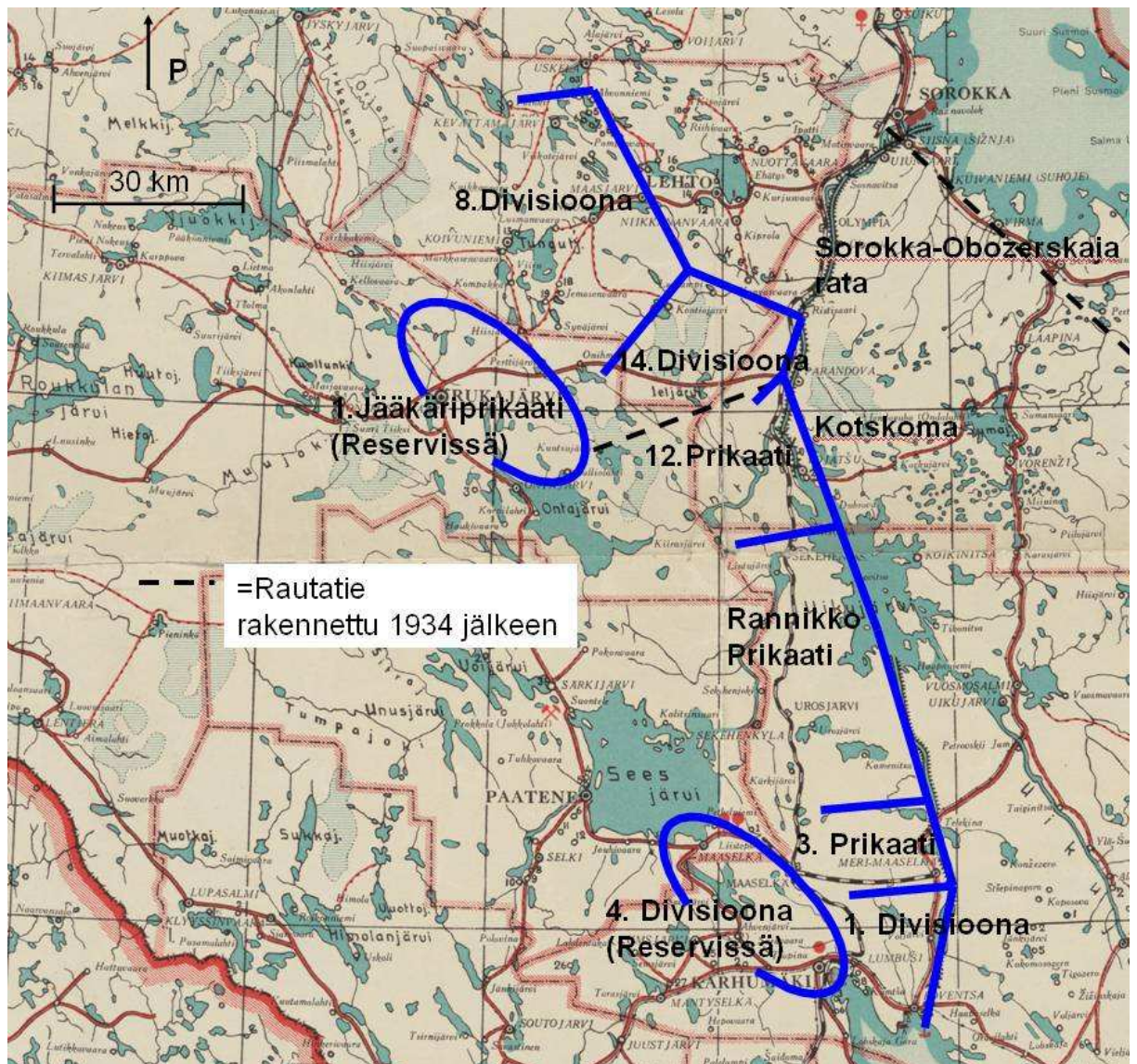
⁴³ Everstilutnantti Viljasen tilanneselostus, ei pvm. (ilmeisesti alkuvuodesta 1942), T26126/4, KA (Sörn).

⁴⁴ Kenraalilutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942–30.1.1943 (13.11.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

⁴⁵ Sama. Viljasen muistiinpanoissa mainituta joukot on kirjoitettu ”esimerkeiksi”, vaikka valmistelu viittasi ainakin pääosan näistä käyttöön hyökkäyksen toteutuessa.

⁴⁶ Sama.

järven länsirannan puolustaminen oli verrattavissa meripuolustukseen. Prikaatia olisi tukenut niin kutsuttu Vienan kannaksen linnoitustykistö (ks. kuva 1).⁴⁷

Kuva 1: Viljasen puolustussuunnitelma. Lähde: T15716/1, ks. myös T26126/4, KA (Sörn).

Viljasen mukaan suunnitellun puolustuslinjan etuja olivat verraten vahvat voimat Poentsan ja Telekinan välillä, koska alue oli suureksi osaksi vesistön läheisyydessä. Sille olisi tullut varaan enemmän voimia, kuin mitä vastaavalla alueella oli ollut talviaikana. Uukujärven länsirannan harva tiestö ja järven laaja pinta-ala (vrt. Pielinen/Saimaa) rajoittivat vihollisen toimintaa. Ainoastaan sissiosastojen toiminta katsottiin mahdolliseksi. Uukujärvi – Tunkua tien välisellä alueella maasto oli vaikeaa, etäisyydet pitkiä ja tiestö harvaa, mitkä olisivat parantaneet suomalaisten puolustuskykyä alueella. Viljasen mukaan Tunkuan tien varrella olevat alueet tarjosivat viholliselle paremmat toimintamahdollisuudet kuin heikkokuntoinen Muurman-

⁴⁷ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942–30.11.1943 (13.11.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

nin radan suuntainen tie. Hän katsoi divisioonan riittävän alueen puolustamiseen. Viljasen hyväksymän suunnitelman mukaan uusi puolustuslinja oli kokonaisuudessaan sen aikaista vahvempi. Suomalaisten uusi puolustusasetelma olisi mahdollistanut nopean voimien kokoamisen ja jatkohyökkäyksen muun muassa Uikujärven pohjoispuolelta Suman suuntaan ja eri suunnista Suman ja Sorokan välistä aluetta vastaan (ks. kuva 2).⁴⁸

Huomionarvoista puolustussuunnitelmassa on se, että divisioonaa käsiteltiin vanhempien ikäluokkien kotiuttamisen vuoksi aikaisempaa pienempinä. Divisioonan jalkaväki muodostui neljäpataljoonaisesta prikaatista ja kaksipataljoonaisesta rykmentistä.⁴⁹

Uudet puolustusasemat olisivat mahdollistaneet 1. Jääkäriprikaatin ja Panssariprikaatin hyökkäyksen Ontajärven pohjoispuolelta Kuutsujärven radan läntistä purkausasemaa kohti ja sen jälkeen Kotskoman suuntaan. 1. Jääkäriprikaati ja Panssariprikaatin hyökkäyksellä Viljanen tarkoitti ilmeisesti hyökkäystä Kuutsujärvi – Parandova välisen pistoradan suunnassa. Rata suuntautuu suoraviivaisesti Kuutsujärveltä Parandovan aseman alueelle. Viljasen mukaan 14. Divisioonan hyökkäys olisi voinut suuntautua puolustusasemistaan Kotskomaan kohti. Maase-län suunnalta siirrettävä Pajarin johtamana 8. Divisioona olisi voinut hyökätä Tunkuan tien suunnassa. Pajarin mukana olo 8. Divisioonan komentajana on kyseenalainen. Samanaikaisesti suunniteltiin Suursaaren valtausoperaatiota, jossa Pajari toimi operaation komentajana. Joukkojen siirtyminen Suursaaren valtausoperaation piti aloittaa 22.3.1942. Tasavallan presidentti Risto Rytin vastaus Mannerheimille Kotskoman hyökkäyksen toteuttamiseen liittyen saatiin vasta 25.3. Hyökkäys Suursaaren aloitettiin lykkäyksen jälkeen 26. ja 27.3. välisen yön aikana.⁵⁰

Rukajärven suunnan operaation aloittamisen jälkeen olisi pitänyt käynnistää Salminjärven joelta (Karhumäen ja Poentsan välissä⁵¹) hyökkäys kohti Telekinaa. Viljasen mukaan tämä hyökkäys olisi voinut saavuttaa Vienan kanavan (Stalinin kanava), jos yksi divisioona ”*puk-kaisi rataa pohjoiseen*”⁵². Tällä Viljanen tarkoitti mitä ilmeisimmin yhden Neuvostoliiton di-visioonan siirtämistä rataa pitkin pohjoiseen Parandovan aseman ja Kotskoman alueen taiste-

⁴⁸ PM:n kky n:o 470/Opos/Op.1/5a sal./10.3.1942, Puolustus Poentsan – Uikujärven – Tunkuan seudulla, T26126/4, KA (Sörn) ss. 1–6, ks. myös T 15716/1, KA (Sörn), jossa on samassa asiakirjassa Viljasen maininta alkuperäisen kappaleen antamisesta Airoille.

⁴⁹ Sama.

⁵⁰ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen Muistiinpanoja 2.1.1942–30.11.1943 (29.3.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

⁵¹ Kar.A:n tilannekartta vuoden 1942 alussa (pvm. puuttuu), T 21621/4, KA (Sörn).

⁵² Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942–30.11.1943 (13.11.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

luiden tukemiseen suomalaisten päähyökkäyksen torjumiseksi. Toisaalta se voi tarkoittaa suomalaisen divisioonan hyökkäystä rataa pitkin pohjoiseen.⁵³

Vaikuttaa siltä, että Maaselän ryhmän joukkojen hyökkäyksellä kohti Vienan kanavaa pyrittiin tukemaan Rukajärven painopistesuunnan hyökkäystä. Sen menestymisen katsottiin kuitenkin edellyttävän mahdollisesti yhden Neuvostoliiton divisioonan siirtämistä Muurmannin rataa pitkin Kotskoman suuntaan. Toisaalta Maaselän ryhmän hyökkäyksellä olisi voitu sitoa vihollisen voimia taisteluun, mikä olisi estänyt reservien siirrot pohjoiseen ja siten edesauttanut Rukajärven operaation menestymistä.

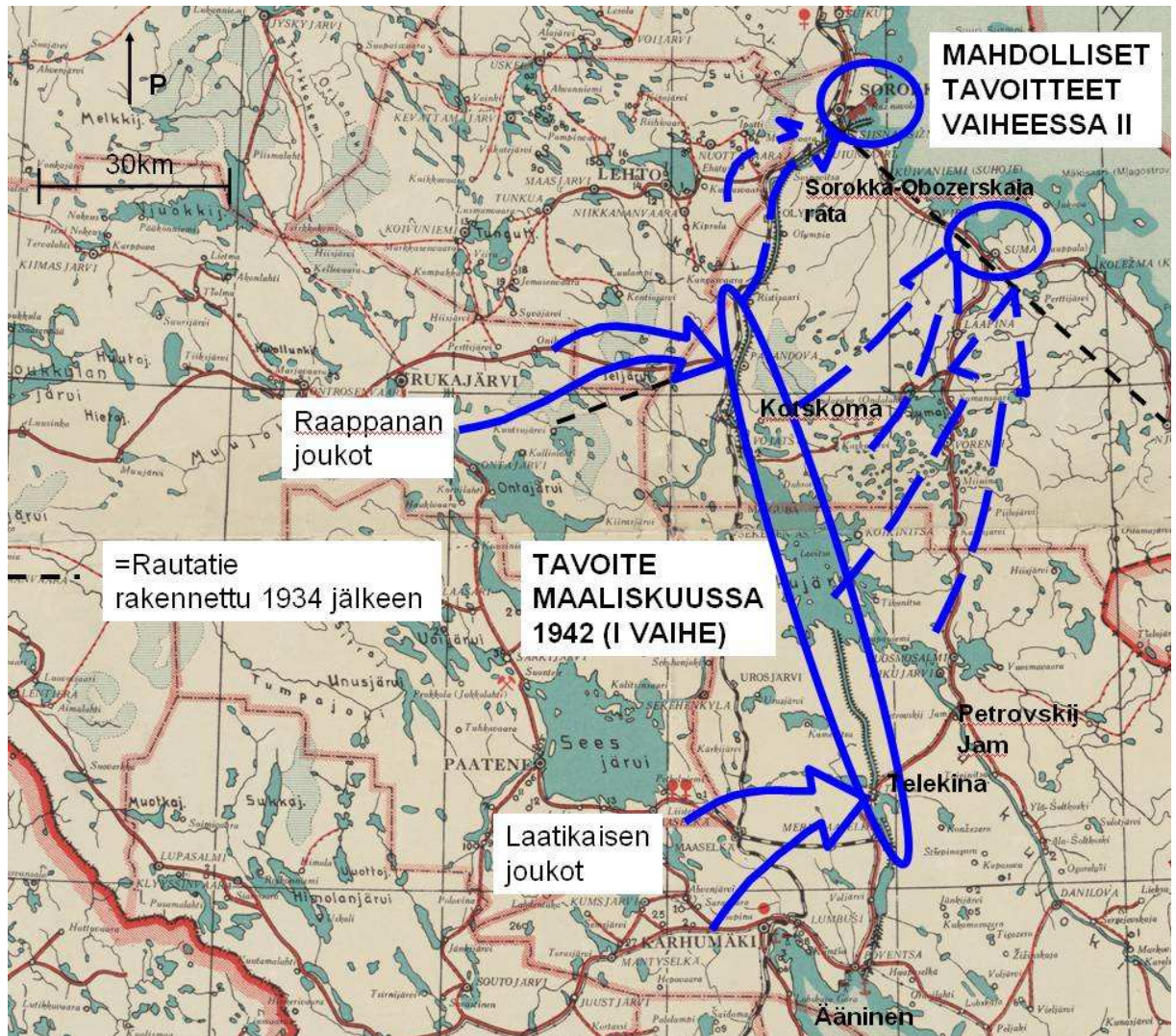
Viljanen luovutti uutta puolustuslinjaa ja hyökkäystä koskevan muistion Airoille 10.3.1942. Airo hyväksyi suunnitelman, jonka jälkeen se esitettiin Mannerheimille. Ylipäällikkö ei vastustanut suunnitelman operatiivista näkökulmaa. Hänen mielestään sen ulkopoliittinen merkitys Yhdysvaltojen suhteen oli arveluttava, koska operaatio uhkasi Muurmanskin, Sorokan ja Obozerskajan välistä rautatietä.⁵⁴ Myös Mannerheimin mielestä rintamansiirto Maaselän ja Rukajärven suunnalla olisi ollut perusteltu rintamalinjojen lyhentämisen vuoksi.⁵⁵

Airon muistion ja tehtyjen suunnitelmien perusteella välittyy käsitys, että niin kutsutulla Sorokka-suunnitelmalla oli tarkoitus hyökätä Kotskoman ja Parandova alueelle operatiivisilla perusteluilla. Toisaalta myöhemmin tässä tutkimuksessa esitettävien Airon ja Raappanan näkemysten mukaan jopa Sorokka olisi ollut saavutettavissa keväällä 1942. Airo ja Raappana tekivät yhdessä Laguksen kanssa operaatiosuunnitelman, jonka vuoksi heillä on varmasti ollut paras yleiskäsitys joukkojen sotilaallisesta suorituskyvystä ja operaation menestymisestä.

⁵³ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942–30.11.1943 (13.11.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

⁵⁴ Sama.

⁵⁵ Kuosa (1979), s. 208.

Kuva 2: Pääpiirteinen hyökkäyssuunnitelman hahmotelma ja jatkoehyökkäysmahdollisuudet.

2.3 Tiedustelun organisointi ja operaation tiedustelu talvella 1942

Tässä tutkielmassa tiedustelu käsittelee sotajoukkojen tiedustelua (nykytermi=operatiivinen tiedustelu), jolla tarkoitetaan operatiivisessa vastuussa olevien joukkojen tiedustelua. Tärkeimmät tiedustelutiedon lähteet ovat tähystystiedustelulla, partiotiedustelulla, lentotiedustelulla ja sotavankien kuulustelulla saadut havainnot. Sinänsä keskeinen kuuntelutiedustelu huomioidaan tiedustelutietojen käsittelyssä, mutta sen avulla saatua materiaalia on säilynyt verrattain vähän suomalaisessa arkistomateriaalissa.

Helmikuun alussa 1942 rintamalinjat näyttävät vakiintuneen Maaselän ryhmän aktiivisten taisteluiden päättyttyä. Tämä näyttää mahdollistaneen laajan partio- ja lentotiedustelun niin Maaselän kuin Rukajärvenkin suunnalla. Asemasodan on ilmeisesti katsottu edellyttävän aktiivisuutta ja vihollisen toiminnan vaikeuttamista, johon suomalaiset pyrkivät partioiminnal-

laan. Aktiivisuudella saatiin myös arvokkaita tiedustelutietoja. Sotavankitiedoilla oli keskeinen merkitys vihollisen ryhmyksien ja liikkeiden selvittämisessä. Keskeisiä tietoja saatiin myös joukkojen tilanneilmoituksista. Vihollistietojen perusteella kyettiin aiheuttamaan huomattavia aineellisia vahinkoja ja häiritsemään vihollisen huoltoa. Rintamavastuussa oleville yhtymille ja armeijaryhmille näyttää olleen välttämätöntä säilyttää tiedustelukosketus vastassa olevaan viholliseen, jotta pysyttiin selvillä sen aikeista. Ennakkovaroitukset vihollisen hyökkäyksistä jäivät kuitenkin usein saamatta⁵⁶.

Ennen maaliskuuta ja Airon muistiota operaation toteuttamisesta niin Rukajärven kuin Maaselänkin suunnalla näyttää suomalaisilla olleen laajasti tietoa vastassa olleista vihollisen joukoista. On mahdollista, että tämän vuoksi operaation tiedustelussa maaliskuussa 1942 voitiin keskittää tiedusteluvoimaa maastontiedusteluun, joka oli muun muassa operaatioon suunnitellun Panssariprikaatin joukkojen kannalta välttämätöntä.

Vihollisen huoltoreittinä käyttämä Muurmannin rata näyttää kiinnostaneen Suomen sodanjohtoa. Päämajan käskemänä 14. Divisioonasta muodostettiin tammikuun alussa 1942 kahden pataljoonan vahvuinen Osasto Majewski, jonka johtajana toimi puolalaissyntyinen majuri Arnold Majewski. Osaston tarkoituksena oli Muurmannin radan katkaisu Sekehen ja Vojatsun aseman välillä kolmen vuorokauden ajaksi. Tämän seurauksena vihollisen huolto ja viestiyhteydet voitiin katkaista väliaikaisesti, mikä tulisi helpottamaan painetta suomalaisia joukkoja kohtaan. Lisäksi tehtävässä mainittiin myös tuhoamistehtäviä alueella.⁵⁷ Myös tiedustelu Sekehen-joen alueella liittyi tehtäviin. Majewskin osaston tarkoituksena oli aiheuttaa tuhoa ja vaikeuttaa vihollisen toimintaa, mutta alueen maaston- ja vihollistiedustelun merkitys huomioitiin.⁵⁸ Osasto Majewskin tehtävän toteutus selvitetään luvussa kolme (3).

Lentolaivue 14 komentajan kapteeni (majuri 22.4.1942) Ragnar Mangnussonin mukaan Päämaja oli käsenyt toisen partio-osaston pohjoisemmaksi Majewskin operaation jälkeen. Tämän noin pataljoonan vahvuisen tiedusteluosaston niin kutsutun ”Ahin pataljoonan” suorittamana tehtävänä olisi ollut maastontiedustelun luontoinen tiedustelu Koivuniemen ja Tunkuan pohjoispuolitse Sorokan suuntaan.⁵⁹ Tästä tiedustelusta ei ole säilynyt arkistoasiakirjoja.

⁵⁶ Heiskanen, Raimo: *Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945*, Otava, Keuruu, 1989, s. 206.

⁵⁷ 14.DE/Tsto III:n spk I/17.6.1941–31.5.1942(13.1.1942), SPK 6110, KA (Sörn), s. 98, ks. myös PM:n spk. n:o 62/Op.os/Op1/5d sal./12.1.1942, SPK 20879, KA (Sörn).

⁵⁸ 14. DE:n spk n:o 72/Os. 2/sal./12.1.1942, SPK 20879 KA (Sörn).

⁵⁹ Ilmavoimien toiminta Rukajärven ja Uhtuan suunnalla, Raukun (Ragnar Magnusson) esitelmä Le.Lv:n toiminnasta Tiiksjärvellä 1941–1944, PK 1367/1, KA (Sörn), s. 7.

14. Divisioonan komentaja Erkki Raappana oli saanut käskyn Rukajärvi – Kotskoma tien kantavuuden tiedustelusta ja kelirikon alkamisen selvittämisestä operaation valmisteluun liittyen maaliskuun alussa 1942. Rajajääkäripataljoona 6:sta muodostettu ja pioneerivoimalla vahvistettu partio sai käskyn tiedustelusta. Sen tehtävänä oli selvittää Kotskomaan vievän tien kunto, auraus, lumivallien koko, ajourat sekä lumen ja jään paksuus tien pinnassa, jotta kelirikon alkamiseen ja keston liittyvät tekijät olisi voitu arvioida. Tämän perusteella olisi voitu arvioida hyökkäyksen toteuttamisen ajankohtaa (ks. ss. 31–32).⁶⁰

Edellä mainittujen tehtävien lisäksi 14. Divisioona suoritti itse omilla kaukopartioillaan vihollisen selustaan ulottuvia tiedusteluretkiä. Niihin liittyi tuhoamistehtäviä ja vangin sieppauksia. Tiedusteluretkillä oli tarkoitus hankkia mahdollisimman paljon tietoa vihollisen ryhmyksestä ja vahvuuksista.⁶¹ Esimerkkinä tästä on helmikuun alussa 14. D:n Jalkaväkirykmentti 10:lle (JR 10) antama käsky kolmen kaukopartio-osaston muodostamisesta. Nämä noin komppanian vahvuiset osastot valmistautuivat eri käskyillä Muurmannin radan suuntaan tehtävään partiointiin. Valmistautumistehtävä käskettiin tuhoamistehtävänä, mutta siihen liittyi myös tiedustelu, jonka avulla olisi saatu selvitettyä viimeisimmät vihollistiedot alueelta. Käsky tiedotettiin Päämajan Operatiiviselle osastolle, joten sen liittyminen laajempaan toimintaan oli ilmeinen.⁶² Näiden kaukopartio-osastojen tehtävien toteuttamisesta ei ole säilynyt sotapäiväkirjamerkintöjä tai operaatioita ei toteutettu ennen huhtikuuta 1942.

14. Divisioonan tiedustelujärjestelmästä kertoo sen 13. helmikuuta 1942 päivätty tiedustelusuunnitelma, jossa käsketään muun muassa Jalkaväkirykmentti 52:lle (JR 52) vihollisen leirityksien jatkuva partiotiedustelu- ja vankien sieppaamistehtävä vihollisen leirintäalueille. Suunnitelmassa käsketään verrata tiedustelun tuloksia ilmatiedustelun tuloksiin.⁶³

Lentolaivue 14 (Le.Lv. 14) kuului 14. Divisioonan tiedusteluelimiin. Se oli alistettu divisioonalle loka-marraskuussa ja se osallistui laajamittaisesti Sorokan valtausoperaation tiedusteluun. Lentolaivue oli kokonaisuudessaan työllistetty vuoden 1942 alusta lähtien. Sen tehtävänä oli pitää divisioonan esikunta selvillä vihollisen joukko-osastojen siirroista, rautatie- ja maantiekuljetuksista, vihollisen ryhmyksistä ja sijoituspaikoista.⁶⁴ Laivueen tehtäviin kuuluivat tiedustelun lisäksi maataistelu-, pommitus-, torjunta- ja valokuvauslennot edullisia maa-

⁶⁰ Saari, Lauri: *14.D:n rajajoukkojen historiikki*, 1991, KA (Sörn), Tutkijasalin käsikirjasto, ss. 47–48.

⁶¹ Sama.

⁶² 14. DE:n kky n:o 242/Os. 2/1086 sal./2.2.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

⁶³ 14. DE:n tiedustelusuunnitelma/Os. 2/13.2.1942, T 1608/13, KA (Sörn).

⁶⁴ Ilmavoimien toiminta Rukajärven ja Uhtuan suunnalla. Raukun (Ragnar Magnusson) esitelmä LeLv:n toiminnasta Tiiksjärvellä 1941–1944, PK 1367/1, KA (Sörn), s. 13.

leja vastaan. Sen toiminta-alue oli divisioonan vastuualue, mutta pääsuuntana Rukajärvi – Kotskoma suunta. Toiminta-alueen etureuna ulottui aina Muurmannin radalle ja Sorokkaan saakka. Lentolaivueen taistelukyvyistä kertoo kahden sen koneen toiminta vihollisen kahta hiihtoprikaatia vastaan. Koneet pysäyttivät vihollisprikaatien hyökkäyksen, joka oli suuntautumassa 14. Divisioonan avoimena olevaan sivustaan.⁶⁵

Sotavankien kuulustelupöytäkirjan 13.3.1942 tehdyn kuulustelun perusteella samankaltainen hyökkäys oli toteutettu maaliskuun alussa 1942. 14. Divisioonan selustaan ja esikuntaan olivat iskemässä tällöin kahden pataljoonan vahvuiset voimat, jotka olivat joutuneet kääntymään takaisin voimakkaan ilmatoiminnan vuoksi.⁶⁶

Tiedustelutiedon hankkimiseen käytettiin myös Päämajan kaukopartio-osastoja Rukajärven ja Maaselän alueilla. Ne toimivat Päämajan Tiedustelujaoston (ks. liite 1) tiedustelutoimiston (Tied. 1) alaisina, mutta Tiedustelujaoston päällikkö johti niitä henkilökohtaisesti. Kaukopartio-osastojen tiedustelutehtävät perustuivat usein vallitsevaan tilanteeseen, eivätkä noudattaneet pitkäaikaista tiedustelusuunnitelmaa. Tämä antoi osastoille suuren toimintavapauden tehtävien toteuttamisessa. Partioiden tiedusteluhavainnot välitettiin joko radioilla tai kirjallisina partiokertomuksina partioilta kaukopartio-osastojen radioasemille, josta edelleen Päämajan Tiedusteluosastoon (Tiedustelujaoston alaisuudessa) ja rintamalla toimivien yhtymien käyttöön. Joskus partiokertomukset välitettiin suoraan yhtymän tiedustelu-upseerille.^{67 68}

Maaselän suunnalla toimi kapteeni Into Kuismasen johtama kaukopartio-osasto Osasto Kuismanen. Ominaista sen toiminta-alueelle oli harva tiestö ja tiedustelukohteiden pitkä etäisyys toisistaan. Kapteeni Paul Marttinan johtama Osasto Marttina toimi Rukajärven suunnalla. Sen toiminta-alueella partiotoiminnan tärkeimmät kohteet olivat tieurien varsilla ja Muurmannin radalla. Vihollisen aktiivisuus ja erityisesti Muurmannin radan suojaksi asetettu Neuvostoliiton sisäasiain komissariaatin (NKVD) rykmentin ryhmittyminen Kantalahti – Maaselkä alueelle tehosti Neuvostoliiton selustan varmistusta.⁶⁹ Tehokas selustavarmistus vaikeutti usein kaukopartioitehtäviä ja tiedustelutehtäviä jouduttiin usein keskeyttämään viholliskosketuksen

⁶⁵ Le.Lv. 14:n sotahistoria/27.6.1941–4.9.1944, PK 1367/1, KA (Sörn), ss. 6–7.

⁶⁶ Le.Lv 14:n asiakirja/6.11.1942, otteita sotavankien kuulustelupöytäkirjoista, PK 1367/1, KA (Sörn).

⁶⁷ PM/Tied.1/K:n spk n:o 2/14.3.-8.11.1942, (19.3.1942), SPK 20940, KA (Sörn).

⁶⁸ Saressalo, Lassi: *Päämajan kaukopartiot jatkosodassa*, WSOY, Juva, 1987, ss. 16 ja 37, ks. myös Karjalainen (ja muut 2003), s. 47.

⁶⁹ Saressalo (1987), ss. 24 ja 26.

vuoksi. Selustan varmistus tiivistyi Seesjärven pohjoispuolella, jossa Neuvostoliiton partiota voitiin käyttää suomalaisten jäljittämiseen.⁷⁰

Päämajan käskemä lentotiedustelu osoitti käytettävyytensä talvella 1942. Sen avulla haettiin havaintoja esimerkiksi vihollisen selustan infrasta. Päämajan alaisuudessa toimiva lentotiedustelu oli kuitenkin vähäistä. Pääosa ilmavoimien joukko-osastoista oli jaettu eri rintaman osille operatiivisen tarpeen vuoksi. Talvella 1942 ilmavoimien kyky lentotiedusteluun oli rajallinen. Ilmavoimien kuuntelu- ja kuvaustiedustelun kehitys alkoi vasta kevään ja kesän aikana.⁷¹

Päämajan organisoimasta kuuntelutiedustelusta Itä-Karjalan alueella vastasi Karhumäessä toimiva Mottoroitukomppania (Mottoroitusasto (Mo)). Osasto kuului Päämajan radiopataljoonaan, jonka esikuntana jatkosodan alussa toimi Päämajan viestitiedustelutoimisto (Tied. 2). Osaston kuuntelutoiminta toteutettiin kolmella eri divisioonien yhteydessä toimivilla kolmetai neliautoisilla joukkueilla. Osastossa kyettiin myös koodinmurtamistoimintaan.⁷² Kuuntelutiedustelu oli jatkosodan aikana pääosin sähköttämällä lähetettyjen vihollisjoukkojen viestien avaamista. Näiden kaksinumeroisten koodien avaaminen oli huomattavasti helpompaa, kuin strategisten viisinumeroisten koodien avaaminen.⁷³

Rintamavastuussa olevien joukkojen ilmoitukset toimivat myös tiedustelutiedon lähteenä. Ne kuvasivat parhaiten pintatilannetta etulinjassa ja mahdollisesti varmistivat oikeaksi aikaisemmin saadun tiedustelutiedon. Etulinjan joukkojen suorittamaa niin kutsuttua ”pintapartiointia” (vrt. lähipartiointi) käytettiin tiedustelutiedon hankkimisessa sotatoimialueilla⁷⁴.

Kevättalvella 1942 ”Sorokka-suunnitelman” ja jatkosodan asemasodan operatiivisen tiedustelun toteuttamisessa näyttää olleen käytössä järjestelmä, jolla kyettiin hankkimaan tiedustelutietoa vihollisen joukko-osastojen siirroista, ryhmitysmuutoksista ja muista vihollisen aikeista, myös maastontiedustelutietoa saatiin. Päämajajohtoinen tiedustelujärjestelmä jakoi paljon vastuuta alaisilleen, esimerkiksi 14. Divisioonaa sai käyttöönsä Lentolaivue 14:n, jota se käytti ak-

⁷⁰ Elvengren, Eero, Kosonen, Matti, Laidinen, Einar: *Vihollisen selustassa, Päämajan tiedustelu Neuvostokarjalassa 193–1944*, Otava, Helsinki, 2010, s. 215.

⁷¹ Heiskanen (1989), ss. 178–179.

⁷² Karjalainen, Mikko (toim.), Elvengren, Eero, Viitasaari, Yrjö, Saressalo, Lassi, Manelius, Jari, Liene, Timo, Manninen, Ohto, Kosonen, Matti, Rentola, Kimmo, Panschin, Vladimir, Laukkanen, Erkki, Kulomaa, Jukka: *Salaisen sodan sivut, Tiedustelua, vakoilua ja salatoimintaa jatkosodassa*, Gummerrus, Saarijärvi, 2003, ss. 74–76.

⁷³ Sama, ss. 78–79.

⁷⁴ Sama, s. 45.

tiivisena tiedustelulähteenä. Lentotiedustelun puutteena oli kuvaus- ja kuuntelutiedustelun puuttuminen, jotka kehitettiin vasta myöhemmin saman vuoden aikana.⁷⁵

Seuraavissa luvuissa käsittelen keskeisimpiä tiedusteluhavaintoja ja tilannekuvaa Maaselän- ja Rukajärven suunnan vihollistilanteesta talvella 1942. Muodostuneen vihollistilannekuvan perusteella selvitän myös tammi- ja maaliskuussa 1942 tapahtuneet vihollistilanteen muutokset ennen suunniteltua operaatiopäivää.

3 TIEDUSTELUHAVAINTOJA MAASELÄN JA RUKAJÄRVEN ALUEELTA TAMMI-MAALISKUUSSA 1942

3.1 Lentotiedustelun havaintoja

Tässä luvussa käsitellään Maaselän kannaksen ja Rukajärven suunnan Le.Lv. 14:n tiedustelu-, Päämajan kaukotiedustelu- ja Ilmavoimien tiedustelulentojen havaintoja tammi-maaliskuun 1942 välisenä aikana.

Lentotiedustelu sai 16. tammikuuta havainnon luode-kaakko suunnassa olevasta vihollisen lentokentästä Sekehen aseman länsipuolella. Samalla tiedustelulennolla saatiin havainnot Sekehen asemalla olleista 30 junanvaunusta ja tästä neljän kilometrin päässä pohjoisessa pistoraiteilla olleista 30–40 junan vaunusta. Tämän lisäksi Kotskoman eteläpuolella havaittiin yksi juna ajamassa etelään.⁷⁶ Havainnot Muurmannin radan liikennöinnistä osoittavat rautatien tarpeellisuuden suomalaisia vastaan taistelevien Neuvostoliiton joukkojen huoltamisessa.

Neljä päivää myöhemmin lentotiedustelu totesi Sekehen aseman suunnan olevan vahvasti vihollisen varmistama. Varmistamisen tarkoituksena oli suomalaisen ohjesäännön mukaan omien joukkojen suojaaminen vihollisen yllättävältä toiminnalta ja tehokkaalla varmistuksella voitiin estää vihollisen tiedustelu⁷⁷. Sekehen pohjoispuolella olevalla pysäkillä havaittiin noin 15:n vaunun mittainen tavarajuna. Samalla tiedustelulennolla havaittiin Maj Guban aseman rakennusten ja muun laitteiston tulipalo. Lisäksi aseman luoteispuolella olevan pysäkin talot oli poltettu ja rata oli katkaistu. Sekehen aseman alueella suomalaisten tiedustelukone sai vas-

⁷⁵ Heiskanen (1989), ss. 178–179.

⁷⁶ 14. DE/Tsto II/Lentotiedustelu 41/II/16.1.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁷⁷ Jalkaväen ohjesääntö II 1, Otava, Helsinki, 1932, s. 57.

taansa voimakasta ilmatorjuntatulta. Tämän lentotiedustelun tekemä havainto vahvistaa myöhemmin mainittavan Osasto Majewskin tiedustelu- ja tuhoamisretken onnistumista.⁷⁸

Lentotiedustelun havainnot tammikuun 24. päivänä osoittivat että rata Kuutsujärvelle oli liikennöity. Samoin Jeljärven luoteispuolella oleva tie oli pintansa perusteella kovassa käytössä. Jeljärven ja Kuutsujärven kylien välillä oli jäätie, jossa tiedusteluhavaintojen perusteella kyettiin kuljettamaan ainakin hevosvetoista kuormastoa. Onihmajärven itärannalla havaittiin parakkialue. Perttijärven läntisen ja itäisen tienhaaran alueella havaittiin ampumahautoja kolmessa peräkkäisessä linjassa. Linjat sijaitsivat Perttijärveä ympäröimän tiestön alueella noin 800–1 000 metrin välein. Niiden pituus oli noin kolme kilometriä ja ne sijaitsivat tien molemmin puolin.⁷⁹ Helmikuun alussa saadun havainnon perusteella myös Perttijärvi – Onihmajärvi tieosuus todettiin vihollisen majoitusalueeksi. Runsaan leirityksen vuoksi suomalais-tiedustelukone havaittiin ja se sai osumia vihollisen jalkaväkiosastojen tulituksesta.⁸⁰

Tammikuun lopussa lentotiedustelulla saatiin havaintoja Lehdon kylän sotilasmajoituksesta. Lehdossa havaittiin 20–30 miestä talojen pihoilla. Samalla lennolla havaittiin kylästä etelään Borovarakkaan suuntaan lähtevä vähän käytetty hevosajoneuvotie.⁸¹ Samoihin aikoihin tammikuun lopussa saatiin lentotiedustelulla merkittävä tieto Petrovskij Jam:iin Sekehen asemalta Uikujärven jäätä pitkin kulkevan huoltotien kunnosta. Tämä tie todettiin vilkkaasti liikennöidyksi. Tiellä havaittiin ajavan muun muassa 23 kuorma-auton Sekehen suuntaan ja kaksi hevosajoneuvokolonnaa järven keskellä. Talvitie Meri-Maaselästä Sekeheen asemalle todettiin kohtuullisen vilkkaasti liikennöidyksi. Kuutsujärven ja Kalivolahden välillä havaittiin tie, joka vaikutti hevosajoneuvotieltä.⁸² Todennäköisesti nämä huoltotiet oli muodostettu vihollisen huollon nopeuttamiseksi.

Petrovskij Jam:ssa oli huoltokeskus, jonka suomalaiset tuhosivat lähes täydellisesti helmikuun puolivälissä 1942. Tuhovaikutuksen lisäksi alueelta saatiin viisi sotavankia.⁸³ Eero Efvengrenin mukaan operaation tärkeimpänä tehtävänä oli ollut tiedustelu. Mahdollisena pidetyn hyökkäyksen jatkamiseksi haluttiin tietoja tiestöstä ja vihollisen uusista puolustuslaitteista.

⁷⁸ 14. DE/Tsto II/Lentotiedustelu/20.1.42/28.1.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁷⁹ 14. DE/Tsto II/Lentotiedustelu 67/II/24.1.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸⁰ 14. DE/Tsto II/Lentotiedustelu 112/11.2.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸¹ 14. DE/Tsto II/Lentotiedustelu 80/5/28.1.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸² 14. DE/Tsto II/Lentotiedustelu 83/5/29.1.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸³ Saressalo (1987), s. 117.

Tietoja hankittiin ainakin Muurmannin radan silloista Sorokan suunnasta. Tiedot olisivat parantaneet suomalaisten hyökkäysmahdollisuuksia Sorokan suunnalla.⁸⁴

Helmikuun alussa laaditun Päämajan kaukotiedusteluraportin mukaan Sekehen aseman ja Vuosmosalmen välillä havaittiin kuorma-auto ja 14 hevosta liikkumassa etelään ja kaksi hevosta pohjoiseen. Tämä tieto antoi todennäköisesti viitteitä Petrovskij Jam:ssa sijaitsevasta huoltokeskuksesta, josta saatiin tärkeitä tietoja myös sotavankikuulustelulla (ks. s. 33). Samalla tiedustelulennolla havaittiin Suman asemalla 25- ja 10-vaunuiset junat, joista jälkimmäinen liikkui kaakkoon. Junien lisäksi asemalla havaittiin noin 40 erillistä tavaravaunua. Vigostrovin (Virman) asemalla partio havaitsi pohjoiseen ajavan 30-vaunuisen junan. Lentotiedustelu havaitsi näiden tietojen lisäksi muun muassa 40-vaunuisen junan saapuvan pohjoisesta Olympian aseman suuntaan ja Sumajärven jäällä y-kirjaimen muotoisen lentokentän.⁸⁵ Tämä lentotiedustelun raportti osoittaa Neuvostoliiton junaliikenteen kapasiteettia Muurmannin radan ja Sorokka – Obozerskajan haararadan suunnassa Vigostrovin (Virman) ja Suman asemien alueilla. Kaakkoon liikkuva juna on matkannut Sisä-Venäjälle todennäköisesti evakuointi tai materiaalin kuljetustehtävissä ja 30-vaunuinen juna Sorokan suuntaan joukkojen kuljetustehtävissä. Havainnot osoittavat käytännössä kuinka suurta Neuvostoliiton sotapotentiaalia voitiin siirtää Muurmannin radan ja Sorokka – Obozerskajan haararadan suunnassa.

Maaliskuun aikana lentotiedustelupyynnöiden kohteet Maaselän ryhmän suunnalla olivat Seesjärvi – Ontajärvi – Sekehen asema – Karman (Kotskoma) aseman suunta. Lentotiedustelulla haluttiin selvittää rautatieliikennettä ja muutoksia rintamalohkolla. 3. maaliskuuta 1942 lähetetyssä tiedustelupyynnössä asia ilmaistiin seuraavalla tavalla: ”*Pyydän huomenna tiedustelemaan: 1. Rautatieliikenteen välillä Nopsa pys.- Karma as. 2. Mahdollinen liikenne ja uudet jäljet: a. Seesjärvellä b. Alueella etelässä Seesjärven pohjoispään korkeus – idässä Muurmannin rata-luoteessa MaaR:n lohkon vasen raja*”⁸⁶.

Tiedustelupyyntö vaikuttaa normaalilta lentotiedustelupyynnöltä. Tarkoituksena on ollut selvittää Maaselän pohjoispuolista rautatieliikennettä ja tämän perusteella mahdollisesti analysoida siirrettyjen joukkojen tai materiaalin määrää. Seesjärven suunnalla havaittu vihollisen lisääntynyt partiointi oli kiinnostuksen kohteena, koska pyynnössä haluttiin uusien jälkien selvittämistä Seesjärven suunnalta. Karman (Kotskoman) asemalla tarkoitettiin mitä ilmeisimmin Parandovan asemaa, joka on Kotskomasta katsottuna lähinnä oleva rautatieasema.

⁸⁴ Elfvengren (ja muut 2010), s. 347.

⁸⁵ 14. DE/Tsto II/PM:n kaukotiedustelu 6.2.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸⁶ MaaRE:n (II AKE) sähke n:o 2164/3.3.1942, mappi n:o 4, T 5805, I/1942, KA (Sörn).

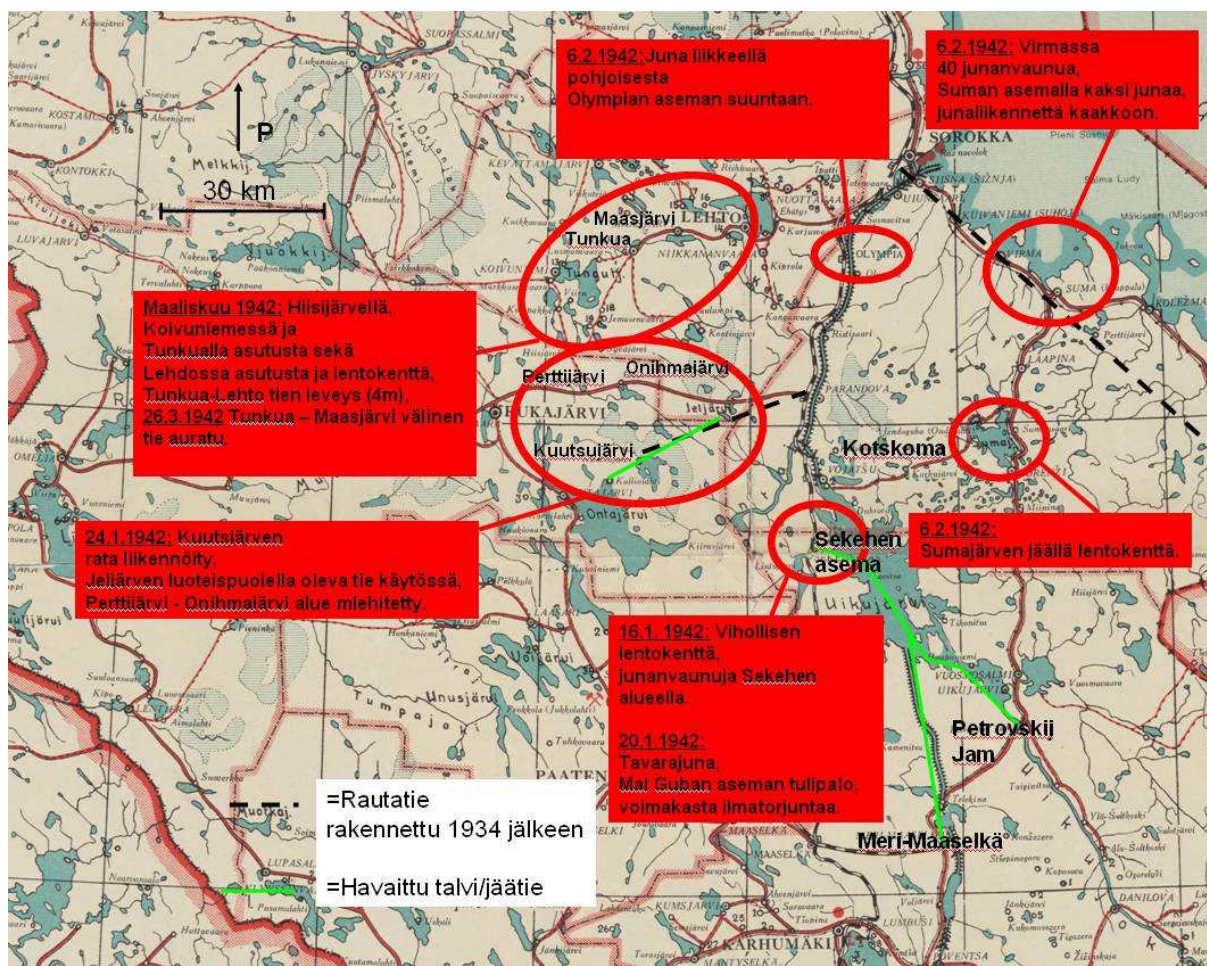
Maaliskuun 17. päivänä myös lentotiedustelu teki tiestön käyttöä varten tärkeitä havaintoja. Tunkuan ja Lehdon välinen tie oli noin neljä (4) metriä leveä ja paikoin vieläkin kapeampi. Tie oli vilkkaasti hevosajoneuvoilla liikennöity ja sen pinta oli kova. Havaintojen mukaan tie voitiin levittää autotieksi. Toisen havainnon mukaan Tunkualta ei kulkenut täysin suoraa tietä Kotskomaan.⁸⁷ Havaintoja voidaan pitää melko luotettavina, koska raportin mukaan ne tehtiin 50 metrin korkeudesta. Tunkua – Lehto tien käyttö operaatiossa oli aikaisemmin valmistuneessa Viljasen muistiossa ollut pohdittavana ja suunniteltu suomalaisten käyttöön, joten sen tiedustelu viittaa operaation valmisteluihin. Seuraavana päivänä (18. maaliskuuta) lentotiedustelu totesi tieosuuden Hiisijärven ja Tunkuan välillä runsaasti liikennöidyksi. Raportissa ei sanota oliko kyse auto- vai hevosajoneuvoliikenteestä.⁸⁸ 20. maaliskuuta ajoneuvotietä Tunkua – Kalevaara – Venjärvi – Perttijärvi havaittiin käytettävän vihollisen huoltotienä.⁸⁹ 26.3.1942 saadun havainnon mukaan Tunkualta itään johtanut tie oli aurattu hevosauralla ja liikennöity Maasjärvelle saakka⁹⁰. Aurattu tie oli keskeinen tieto suomalaisten suunniteltua hyökkäystä silmällä pitäen, koska havainto tehtiin vain kolme päivää ennen hyökkäyksen suunniteltua aloittamispäivää.

⁸⁷ 14. DE/Tsto II/Ilmatiedustelutulos n:o 220/17.3.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸⁸ 14. DE/Tsto II/Ilmatiedustelutulos n:o 228/18.3.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁸⁹ 14. DE:n kky n:o 623/Tsto II/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn), s. 3.

⁹⁰ 14. DE/Tsto II/Ilmatiedustelutulos n:o 261/26.3.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

Kuva 3: Hahmotelma lentotiedustelun havainnoista tammi-maaliskuussa 1942.

Maaliskuun aikana lentotiedustelusta saatujen havaintojen perusteella Hiisijärven, Tunkuan ja Lehdon kylissä havaittiin asutusta. Asutuksen lisäksi Lehdon kylän läheisyydessä sijaitsevan järven jäällä havaittiin lisäksi sotilaskenttä ja naamioituja koneita. 27.3.42 saatiin viitteitä Tungutjärven itäpuolella olevan Koivuniemen kylän asutuksesta.⁹¹

Maaliskuun puolenvälin jälkeen 1942 tapahtuneella lähes päivittäisellä lentotiedustelulla saatiin merkittävää tiedustelutietoa tiestöstä ja sotilasmajoituksista Rukajärven itäpuolella olevien vihollislinjojen selustasta. Tiedustelutietoja saatiin muun muassa lähikyläiden sotilasmajoituksista, vihollisen puolustusjärjestelmästä ja uudet vihollisen lentokentät löydettiin Sekehen aseman, Lehdon ja Sumajärven alueilta. Rukajärvi – Kotskoma tien pohjoispuolella sijaitsevat kylät olivat asutettuja, jonka perusteella uutta tiedustelua suunnattiin alueille lisätietojen hankkimiseksi. Maaliskuun aikana vihollistiedot kylistä alkoivat hahmottua. Tiedustelutietojen perusteella tehtiin myöhemmin johtopäätöksiä kylien sotajoukkojen vahvuuksista (ks. luku 5.3). Myös uuden talvitiestön käyttö huomioitiin. Erityisesti Kalivolahdi – Kuutsujärvi – Jelljärvi välistä talvitieta suunniteltiin käytettävän operaatioissa, mikä näkyi myös hyökkäyssuun-

⁹¹ 14. DE/Tsto II:n ilmatiedustelun tulokset 191–268/9-27.3.42, T 1608/20A, KA (Sörn).

nitelmissä. Kuutsujärven purkausasemalle johtava pistoradan suunta huomioitiin potentiaalisena hyökkäysreitteinä (ks. luku 2.2 ja kuva 8).

Tammi- ja helmikuun aikana 1942 lentotiedustelu keskittyi joukkojen, sotilasmajoitusten ja Muurmannin radan junaliikenteen tiedusteluun. Maaliskuun puolivälin ja loppupuolen lentotiedustelun raportit osoittavat, että suomalaiset ovat olleet näiden lisäksi erityisen kiinnostuneita teiden kunnosta Rukajärven – Kotskoman alueella. Tiedustelulla selvitettiin useiden teiden kuntoa, ajettavuutta eri ajoneuvoilla ja uusia mahdollisia talviteitä. Osa havainnoista tehtiin matalalta, mikä mahdollisti teiden kulkukelpoisuuden arviointia. Lisäksi kiinnostuksen kohteena oli ollut rautatieliikenne, jonka perusteella on mahdollisesti pyritty selvittämään uusien joukkojen siirtämistä Maaselän suunnalle ja Rukajärvi – Kotskoma alueelle. Lentotiedustelulla kyettiin myös selvittämään vihollisen puolustusasemien rakennetta sekä vihollisen huoltokeskusten sijainteja.

3.2 Kuuntelutiedustelu

Itä-Karjalan alueesta vastanneen ja Karhumäessä toimineen Moottoroidun osaston (Mo) kuuntelutiedustelumateriaalia ei ole juuri saatavilla suomalaisessa arkistomateriaalissa. Maaliskuun 1942 katsaus kuitenkin osoittaa sen toimivuuden tiedustelutietojen hankkimisessa.

Maaliskuun puolenvälin aikaan 1942 Neuvostoliiton tiedustelun todettiin vilkastuneen Suomen vastaisella rintamalla sanomamäärän kasvamisena, esimerkiksi vihollisen 213. ja 214. Hiihtopataljoona havaittiin Ontajärven alueella 14. Divisioonan suunnassa. Maaliskuun loppupuolella Moottoroitu osasto sieppasi vihollisen viestin, joka käsitteli suomalaisten ilmapvoimien toimintaa Rukajärven ja Vienan Kemin suunnassa. Valtaosa samoihin aikoihin lähetetyistä vihollisen sanomista käsitteli operatiivisia käskyjä, huollon järjestelyjä ja viestiyhteyksiä.⁹²

Radiokuuntelutiedustelu osoitti vihollisen aktiivisuuden maaliskuussa Ontajärven suunnalla. Myös kasvanut radioliikenne viittasi aktiivisuuteen. Vihollisen huollon järjestelyihin ja viestiyhteyksiin liittyvä sanomamäärä saattaa viitata niiden kunnostamiseen tai suojaamiseen. Suomalaiset onnistuivat vahingoittamaan Neuvostoliiton viestiyhteyksiä ja huollon järjestelyjä

⁹² Mo:n avausjakson katsaus n:o 2/maaliskuu 1942/Declassified/T2/Mo katsaukset 1942–1944 ", kansio n:o 1101/Nippu nro: 5051N vol. 41 (S-9533), MPKK (SOTAHL).

muun muassa Osasto Majewskin operaatiolla ja Petrovskij Jam:n huoltokeskukseen suunnatulla iskulla.

Maaliskuun 31. päivänä Rukajärven alueen päätien (Rukajärvi – Kotskoma tie) suunnassa toimineelta puhelinkuunteluasemalta ilmoitettiin vihollisella olevan vilkasta puhelinliikennettä. Puheliikenne käsitteli muun muassa tulikorsujen miehittämistä, joukkojen siirtämistä oikealle ja merkinantamista. Liikenteessä havaittiin myös keskusteluja, jotka koskivat saman päivän illan tapahtumia.⁹³

Puhelinkuuntelun perusteella voitiin vetää johtopäätös vihollisen valmistautumisesta puolustustaisteluun lähitulevaisuudessa. Se saattoi odottaa suomalaisten hyökkäystä samana iltana 31.3.1942. Merkinantaminen ja joukkojen siirtäminen oikealle viittaavat vihollisen aktiivisen puolustustaistelun harjoitteluun.

3.3 14. Divisioonan suorittaman partiotiedustelun havaintoja

*”Joukkomme ja PM:n tiedusteluosastojen lähettämien kaukopartioiden toiminta on antanut yleensä vain myönteisiä tuloksia”*⁹⁴. Näin todetaan Maaselän ryhmän kaukopartioita käsittelevässä 2. helmikuuta 1942 päivätyssä asiakirjassa. Tässä luvussa käsitellään tiedustelupartioiden ja kaukopartioiden kykyä tiedustelutiedon hankkimisessa ja arvokkaiden sotavankien sieppaamisessa. Helmikuun puolivälissä olikin korostettu vankikuulustelun merkitystä, sillä vihollisen asiapapereiden haltuun saamista pidettiin sattumanvaraisena.⁹⁵

Tammikuun 8. päivänä 1942 sai 14. Divisioona sai Päämajalta käskyn noin kahden pataljoonan vahvuisen taisteluosaston muodostamisesta. Taisteluosasto tuli lähettää Särkijärven alueelle. Divisioona antoi tämän käskyn perusteella määräyksen Osasto Majewskin muodostamisesta. Osasto muodostettiin ensimmäisestä Jalkaväkirykmentti 10 (JR 10) pataljoonasta ja Rajajääkäripataljoona kuudesta (RjP. 6). Osaston käyttö jäi kuitenkin ylipäällikön päätettäväksi.⁹⁶

Särkijärveltä aloitettu operaatio suuntautui Muurmannin radalle Seesjärven pohjoispuoliselle alueelle. Sen tarkoituksena oli Muurmannin radan tilapäinen katkaisu Sekehen ja Vojatsun

⁹³ 14. DE/Tsto II/Kuunteluasema no: 1:n ilmoitus/31.3.1942, T 1608/20A, KA (Sörn).

⁹⁴ II AKE kky n:o 603/Tsto II/11 sal./2.2.42, mappi n:o 11, T 5805, KA (Sörn), s. 1.

⁹⁵ II AKE kky n:o 603/Tsto II/11 sal./2.2.1942, mappi n:o 11, T 5805, KA (Sörn), s. 2.

⁹⁶ 14.DE:n Tsto III spk I/17.6.1941–31.5.1942, SPK 6110, KA (Sörn), s. 98 ja PM/Op.Os/Liite 360/n:o 41/Op.1/5d/sal 3, SPK 20879, KA (Sörn).

aseman välillä. Radan katkaisun seurauksena vihollisen huolto- ja viestiyhteydet voitiin katkaista väliaikaisesti, mikä helpottaisi Neuvostoliiton joukkojen painetta suomalaisjoukkoja kohtaan. Tehtävässä mainittiin myös vihollisen huoltomuodostelmien, varastojen ja vartioujoukkojen tuhoaminen.⁹⁷ Lisämääränä Majewskille käskettiin kahden vangin sieppaamistehävä. Toiminta-ajatuksena oli voimakkaan tiedusteluosaston lähettäminen Sekehen jokilinjal- le, jossa sen tehtävänä oli selvittää jokilinjan ylittäneen vihollisen vahvuus. Tiedusteluosaston tehtävänä oli myös Osasto Majewskin toiminnan verhoaminen. Tällä tarkoitettiin vihollisen tiedustelun estämistä sekä oman ryhmytyksen ja toiminnan salaamista⁹⁸. Myös pääosaston edessä kulki tiedustelu-osasto, jonka tehtävänä oli tarkoitus saada ajoissa tiedot vihollisesta ja rataliikenteestä. Tiedustelun toimintaedellytys oli olla paljastamatta Osasto Majewskin toimintasuuntaa. Kokonaistoiminnassa korostettiin salauksen merkitystä. Tavoitteet käskettiin pitää hallussa vähintään kolme vuorokautta.⁹⁹

Osasto Majewski hyökkäsi 19.1.1942 alkaen JR 10 ensimmäisen pataljoonana ja RjP. 6:n voimin Maj Guban aseman pääpiirteiselle alueelle. JR 10 pataljoona aloitti taistelut. Sitä vastaan etelästä suuntautunut vihollinen oli suhteessa sitä heikompi. Tämä helpotti aseman seudun tuhoamista ja viestiyhteyksien katkaisemista. Vihollisen viestiyhteydet saatiin katkaistua ja 92 rakennusta poltettiin, joista osa oli hyväkuntoisia kasarmirakennuksia. Uusia tiedustelutietoja- kin saatiin, RjP. 6 komentajan majuri Matti Muroleen¹⁰⁰ mukaan pohjoisesta rautatietä pitkin Vojatsun suunnasta alueelle olisi suuntautunut noin sadan miehen vahvuinen joukko. Lisäksi saadun vankitiedon perusteella yhden hiihtopataljoonan voimat olivat siirtymässä Panjärveltä lounaaseen noin seitsemän kilometrin päässä. Lisäksi Osasto Majewski sai havainnon seitse- män hävittäjän muodostamasta vihollisen lento-osastosta, joka häiritsi osaston toimintaa ope- raation aikana.¹⁰¹

Tammikuun 21. päivään 1942 mennessä Osasto Majewski teki onnistuneen tiedustelu- ja tu- hoamisretken Maj guban aseman alueelle. Operaation tarkoituksena oli sen tuho vaikutuksen lisäksi siirtää vihollisen huomio pois myöhemmin tapahtuvasta toiminasta Sorokan suunnal- la.¹⁰² Onnistunut Osasto Majewskin isku tammikuussa on todennäköisesti vaikuttanut myös siihen, että Neuvostoliiton joukot lisäsivät partiotoimintaansa Seesjärven suunnalla.

⁹⁷ 14.DE:n Tsto III:n spk I/17.6.1941–31.5.1942, SPK 6110, KA (Sörn), s. 98, ks. myös PM/Op.os:n kky n:o 62/Op1/5d sal./12.1.1942, SPK 20879, KA (Sörn).

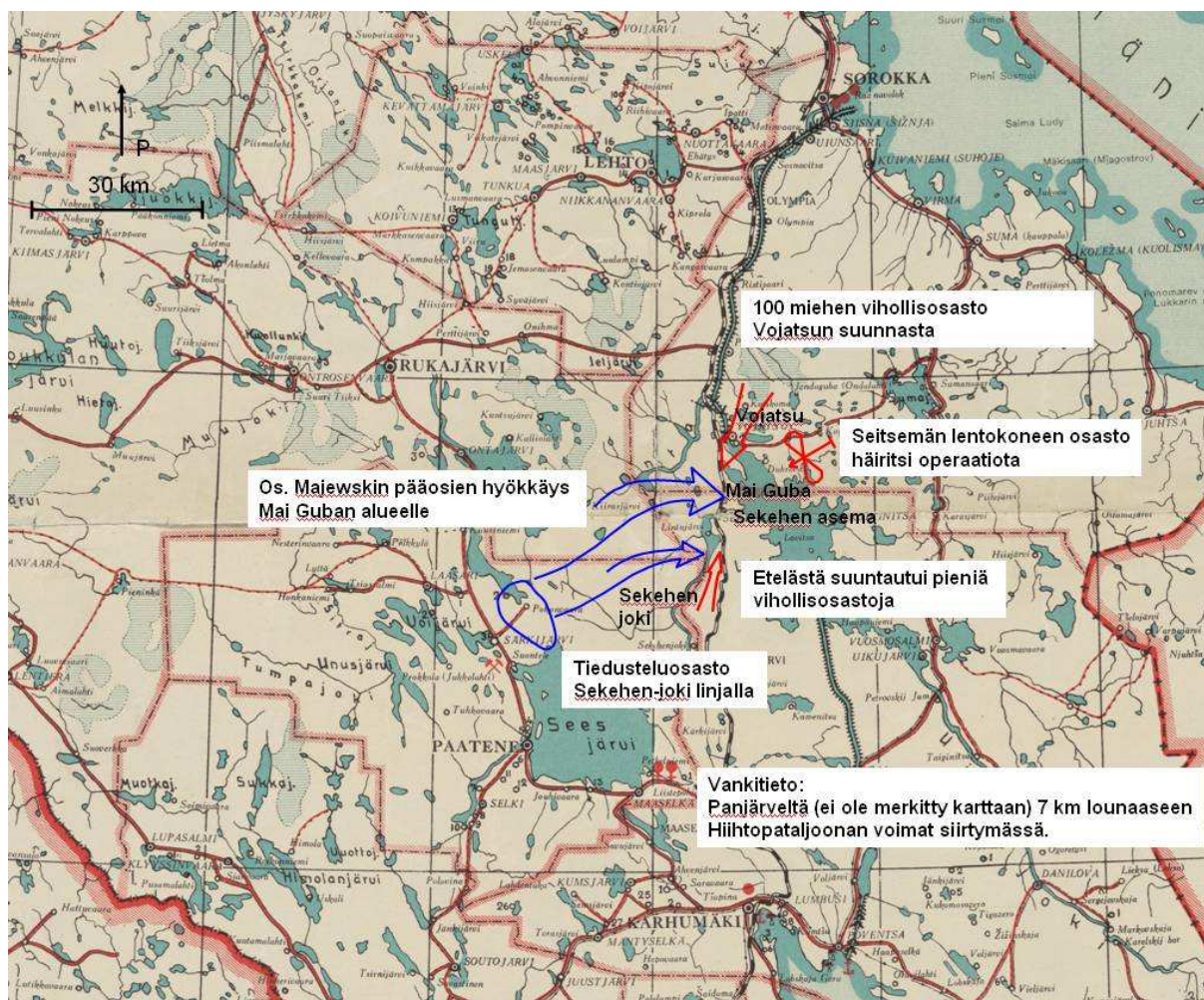
⁹⁸ Kenttäohjesääntö I (1939), s. 90.

⁹⁹ 14. DE:n spk n:o 72/Os. 2/L 332/sal./12.1.42, SPK 20879, KA (Sörn).

¹⁰⁰ Majuri Heimo *Matti* Olavi Murole.

¹⁰¹ Os. Majewskin spk/8.1-22.1.1942, SPK 18959, KA (Sörn).

¹⁰² Ilmavoimien toiminta Rukajärven ja Uhtuan suunnalla. Raukun (Ragnar Magnusson) esitelmä Le.Lv:n toimin- nasta Tiiksjärvellä 1941–1944, PK 1367/1, KA (Sörn), ss. 106–107.

Kuva 4: Hahmotelma 19-21.1.1942 toteutetusta hyökkäyksestä Muurmannin radalle.

Osasto Majewskin tekemä isku Muurmannin radalle osoitti sen haavoittuvuuden. Neuvostoliiton suojausjoukot eivät kyenneet riittävästi suojaamaan Mai Guban aseman seutua ja rataa. Salassa aloitetun operaation lopputuloksena päästiin tuho vaikutukseen ja väliaikaiseen radan hallintaan kahden pataljoonan suuruisella taisteluosastolla. Operaatio osoitti Suomen sodanjohdolle 14. Divisioonan joukkojen suorituskyvyn Muurmannin radalle suunnatussa operaatiossa. Operaatio osoitti myös tuhon, jonka jo väliaikainen Muurmannin radan valtaaminen tuotti Neuvostoliiton joukkojen infralle. Huomionarvoista on myös se, että operaatio suoritettiin suhteellisen pienin tappion; kolme kaatunutta ja kymmenen haavoittunutta, joiden lisäksi paleltuneita, sairaita ja kaasusairaita oli yhteensä 110¹⁰³. Kaasusairailta tarkoitettiin ilmeisesti taistelukaasuista sairastuneita suomalaissotilaita.

Majewskin johtamaa operaatiota voidaan pitää Kotskoman tai Sorokan valtaamisen johdantona, vaikka operaatiot alueille jäivätkin tekemättä. Suomen sodanjohdon on täytynyt huomioida

¹⁰³ Os. Majewskin spk/8.1-22.1.1942 SPK 18959, KA (Sörn), ks. myös SPK 18960, KA (Sörn).

operaation menestyminen ja siitä saadut kokemukset, koska maaliskuussa 1942 kukaan Kotskoman operaation suunnitteluvastuussa olleista upseereista ei vastustanut operaation sotilaallista toteutusta, ei edes Mannerheim. Sodanjohto sai Majewskin operaatiosta esimerkin siitä, miten Muurmannin rata voitiin vallata menestyksekkäästi korpisotaan kykenevillä joukoilla. Majewskin operaation perusteella voitiin vetää johtopäätös myös siitä, että riittävällä voimalla myös Kotskoman tai jopa Sorokan valtaaminen oli suomalaisille erämaasotilaille mahdollista.

Tammi-helmikuun vaihteessa toteutetun vänrikki P. Multasen partion partiopeitepiirroksen mukaan Ontajärven itäpuolella Hargojärven ja Kisrasjärven välisessä maastossa havaittiin voimakasta vihollisen partiointia. Kolmen vuorokauden sisällä alueella oli partioinut noin 200–300 miestä hiihtolajujen vahvuuden perusteella arvioituna. Lisäksi Vold- ja Hargojärven maastoa partio seitsemän vihollisen lentokonetta 1.2.1942 vuorokauden kuluessa.¹⁰⁴ Multasen partion havainnot osoittavat vihollisen aktiivisuuden Neuvostoliiton 27. Divisioonan puolustusasemien selustassa. Vihollisen aktiivisuus näyttää vieneen usein suomalaisten partioinnin toimintavapautta Rukajärven itäpuolelle suunnatulta partiolta (ks. liite 2).

Maaliskuun 7. päivänä 1942 RjP 6 komentajan majuri Matti Murole antoi käskyn Sorokan (Kotskoman) operaatiota valmistelevalta partiotiedustelusta. Tehtävän sai reservin kornetti Erkki Sakari Karvisen (s. 9.7.1918)¹⁰⁵ johtama partio. RjP. 6 sotapäiväkirjan mukaan partio kertomuksen antoi kornetti Karvinen¹⁰⁶. Partion vahvuus oli 42 miestä (1+4+37) ja sen oli määrä selvittää Kotskomaan vievän tien kunto, auraus, lumivallien koko, ajourat ja lumen sekä jään paksuus tien pinnassa. Tehtävään näyttää liittyneen Raappanalle annetut vaatimukset kelirikon alkamisesta ja hyökkäyksen toteuttamisesta. Karvisen mukaan partioon liittyi naapurikomppanian selustanvarmistusosasto.¹⁰⁷

Saman partion vahvuus on sotapäiväkirjan mukaan 1+4+42, mikä voi selittyä saattopartion lisäämisestä Karvisen partioon. Tiedustelun perusteella tien leveys oli seitsemän metriä ja keskellä kulki hevostie. Ajouran syvyys (polanne) hevostiessä oli kahdeksan senttimetriä (cm). Autotien polanne oli 12 cm. Lumivallia ei ollut ja tie oli liikennöity myös jalan. Jalankuljettavan polanteen syvyys oli 18 cm. Sotapäiväkirjojen mukaan saattopartio havaitsi toiminnassaan noin sadan miehen vahuisen vihollisosaston. Myöhemmin saattopartio joutui tulitaisteluun

¹⁰⁴ 14.DE/Tsto 2/Vänrikki P Multasen peitepiirros partioinnista 31.1-1.2.1942, T 1608/13, KA (Sörn), ks myös T 15707/5, KA (Sörn).

¹⁰⁵ Kadettiupseerit 1920–2010, Bookwell Oy, Porvoo, 2010, s. 322.

¹⁰⁶ RjP 6:n spk/5.11.1941–3.4.1942 (8.3.1942), SPK 21185, KA (Sörn).

¹⁰⁷ Saari (1991), ss. 47–48.

noin 50 vihollista vastaan¹⁰⁸. Lisäksi partioiden havaintona oli noin kahden sadan metrin mittainen bunkkerilinja, jossa bunkkereita oli neljän tai viiden metrin välein ja näiden väleissä olivat yhdyshaudat.¹⁰⁹ Saatujen tiedustelutietojen perusteella Rukajärvi – Kotskoma tie oli vaatimaton ollakseen vihollisen 27. Divisioonan tärkein huoltoreitti. Aurausvallit olivat pienet, rengasurat, hevosten ja rekien tekemät urat olivat syvät. Mukana olevat pioneerit suorittivat porausmittaukset ja merkitsivät lukemat muistiinpanoihinsa.¹¹⁰

Edellä mainitulla tiedustelutehtävällä toteutettiin Karvisen mukaan Kotskoman operaation valmisteluihin liittyvä tiedustelutehtävä¹¹¹. Tehtävä oli annettu Raappanalle Rukajärvi – Kotskoma tien panssarinkantavuuden ja kelirikon selvittämisen vuoksi. Tiedustelutietojen perusteella tie oli huonossa kunnossa erityisesti sen syvien kulku-uriansa vuoksi. Lisäksi tietä suojaavat aurausvallit olivat matalat, mikä olisi mahdollistanut iskut suomalaisten kuljetuksia vastaan. Saattopartion havainnot kertovat vihollisten vahvoista linnoituslaitteista, mistä voidaan päätellä vihollisen valmistautuneen kovaan puolustustaisteluun. Operaation suunnitellun everstiluutnantti Sven Björkmanin panssarijoukkojen käyttö olisi ollut haastavaa huonokuntoisen tien vuoksi. Kunnostamistöitä ajettavuuden parantamiseksi Rukajärvi – Kotskoma tiellä olisi todennäköisesti pitänyt tehdä. Operaation valmisteluissa tähän myös varauduttiin (ks. s. 68).

Saattopartio sai havaintoja tiheästi ja vahvasti linnoitetuista vihollisen tuliasemista Rukajärvi–Kotskoma tien suunnassa. Linjan murtaminen olisi vaatinut voimakasta epäsuorantulen ja raskaiden aseiden tulitukea hyökkäyksen toteuttamisessa. Neuvostojoukot olivat valmistautuneet suomalaisten Kotskomaan suunnattavaan hyökkäykseen vahvistamalla puolustusasemiaan.

3.4 Päämajan kaukopartio-osastojen havaintoja

Päämajan Tiedustelutoimiston alaisuudessa toimivat kaukopartio-osastot saivat tehtäväkseen suunnitellulle operaatioalueelle suuntautuvia tiedustelu- ja tuhoamistehtäviä. Talven 1942 aikana Päämajan kaukopartiot kunnostautuivat sekä tiedustelu- että tuhoamistehtävissä erityisesti Maaselän kannaksen alueella.

Tammikuun 16. päivänä 1942 lähetetyn Osasto Marttinan 30. partio luutnantti Ilmari Honkasen johtamana sieppasi vangiksi Neuvostoliiton joukkojen vääpelin. Arvokas vanki siepattiin

¹⁰⁸ RjP. 6:n spk/5.11.1941–3.4.42 (8.3.42), SPK 21185, KA (Sörn).

¹⁰⁹ 14. DE:n tiedpvk n:o 186/Tsto II/13.8.1941–23.3.1942 (8.3.1942), SPK 26491, KA (Sörn).

¹¹⁰ Sama.

Äänisjärven itäpuolella Puutoinen (Puudozi) – Poventsä välisellä tiellä toteutetun liikenteen- laskenta- ja tuliylläkkötehtävän yhteydessä. Vankikuulustelussa saatiin selville tärkeitä tietoja Perovskij Jamin huoltokeskuksesta. Noin kuukautta myöhemmin 1. Jääkäriprikaatista, Osasto Marttinasta ja Osasto Kuismasesta muodostettu taisteluosasto tuhosi huoltokeskuksen.¹¹² Tuhoamisen yhteydessä on mahdollisesti saatu tärkeitä tietoja Muurmannin radasta ja sen haararadoista. Eero Efvengrenin mukaan rautatierakennusviraston Sorokan leirin varajohtaja Vojevoda oli ollut iskun aikaan seudulla¹¹³. Arvokkaita Muurmannin rataa koskevia asiakirjoja saattoi päätyä suomalaisten haltuun.

Päämajan kaukopartio-osasto Marttinan 33. partio sai tehtäväkseen selvittää vihollisjoukkojen laatu Tunkuan, Kevättämäjärven ja Kuikkavaaran kylissä¹¹⁴. Maaliskuun alussa partion hankkiman sotavankitiedon perusteella Kevättämäjärven ja Kuikkavaaran kylissä oli sotilasmajoitusta ja Tunkuan ja Kotskoman välillä oli hevostie.¹¹⁵

Marttinan 34. partion tehtävänä luutnantti Jorma Hämäläisen johtamana oli selvittää vihollisen lentotukikohta ja sen merkinantomenetelmä Uikujärven suunnassa. Se sai havainnon Akonjärven jälle raivatusta lentokentästä ja tähystämällä sen toimintaa partio sai selville myös valomerkkijärjestelmän. Partio paljastui ja joutui väistymään Uikujärven itäpuolelle Karhuniemeen, josta se kykeni tekemään tähystyshavaintoja Muurmannin radan ja Uikujärven jäätien liikenteestä. Havainnoista ilmoitettiin välittömästi.¹¹⁶

Tied 1:n 14.3.1942 kirjatun sotapäiväkirjan mukaan Sekehen asemalta kaakkoon kulki kaksiraiteinen aurattu autotie ja toinen autotie Unismasta Sekeheen asemalle. Radalla (Muurmannin rata) oli ollut liikennettä ja yksi yölento Sekehen aseman suunnasta etelään havaittiin.¹¹⁷

Tied 1. antoi 15.3. Hämäläiselle jatkotehtävän Kirasjärvi – Vojatsu tien tiedustelusta. Noin puoli tuntia käskyn saamisesta partio ilmoitti kolmen joukkueen vahvuisen vihollisosaston etenemisestä länteen. Sanoman sisällöstä ilmoitettiin 14. Divisioonalle ja ilmavoimien yhdysupseerille.¹¹⁸ Partion 18.3. antaman partiokertomuksen perusteella Ontajoki – Ontajärvi Jeljärvi – Lintujärvi alue oli ollut vahvasti venäläisten miehittämä, partioima ja kaikki alueen rakennukset olivat olleet asuttuja. Kirasjärvellä olevasta venäläisten tukikohdasta lähti kolme

¹¹¹ Saari (1991), ss. 47–48.

¹¹² Saressalo (1987), ss. 122–123.

¹¹³ Elfengren (ja muut 2010), s. 282.

¹¹⁴ Saressalo (1987), s. 124.

¹¹⁵ PM/Tied1/K:n spk. n:o 2/14.3.-8.11.1942 (15.3.1942), SPK 20940, KA (Sörn), ks. myös Saressalo (1987), s. 124.

¹¹⁶ Saressalo (1987), s. 124, ks. myös Janhila (2009), ss. 384–390.

¹¹⁷ PM/Tied 1/K:n spk n:o 2/14.3.-8.11.1942 (14.3.42), SPK 20940, KA (Sörn).

hevoshuoltotietä itään Sekehen aseman suuntaan. Myös Kirasjärveltä länteen havaittiin yksi huoltotie ja varmistuslatu. Hämäläinen antoi suullisen partiokertomuksen myös 14. Divisioonan tiedustelu-upseerille 19.3.1942.¹¹⁹

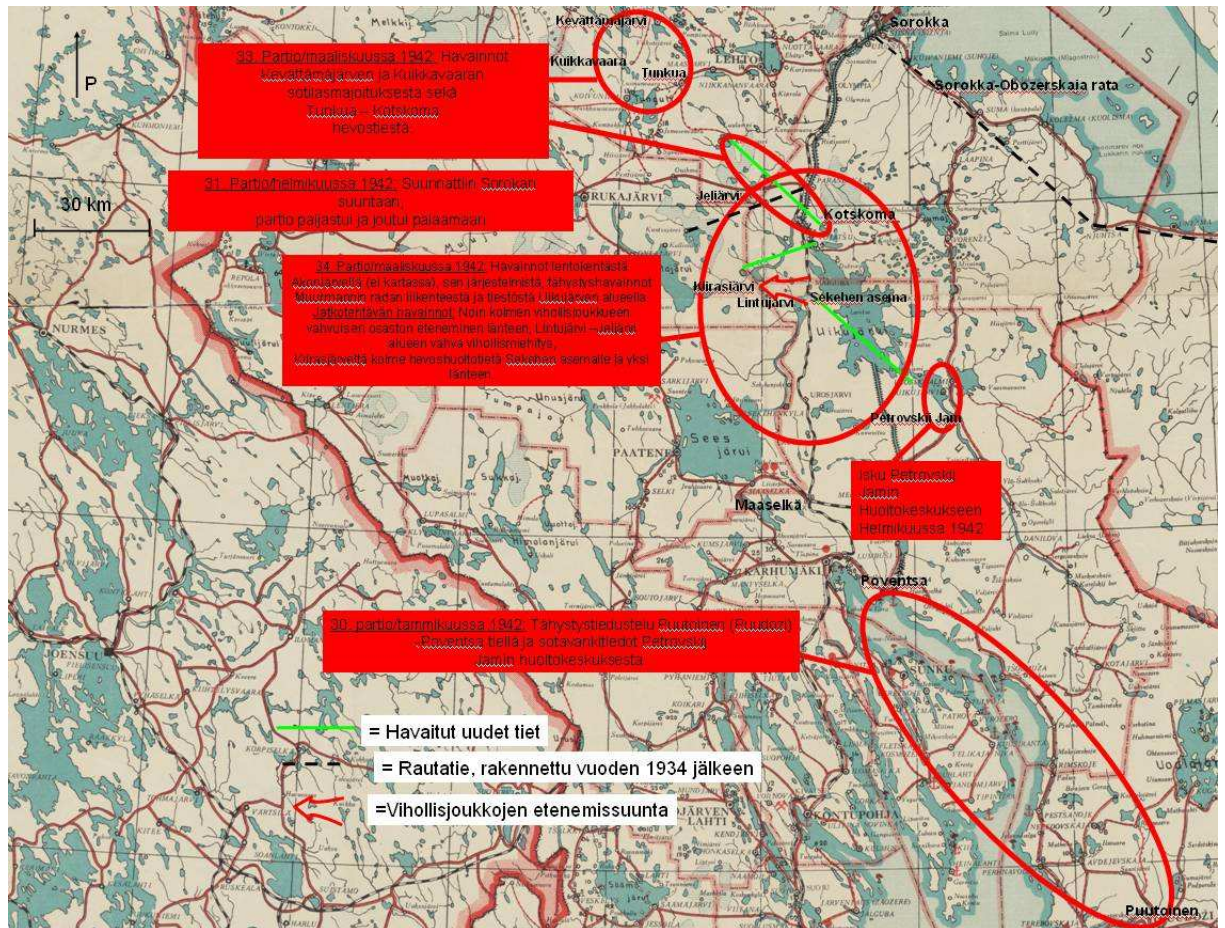
Osasto Marttinan 34. partion saamat tiedustelutiedot vihollisen majoituksista ja huoltoreiteistä kerrottiin 14. Divisioonan tiedustelu-upseerille, mikä korostaa tietojen merkitystä. On mahdollista, että maaliskuun puolenvälin jälkeen on kerätty tarkentavia vihollistietoja, joiden avulla ”Sorokka-suunnitelman” käskyjä olisi päivitetty operaation toteutuessa. Uusia tietoja tiestöstä saatiin ja näyttää siltä, että Rukajärven suunnalla vihollisen joukkoja oli vedetty lähemmäs Muurmannin rataa maaliskuun loppupuolella 1942. On mahdollista, että Hämäläisen partio havaitsi tiedustelullaan Neuvostoliiton 9. Hiihtoprikaatin mahdollisesti Muurmannin radan suojaksi ryhmitettyjä joukkoja.

Osasto Marttinan 31. partio sai vangin sieppaus ja radan katkaisu tehtävän Sorokan suunnalla 5. helmikuuta 1942. Tämä oli ainoa Päämajan kaukopartio, joka suunnattiin Sorokan suuntaan ennen suunniteltua niin kutsutun ”Sorokka-suunnitelman” operaation toteuttamisajankohtaa. Partio törmäsi toisena tehtävän suorituspäivänään viholliseen ja havaittiin. Rungas venäläisten etsintäkoneiden käyttö pakotti partion vetäytymään ja keskeyttämään tehtävänsä 5.2.1942.¹²⁰

¹¹⁸ PM/Tied 1/K:n spk n:o 2/14.3.-8.11.42 (15.3.42), SPK 20940, KA (Sörn).

¹¹⁹ Sama, ks. myös Janhila (2009), ss. 389–390.

¹²⁰ Saressalo (1987), s. 123–124.

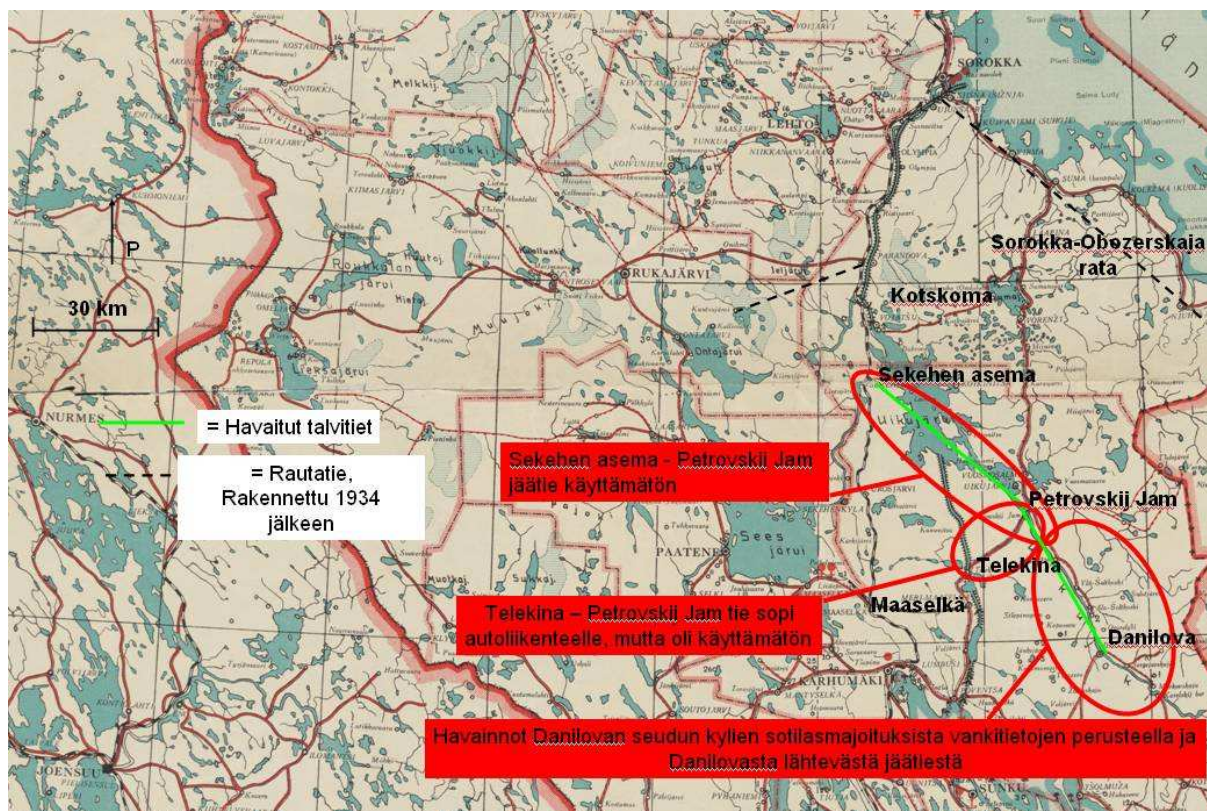

Kuva 5: Hahmotelma Osasto Marttinan tammi-maaliskuussa 1942 lähettämien partioiden havainnoista.

Maaselän suunnassa toimineen Osasto Kuismasen kaukopartiot suuntautuivat suunnitellun hyökkäysalueen Maaselän ryhmän hyökkäyssuuntaan. 11.3.1942 lähetetyn partion tehtävänä oli selvittää, oliko Vuosmasalmen yli rakennettu tietä tai oliko tien rakennustoimintaa havaittavissa Petrovskij Jam:sta Suunaan tai Njuhtsaan. Tehtävään lisämääreinä olivat yleistiedustelu Voljärvellä ja Uukujärvellä, liikenteenlaskenta (tähtystystiedustelu) Puutonen – Lobskaja tiellä ja sotilasmajoituksen selvittäminen Danilovan lähialueen kylissä. 14.3.1942 saadut tiedusteluhavainnot osoittivat, että Telekina – Petrovskij Jam tie oli autoliikenteelle kelvollinen, mutta käyttämätön. Samana päivänä saadun havainnon perusteella Uukujärveä pitkin kulkeva Petrovskij Jam – Sekehen asema jäätie oli käyttämätön. 17.3.1942 saadulla siviilimiehen kuusitelulla saatiin selville tietoja Danilovan seudun kylien siviili- ja sotilasmajoituksista. Seuraavana päivänä havaittiin Danilovasta Uukujokea pitkin kulkeva hevostie.¹²¹ Telekina – Petrovskij Jam tien kunto olisi todennäköisesti mahdollistanut hyökkäyksen jatkamisen Maaselän kannakselta kohti Petrovskij Jamia tai jopa Suunaan kuten Viljasen muistiossa mahdollisena pidettyä jatkotehtävää oli suunniteltu. Telekina – Petrovskij Jam tien ja Petrovskij

¹²¹ Saessalo (1987), ss. 118–119.

Jam – Sekehen asema jäätien käyttämättömyys saattoi johtua Petrovskij Jam:n huoltokeskuk-
sen tuhoamisesta, jonka vuoksi huolto oli siirretty muualle.

Kuva 6: Hahmotelma Os.Ku:n 11.3.1942 lähettämän partion havainnoista.

Maaliskuun 20. päivänä 1942 talven viimeinen Osasto Kuismasen partio lähetettiin Maaselän kannaksen itäpuolelle. Tehtävänä oli selvittää vihollisen joukkojen keskitykset kelirikkoaikaa ennen mahdollisena pidetyille hyökkäysoperaatioille. Se joutui kuitenkin paljastumisensa vuoksi väistymään useita kertoja eikä merkittäviä tiedustelutietoja saatu.¹²²

Operaatiota edeltävinä viikkoina ja kuukausina, erityisesti maaliskuun alussa 1942, kaukopartioiden käyttö tiestön kunnan ja uusien teiden selvittämiseen on selvästi havaittavissa. Tarkentunut mielenkiinto tiestön kunnosta viittaa Sorokka-suunnitelman mukaisen operaation tiedusteluun. Myös sotilasmajoituksen selvittäminen operaatioalueiden lähikylissä kuului usein tiedusteltaviin kohteisiin. Lisäksi uusia tietoja saatiin muun muassa vihollisen joukkojen keskittämistä ja painopisteen muutoksesta Muurmannin radan suuntaan. Kaukopartiot onnistuivat usein tiestön ja sotilasmajoituksen selvittämisessä. Toisaalta Sorokan suuntaan lähetetty partio ei tiiviin vihollisryhmittymyksen vuoksi päässyt kohteeseensa.

¹²² Saressalo (1987), ss. 119–120.

3.5 Olosuhdeanalyysi Rukajärven ja Maaselän suunnissa maaliskuun lopussa 1942

Maaliskuun lopussa oltiin hyvin kiinnostuneita muutoksista vihollistilanteesta ja sään kehityksestä ja tulevan kelirikon alkamisesta. Peura 7:n¹²³ alaisilleen lähettämä puhelinsanoma maaliskuun lopussa 1942 kuului seuraavalla tavalla: ”31.3. mennessä ilmoitukset havaituista muutoksista vihollisen tilanteesta 2 viikon ajalta Peura 7:ään. Myös kelin kehitys”¹²⁴.

Maaliskuun loppupuolella Rukajärvellä ilman lämpötila vaihteli -31 ja -5 Celsius asteen välillä. Etenkin maaliskuun vaihteessa pakkasen ollessa noin -15 Celsius asteen vaiheilla hiihtokeli oli todettu luistavaksi. Lumen määrä vaihteli metsäisillä alueilla 55–60 cm:n välillä ja aukeilla alueilla lunta todettiin olevan 75 cm. Maaliskuun lopussa routaa todettiin olevan maassa suoalueilla 20 cm ja metsissä 35 cm. Jäiden vahvuus oli maaliskuun loppupuolella 60–65 cm.¹²⁵

Säätilanteet kirjattiin päivittäin aamulla kello kahdeksan, mikä ei kerro lämpötilasta koko totuutta. Kevättalvella auringon noustessa lämpötila yleensä kohoaa, mikä vaikuttaa olennaisesti lumen pehmenemiseen ja hiihtokelin luistavuuteen. Pakkassää olisi vahvistanut suomalaisten kykyä hyökkäykseen. Hyvä hiihtokeli ja kantava hanki olisivat antaneet etulyöntiaseman hiihtokykäisille suomalaisjoukoille Neuvostoliiton hiihtojoukkoihin nähden. Jäiden vahvuus olisi mahdollistanut ainakin hevosvetoisten huollon kuljetusten suuntaamisen esimerkiksi Ontajärven jäätä pitkin. Myös kohtalaisen syvä routa ja kipakka pakkanen olisivat saattaneet mahdollistaa hyökkäyksen läpiviennin talviolosuhteissa. Näkyvyys saattoi kuitenkin olla erinomainen selkeän kirkkaan ja tyynen sään vuoksi.¹²⁶ Valon määrän lisääntyminen puolestaan olisi antanut viholliselle hyvät tähytysmahdollisuudet ja ennalta ehkäiseviin toimiin suomalaisia vastaan.

Maaselän kannaksen suunnalla Osasto Kuismasen 20-25.3.1942 Vladi Marmon johdolla toteutettu kaukopartio kärsi Saressalon mukaan päivisin huonosta hiihtokelistä auringon sulattaman lumen vuoksi. Yöllä partion hiihtäminen onnistui paremmin pakkasen vuoksi.¹²⁷ Myös

¹²³ Peura 7 on ilmeisesti 14.DE:n esikunnan toimija (upseeri/toimisto), jonka tehtävästä ei ole löytynyt tietoa.

¹²⁴ 14. DE:n puhelinsanoma n:o 2381/Tsto II/27.3.42, T 1608/20A, KA (Sörn).

¹²⁵ 14. DE/Tsto II/Säätilanne 16.3-1.4.42, päätien- ja Ontajärven suunta, T 1608/20A, KA (Sörn).

¹²⁶ 14. DE/Tsto II/Säätilanne 1.4.42 klo 08:00, päätien- ja Ontajärven suunta, T 1608/20A, KA (Sörn).

¹²⁷ Saressalo (1987), s. 119.

Osasto Marttinan joukot joutuivat tekemisiin huonon hiihtokelin kanssa 12-22.4.1942 toteutuksessa osaston talven viimeisessä kaukopartiossa¹²⁸.

Airon muistion mukaan Maaselän suunnalla hyökkäystä suunniteltiin toteutettavaksi Rukajärven hyökkäyksen alkamisen jälkeen. Ainakin Maaselän kannaksen suunnalla kelirikon vaikutus hyökkäyksen kulkuun oli ennakoitavissa. Aamulla ja yöllä pakkasena olisi helpottanut suomalaisten hiihtojoukkojen taistelua, kun taas päivällä pehmeä lumi olisi saattanut hidastaa niiden liikettä. Operaation pitkittyessä kelirikon mahdollisuus olisi ollut myös Rukajärven suunnalla. Rukajärven suunnan hiihtojoukkojen jalkaväkitaistelut olisivat kärsineet pehmeästä lumesta. Myös teiden kunto osin panssarijoukoilla suoritettavilla joukoilla olisi ollut epävarmaa hyökkäyksen pitkittyessä.

4 ANALYYSI VIHOLLISJOUKOISTA MAASELÄN SUUNNALLA

Tässä luvussa selvitän II Armeijakunnan (myöhemmin maaliskuun alussa 1942 Maaselän ryhmän) vastassa olevat vihollisjoukot. Selvitän myös keskeisimmät muutokset joukkojen kokoonpanoissa joulukuun 1941–maaliskuun 1942 välisenä aikana. Lukumäärien kannalta tarkkaa kuvaa joukoista on vaikea hahmottaa, koska sodan aikana Neuvostoliiton joukot kärsivät tappioita eikä kaikkien täydennysjoukkojen sijoittumisista ole täysin varmaa tietoa.

4.1 Neuvostoliiton Maaselän operatiivisen ryhmän joukot tammi - helmikuussa 1942

Suomalaisten vastuualue Maaselän ja Poventsan suunnassa kuului kenraaliluutnantti Taavetti Laatikaisen komentamalle II Armeijakunnalle (II AK). Siitä muodostettiin Maaselän ryhmä (MaaR.) maaliskuun alussa 1942, jolloin ja se myös alistettiin Päämajalle. Maaselän ja Poventsan välinen rintama oli jaettu eversti Claes Winellin komentaman 8- ja eversti Kaarlo Viljasen 4. Divisioonan- sekä kenraalimajuri Ruben Laguksen johtaman 1. Jääkäriprikaatin kesken.¹²⁹ Vuoden 1942 alussa nämä yhtymät olivat ryhmittyneet seuraavalla tavalla: 8. Divisioonaa Seesjärven ja Maaselän väliselle alueelle, 4. Divisioonaa sen kaakkoispuolelta Lubusin pohjoispuolelle ja 1. Jääkäriprikaati tämän kaakkoispuolelle Briuhovan joen ja Poventsan väliin (ks. kuva 7).¹³⁰

¹²⁸ Saressalo (1987), ss. 125–126.

¹²⁹ II AKE kky n:o 1091/III/2 sal/27.2.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

¹³⁰ Kar.A:n tilanne vuoden 1942 alussa, T 26126/4, KA (Sörn).

Maaselän ryhmää vastassa oli Neuvostoliiton 32. Armeijan Maaselän- ja Karhumäen operatiivisen ryhmien joukkoja¹³¹. Päämajan tiedusteluosaston mukaan *Neuvostoliiton Maaselän operatiiviseen ryhmään* kuuluivat: 263. Divisioona, 66. Erillinen jalkaväkiprikaati, 61. Erillinen jalkaväkiprikaati, 367. Divisioona, 289. Divisioona, 65. Erillinen merijalkaväkiprikaati ja 186. Divisioona¹³². Huomion arvoista on, että 6-7.2.1942 367. Divisioona kärsi tappioita Krivin taisteluissa ja tuli miltei kokonaan tuhotuksi.¹³³ Helmikuussa saadun tiedustelutiedon mukaan 289. divisioona olisi vedetty lepoon ja tämän tilalle olisi laitettu niin kutsuttu Muurmannin Prikaati¹³⁴. Sen sijoittumisesta Maaselän operatiivisen ryhmän alueelle ei ole vahvistettu, joten sitä voidaan vahvasti epäillä. Poventsan suunnalla taistelevaa 1. Jääkäriprikaattia vastassa olivat *Neuvostoliiton Karhumäen operatiivisen ryhmän* 71. Divisioonan, 313. Divisioonan ja pääosin tuhoutuneen 1. Hiihtoprikaatin voimat. Lisäksi Äänisjärven itäpuolella toimineen rajavartiojoukkojen osia oli puna-armeijan rintamalinjan selustassa. Viljasen suunnittelema operaatio Maaselän kannaksella suuntautui pääosin Neuvostoliiton Maaselän operatiivisen ryhmän joukkoja vastaan. Poventsan suunnalla hyökkäystä ei suunniteltu jatkettavan, joten tässä luvussa käsitellään pääosin Neuvostoliiton Maaselän operatiivisen ryhmän joukkoja, jotka sijaittivat Voljärven ja Seesjärven välisellä alueella.¹³⁵

Tiedusteluosaston tiedonannossa puhutaan erillisistä jalkaväkiprikaateista. Ohto Mannisen mukaan Maaselän ryhmään kuuluivat tammi-helmikuussa 61-, 65-, ja 66. Merijalkaväkiprikaatit. Ohto Mannisen mukaan erillisiä prikaateja ei Neuvostoliiton Maaselän ryhmän alueella ollut.¹³⁶ Voidaan kuitenkin päätellä, että Neuvostoliiton Maaselän ryhmän alueella toimi kolme prikaatin vahvuista itsenäiseen taisteluun kykenevää yhtymää. Nimet olivat Suomessa ja Venäjällä erilaiset. Toisaalta maaliskuun lopussa saadun vankitiedon mukaan Vansjärven ja Krivinjärven väliin oli lisäksi siirretty *61. Merijalkaväkiprikaati* (vrt. *73. Divisioona* s. 44).¹³⁷

263. Divisioona keskitettiin joulukuun alkupuolella Maaselän aseman alueelle, mutta siirrettiin pian Voljärven ja Vanzjärven välille. Divisioonalla ei todettu olevan suksia talvioloista huolimatta. *367. Divisioona* keskitettiin Vanzjärven – Krivin (Maaselän) aseman alueelle.

¹³¹ Kar.A/Tsto II:n tilannekartta, vihollisen ryhmitys 27.1.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

¹³² PM/Tiedos Tied.pvk n:o 3400/sal, 17.2.1942, PM:n Tiedos. mapit (3kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL), s.2.

¹³³ II AKE kky n:o 815/III/2/sal, 10.2.1942, Liite 1, PM:n Tiedos mapit (3kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL), s. 3.

¹³⁴ Tietoja Neuvostoliiton 32A:n Maaselän operatiivisesta ryhmästä/Lis. 3490/18.2.1942, tietoja Neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

¹³⁵ Kar.A:n Tsto II:n tilannekartta, vihollisen ryhmitys/27.1.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

¹³⁶ Manninen, Ohto: *Miten Suomi valloitetaan. Puna-armeijan operaatiosuunnitelmat 1939–1944*, WS Bookwell Oy, Juva 2008, ss. 213–215.

¹³⁷ Tietoja Neuvostoliiton 32A:n Maaselän operatiivisesta ryhmästä/MaaR:n viikkokatsaus 16-31.3.1942, tietoja Neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

Tarkoituksena oli ilmeisesti keskittää divisioona 263. ja 289. Divisioonan väliin. 367. Divisioonan henkilöstö koostui Siperiassa kootuista nostomiehistä ja pakkotyövangeista. Kuten edellä mainittiin, se tuhottiin lähes kokonaan Krivin taisteluissa. 289. *Divisioona* siirrettiin alun perin Karhumäen rintaman pohjoiseksi siiveksi Seesjärven Suurlahden suunnalle. Joulukuun alussa se vastaanotti 263. *Divisioonan* vastuualueen. Tällöin sen vastuualue oli Seesjärvi – Liistepohja – Kärkijärvi alueella.¹³⁸ Tammikuussa 1942 saadun vankitiedon perusteella Divisioona oli saanut hiukan täydennystä¹³⁹.

66. *Erilliseen jalkaväkiprikaatin* kolmen jalkaväkipataljoonan henkilöstöstä 80 % oli merimiehiä (vrt. 66. Erillinen Merijalkaväkiprikaati). Se oli osallistunut taisteluihin Hiisijärven alueella ja siirrettiin pohjoisemmaksi helmikuun alussa. Prikaatin tehtävänä oli ilmeisesti lähes kokonaan tuhoutuneen 367. *Divisioonan* paikan täyttäminen. Sen kahteen pataljoonaan jaettu miehistö koostui nuorista pakkotyövangeista, sillä ei ollut panssarikalustoa, konekiväärejä eikä konepistooleja. Pikakiväärejä oli saadun tiedon mukaan kuusi kappaletta komppaniaa kohti. Se oli tuotu rintamalle joulukuun alussa Sekehen aseman kautta.¹⁴⁰

61. *Erillisen jalkaväkiprikaatin* kolmessa jalkaväkipataljoonassa oli yhteensä 900 miestä ja 20 panssarivaunua. Sitä oli täydennetty muun muassa merimiehillä (vrt. 61 Erillinen merijalkaväkiprikaati). Vankitiedon mukaan se oli ryhmittynyt Vansjärven länsipuolella Leppäojan kohdalla olevaan pullistumaan. Erään vankitiedon mukaan se oli saanut 66. *Prikaatin* entisen lohkon. 65. *Erillisen Merijalkaväkiprikaatin* vahvuus oli 600 miestä ja se oli tuotu rintamalle tammikuun alussa 1942. Tammikuun loppuun mennessä se siirrettiin Maaselän aseman koillispuolelle. Prikaati ryhmittyi Maaselän aseman ja Lisjolahden välille 61. Prikaatin oikealle puolelle.¹⁴¹

186. *Divisioona* siirrettiin joulukuussa Louhen rintamalta Seesjärven Suurlahden alueelle. Divisioonan maine oli keho. Tietävästi sillä oli käytössään huonot varusteet ja divisioonan kuri oli huono. Sen vahvuus oli noin 7 500–8 000 miestä, mutta se sai täydennystä yhteensä 700 miestä tammikuun lopussa. Täydennyksistä 500 miestä oli sotasairaalasta tuotuja toipilaita. Divisioona sijoittui Maaselän aseman luoteispuolelle 289. Divisioonan viereen. Saksalaiset

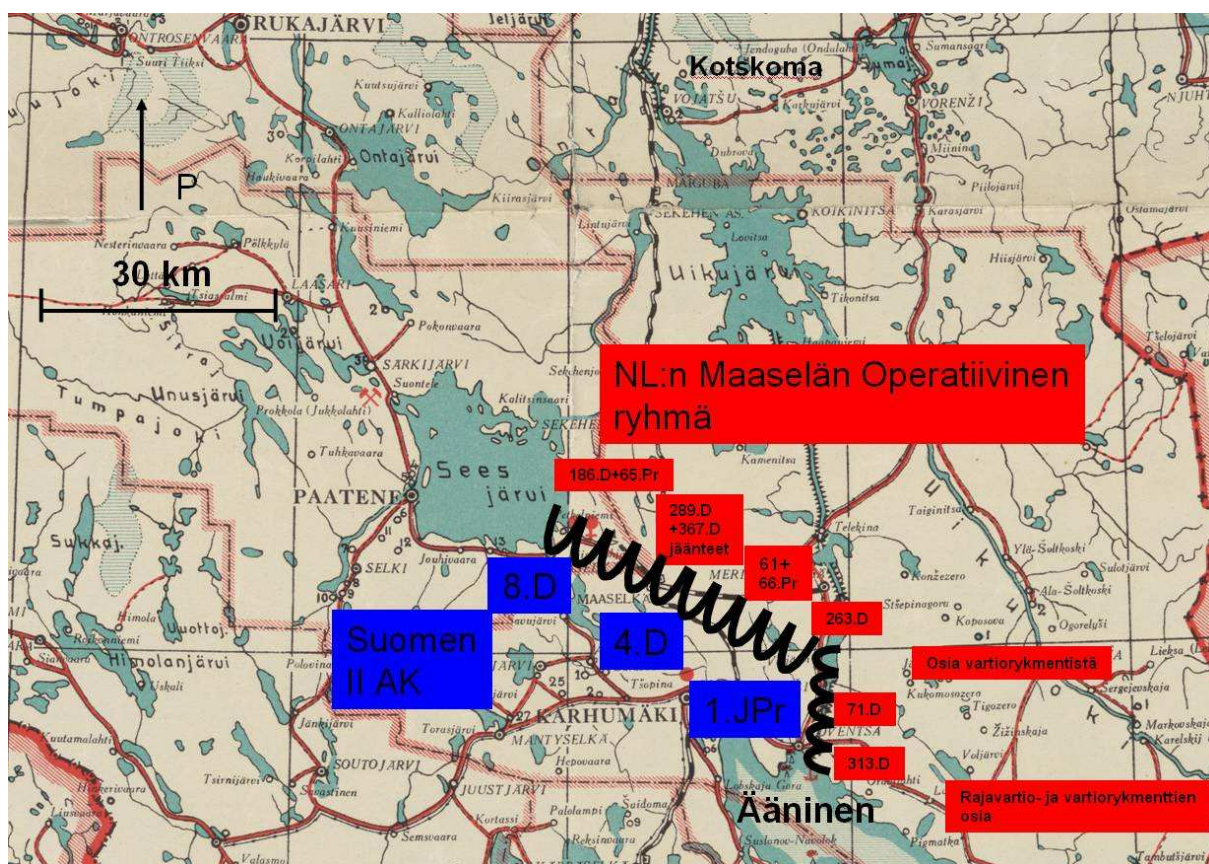
¹³⁸ Tietoja Neuvostoliiton 32A:n Maaselän operatiivisesta ryhmästä, PM/Tiedos. tiedpvk 981/15.1.1942, 1984/27.1.1942 ja 3014/12.2.1942, tietoja Neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

¹³⁹ PM, Tiedos. tied.pvk N:0/3400/sal./17.2.1942, PM:n Tiedos mapit (3 kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL), s. 18.

¹⁴⁰ Tietoja Neuvostoliiton 32A:n Maaselän operatiivisesta ryhmästä/Tiedpvk 981/15.1.42, 1984/27.1.42 ja 3014/12.2.1942, tietoja Neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

¹⁴¹ Tietoja Neuvostoliiton 32 A:n Maaselän operatiivisesta ryhmästä/Kar A. tiedpvk 1433/20.1.42, tietoja neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

olivat saaneet havainnon 186. Divisioonasta tammikuun lopussa. Havainnon perusteella divisioonasta oli toiminut lokakuun lopusta lähtien keskirintamalla eli Louhen suunnalla.¹⁴²

Kuva 7: Vihollisen ryhmitys suomalaisiin joukkoihin nähden alkuvuodesta 1942. Lähteet: Kar.A:n Tsto II:n tilannekartta vihollisen ryhmityksestä 27.1.1942, T15707/5, KA (Sörn), omat joukot; Kar. A:n tilanne alkuvuodesta 1942, T26126/4, KA (Sörn).

4.2 Maaselän suunnan vihollistilanteen muutokset 1942 maaliskuun loppuun mennessä

Tammikuun loppu ja helmikuun alkupuoli oli varsin rauhallista aikaa Seesjärven lohkolla. Viholliseen törmättiin lähinnä partiotoiminnassa. Helmi- ja maaliskuun vaihteessa vihollisen partiotoiminta lisääntyi. Maaliskuun lopussa saatiin selkeitä merkkejä tiedustelusta ja väkivaltaisesta tiedustelusta; vihollinen oli hyökännyt useita kenttävartiota vastaan Seesjärven lohkolla. 24.3.1942 partiotiedustelulla saadun tiedon mukaan vihollinen oli suorittanut varustelutöitä Makkon-saarella ja Seesjärven koillisessa lahdelmassa. Makkon-saaren alueelle oli rakennet-

¹⁴² PM/Tiedos:n tied.pvk n:o 3400/sal./17.2.1942, PM:n tiedusteluosaston mapit (3 kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL), ss. 18–22 .

tu ampumahautoja kolmeen eri linjaan.¹⁴³ Puna-armeijan puolustustaktiikalle oli ominaista syvä linjapuolustus, joka perustui useisiin puolustuslinjoihin. Viitteitä samasta taktiikasta saatiin havaintoina myös Rukajärven suunnalta.

Tammikuun 24. päivänä vihollisen liikkeistä saatiin havainto Sekehen (ilmesesti Sekehen asema) alueesta 20 kilometriä länsiluoteeseen, missä todettiin vankitietojen perusteella olleen yli 600 miehen osasto liikkeellä lounaaseen. Osastolla oli tukiasinaan myös kranaatinheitteitä.¹⁴⁴ Tämä puhelinsanomana Maaselän esikuntaan lähetetty tieto oli mahdollinen havainto vihollisen *199. Erillisestä hiihtopataljoonasta*.

Helmikuun puolivälissä Karhumäen taisteluissa kärsimiensä tappioiden jälkeen Neuvostoliiton yksiköt muodostuivat alivahvuisiksi. Osa komppanioista oli määrävahvuudeltaan joukkueen suuruisia. Samaan aikaan vihollisen arvioitiin kehittävän hiihtojoukkojaan, mikä arvioitiin tärkeimmäksi syyksi joukkojen jättämisessä vajaavahvuisiksi taisteluiden jälkeen.¹⁴⁵

Helmikuussa laaditun katsauksen mukaan Päämajan kaukopartiot olivat havainneet uusia vihollisen varustustöitä Ontajärven pohjoispuolella Vilkojärvellä. Helmikuun puolivälissä arvioitiin, että vihollinen oli toistaiseksi jäämässä puolustuskannalle. Suomalaisten partio toiminta näyttää olleen tällöin aktiivista, jonka vuoksi tiedustelutietoa oli paljon saatavilla. Vihollisen huollon tehokkuus oli kärsinyt sodan aikana. Tilannetta ei parantanut Petrovskij Jamin huoltokeskukseen tehty partioisku, jossa tuhoutui runsaasti vihollisen varastoja, materiaalia ja ajoneuvoja.¹⁴⁶ Maaliskuun puolivälissä Päämajaan lähetetystä katsauksesta voitiin päätellä vihollisen jatkavan edelleen puolustuskannalla Maaselän ryhmän alueella. Katsauksessa todetaan, että vihollinen keskittyy partiointiin ja varustautuu muun muassa huoltotiestönsä vahventamiseen.¹⁴⁷

Maaliskuun alussa sotavankikuulustelun perusteella saadun tiedon mukaan Argangelista Seesjärven itärannalle olisi saapunut helmikuun lopussa ainoastaan 550–600 miestä käsittävä *199. Erillinen hiihtopataljoona*. Sillä ei ollut konekiväärejä, vaan sen sijaan joukkoon kuului

¹⁴³ II AKE:n sähke n:o 1/Optsto/6 sal. ja MaaR:n sähke n:o 1490/Optsto/III/6 sal./MaaR. tilanneilmoitukset PM/Op.os:lle 1.1-24.3.1942, T 9073/8, KA (Sörn).

¹⁴⁴ II AKE/Tsto II:n puhelinsanoma/24.1.1942, T 5805, KA (Sörn).

¹⁴⁵ PM/Tiedos:n tied.pvk n:o 3400/sal/17.2.1942, PM:n Tiedos. mapit (3 kpl), Venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOT AHL), s. 18.

¹⁴⁶ II AKE:n kky n:o 905/Tsto II/10, Katsaus vihollistilanteen kehitykseen 2.2-8.2.1942, mappi 10, T 5805, KA (Sörn), ss. 1–3.

¹⁴⁷ MaaRE:n kky n:o 1531/Op.os/10 sal./14.3.42, katsaus vihollistilanteen kehitykseen 1-15.3.1942 välisenä aikana, mappi 10, T 5805, KA (Sörn).

kymmenen 50 millimetrin (mm) kranaatinheitintä. On mahdollista, että siihen oma kuului kranaatinheitinkomppania.¹⁴⁸ Pataljoona ryhmittyi Seesjärven itärannalle 186. Divisioonan pohjoispuolelle¹⁴⁹. Se oli irrotettu Täydennys hiihtorykmentti 295:tä. Pataljoonassa oli runsaasti hiihtotaidottomia sotilaita, vaikka marraskuun alussa aloitetulla päivittäisellä hiihtoharjoittelulla hiihtotaito olikin kehittynyt kohtalaiseksi¹⁵⁰. Pataljoonan vahvuus ja varustus näyttävät yhtenevältä edellä mainitun tammikuun 24. päivänä 1942 havaitun pataljoonan kanssa. Voidaan pitää mahdollisena, että tammikuussa suomalaiset saivat havainnon uudelle ryhmitysalueelleen siirtyvästä *199. Erillisestä hiihtopataljoonasta*. Sen liittyminen muihin joukkoihin ei selvinnyt. On mahdollista, että pataljoona liitettiin osaksi 186. Divisioonaa.

Maaliskuun puolivälissä 1942 saatujen tiedustelutietojen perusteella havaittiin Neuvostoliiton partiotoiminnan muutoksia. Sen painopiste siirtyi Seesjärven alueelle kun taas Poentsan suunnalla ei todettu partioita lainkaan. Maaselän ryhmän esikunnassa arvioitiinkin, että vihollinen ilmeisesti pyrki selvittämään suomalaisten aiheet Sorokkaan hyökkäämiseksi. Toisaalta lisääntynyt partiointi Seesjärven alueella olisi voinut johtua myös alueen epäyhtenäisestä rintamalinjasta, mikä pakotti vihollisen varmistamaan aluetta partioinnillaan. Tykistön ja ilmapvoimien käyttö havaittiin vähäiseksi. Varustustyöt sen sijaan jatkuivat vihollisen leirissä yötä päivää. Arvion mukaan kiihkeät varustustyöt viittaavat pelkoon suomalaisten hyökkäyksestä ja Neuvostoliiton puolustuksen painopistettä siirrettiinkin selkeästi Muurmannin radan suuntaan.¹⁵¹ Maaliskuun lopussa saadun sotavankitiedon perusteella vihollispartioiden päätehtävänä oli vankien sieppaaminen, jossa se oli onnistunutkin. Tämä viittaa tiedon hankkimiseen suomalaisten tulevista aikeista, mahdollisesti jopa Sorokkaan suunnitellun operaation valmisteluista.¹⁵²

Maaliskuun aikana saatiin uusia tiedustelutietoja vihollisen rintamalinjan yliloikkareilta. Kuulusteluiden mukaan Krivinjärven ja Vansjärven välille oli tullut uusi *73. divisioona*, joka oli muodostettu Sorokan ympäristön pakkotyöleiriläisistä. Sen henkilöstö koostui varsin epäluotettavasta miehistöstä. Saatujen kuulustelutietojen perusteella Sekehen asemalle oli tuotu *85. Erillinen merijalkaväkiprikaati*. Prikaati oli hyvin varustettu ja siihen kuului 6000 miestä. Se keskitettiin saapumisen jälkeen Kärkijärven alueelle. Kuulusteluiden mukaan Sekehen

¹⁴⁸ PM:n tiedpvk:n n:o 3400/Tiedos/sal/17.2.1942, PM:n Tiedos. mapit (3 kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL), s. 2.

¹⁴⁹ Tietoja Neuvostoliiton 32A:n Maaselän operatiivisesta ryhmästä/MaaR:n lisämappi 4461/5.3.1942, tietoja neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

¹⁵⁰ MaaRE:n tilannetiedoitus n:o 1378/Opos/9 sal/6.3.42, T 2529/14B, KA (Sörn) ss. 1–2.

¹⁵¹ MaaRE (II AKE) /Tsto II/ katsaus MaaR:ää vastassa olevan vihollisen toimintaan ja joukkoihin 16.-31.3.1942, mappi 10, T 5805 I/1942, KA (Sörn).

¹⁵² MaaRE kky n:o 1521/III/2 sal./28.3.42, T 15707/5, KA (Sörn).

asemalle oli saapunut myös *10. Kaartindivisioona*, jonka sijoituspaikkaa ei mainittu. Lisäksi Ontajärven itäpuolella havaittiin uusi nelipataljoonainen hiihtoprikaati.¹⁵³ Se osoittautui *Ontajärven hiihtoprikaatiksi* eli *9. Hiihtoprikaatiksi*, josta myös *14. Divisioonan* joukot saivat havaintoja.

Maaliskuun lopussa laaditussa tilannekatsauksessa mainitaan varmennetulta tiedolta vaikuttava *85. Erillisen merijalkaväkiprikaatin* ryhmittäminen Kärkijärvelle. Se oli kuljetettu Maaselän läheisyyteen helmikuun lopussa, missä se oli osallistunut Krivin suunnan taisteluihin kärkien noin 200 miehen tappiot. Prikaatiin kuului kolme tai neljä jalkaväkipataljoonaa, kranaatinheittämiä, kaksi tykistöpatteristoa ja panssarintorjunta-, auto- ja tiedustelukomppania. Aseistukseltaan se näyttää olleen vahva ja itsenäiseen toimintaan kykenevä. Tilannekatsauksessa mainitaan myös vankitiedot *10. Kaartin Divisioonasta*, jonka osia oli saapunut tai oli saapumassa Aitalammen alueelle.¹⁵⁴ Sen sijoituspaikka on kuitenkin epävarma eikä sitä voitu vahvistaa karttatietojen perusteella.

Maaselän ryhmän esikunnassa tehtiin maaliskuun lopulla johtopäätös vihollisen joukkojen painopisteen siirtämisestä pohjoisemmaksi. Tämä osoitti Neuvostoliiton joukkojen odottavan suomalaisten hyökkäystä Sorokan suuntaan.¹⁵⁵ Hyvin venäläistä asennetta ja suursodan tulevaa kehitystä ennakoitiin keuhkokuumeella 1942 erään venäläisen Jalkaväkirykmentti 298 vangin toteamus: ”*Tämä rintama ei ole Neuvostoliitolle tärkeä, länsirintama ratkaisee sodan. Silloin suomalaiset itsestään lähtevät pois täältä. Pääasia on olla päästämättä suomalaisia Sorokaan.*”¹⁵⁶

Maaselän ryhmän lähialueilla kyettiin selvittämään tehokkaasti vihollisen huoltolaitoksien ja tukeutumisalueiden sijainnit talven 1942 aikana. Sotavankikuulusteluilla saatiin selville tammikuun alussa Sekehen aseman läheisyydessä olleet kenttävarastot. Havaintojen mukaan asemalta noin kahden kilometrin päässä Uikujärven rannassa oli suuria varastorakennuksia, joista elintarvikkeita kuljetettiin asemalle.¹⁵⁷ Myöhemmin Sekehen varastot paljastuivat armeijan kenttävarastoiksi ja tykistön päävarikoksi. Varastot liittyivät Osasto Majewskin tiedustelu- ja tuhoamisoperaatioon tammikuun puolivälissä 1942. Sotavankikuulustelun perusteella saatiin

¹⁵³ MaaRE:n/Tsto II/Katsaus MaaR:ää vastassa olevan vihollisen toimintaan ja joukkoihin 16.- 31.3.1942, mappi 10, T 5805 I/1942, KA (Sörn), ss. 3–4.

¹⁵⁴ MaaRE:n, tilannetiedoitus n:o 274/Opos/9 sal./29.3.42, T 2529/14B, KA (Sörn), ss. 1–2.

¹⁵⁵ MaaRE:n tilannetiedoitus n:o 276/1907/Opos/Tsto I/9 sal./31.3.1942, T 2529/14B, KA (Sörn), s. 2.

¹⁵⁶ MaaRE /Tsto II/katsaus MaaR:ää vastassa olevan vihollisen toimintaan ja joukkoihin 16.- 31.3.1942, mappi 10, T5805 I/1942, KA (Sörn), s. 6.

¹⁵⁷ II AKE:n (MaaRE)/Tsto II sähke Ilmatsto Karalle/5.1.1942, mappi n:o 4, T 5805 I/1942, KA (Sörn).

puolestaan havainto suurista ampumatarvike- ja polttoainevarastoista Karman (Kotskoman) aseman länsipuolella noin kuuden kilometrin päässä olevan länteen johtavan rautatien varressa. Karman asemalla tarkoitetaan mitä ilmeisimmin Parandovan asemaa, josta lähtee pistoraide Kuutsujärvelle.¹⁵⁸ Myös divisioonien huoltokeskuksien sijainteja selvitettiin. Kaukopartiosta saadun vangin antamien tietojen mukaan 263. divisioonan ampuma- ja elintarvikevarastoja oli Meri-Maaselän länsi-lounaispuolella, johon se sai täydennykset Sekehen asemalta.¹⁵⁹

Vihollisen T-34 mallin taistelupanssarivaunujen käytöstä saatiin havaintoja maaliskuussa 1942 Seesjärven Suurlahdessa. Uusia vaunuja oli edeltäjiään vaikeampi tuhota. Maaselän ryhmän alueella toimineet vaunut kyettiin kuitenkin tuhoamaan.¹⁶⁰ T-34 vaunun käyttö paransi neuvostojoukkojen suorituskykyä suomalaisia joukkoja vastaan, sillä suomalaisten panssarivaununukalusto ei ollut yhtä modernia.

Kylmä talvi aiheutti moraalin laskua ainakin osalle Neuvostoliiton joukoista helmikuussa 1942. Erään vankitiedon mukaan niin miehistö kuin upseeristokin itkivät ja kirosivat tilannetta. Neuvostopropagandan vaikutus moraalin laskemisessa oli ilmeinen. Neuvostojoukoissa uskottiin myös joukkojen poliittisten upseerien (politrukkien) puheisiin venäläisten sotavankien kiduttamisesta suomalaisten keskuudessa.¹⁶¹

Maaselän ryhmän vaikutuspiirissä oleva vihollinen suuntasi talven kuluessa painopistettään Muurmannin radan suuntaan. Lisäjoukkoja kuljetettiin enimmäkseen Seesjärven- itärannalle ja pohjoispuolelle. Lisäjoukkoja olivat ainakin 85. *Erillinen merijalkaväkikiprikaati*, *Ontajärven hiihtoprikaati* ja 73. *Divisioona*. Pääosin tuhotun 367. Divisioonan puolustusta täydennettiin helmikuussa alueella ennestään olevalla erillisellä prikaatilla. Toukokuussa julkaistun Maaselän ryhmän tilannekartan mukaan Muurmannin radan Urosjärven aseman ja Seesjärven väliselle alueelle oli keskitetty 73. *Rajavartiorykmentti*.¹⁶² Tämän rykmentin keskityksestä ei ole selvinnyt tarkkaa ajankohtaa, mutta se havaittiin viimeistään huhtikuun alussa 1942 suoritetuissa sotavankikuulusteluissa (ks. 52-53).

¹⁵⁸ II AKE kky n:o 1139/II/11 sal./vihollisen esikunnat ja varastot Karhumäen ja Maaselän Op. ryhmien alueella, mappi 11, T 5805 I/1942, KA (Sörn), ss. 1–2.

¹⁵⁹ MaaRE II AKE/Katsaus MaaR:ää vastassa olevan vihollisen toimintaan ja joukkoihin 16.- 31.3.1942, mappi 10, MaaRE (II AKE) Tsto II/ T 5805 I/1942, KA (Sörn), ss. 1–2.

¹⁶⁰ MaaRE kky n:o 1590/II/Op.Os/15 sal./liittyy PM:n Tied.Os 1/Os.Ku:n n:o 1341/sal./12.3.1942 ja 8. DE:n n:o 466/II/sal./16.3.42 ja 17.3.42, mappi 15, T 5805 I/1942, KA (Sörn).

¹⁶¹ II AKE (MaaRE) n:o 915/II/tsto 1/9 sal./12.2.42/48, otteita Os.Ku lähetteestä 108/Liite/tilannetiedoitus n:o 229, T 2529/14B, KA (Sörn).

¹⁶² MaaRE/Tsto II:n tilanne kartta, vihollisen ryhmitys 14.5.1942, PM:n Tiedos. mapit (3kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAH).

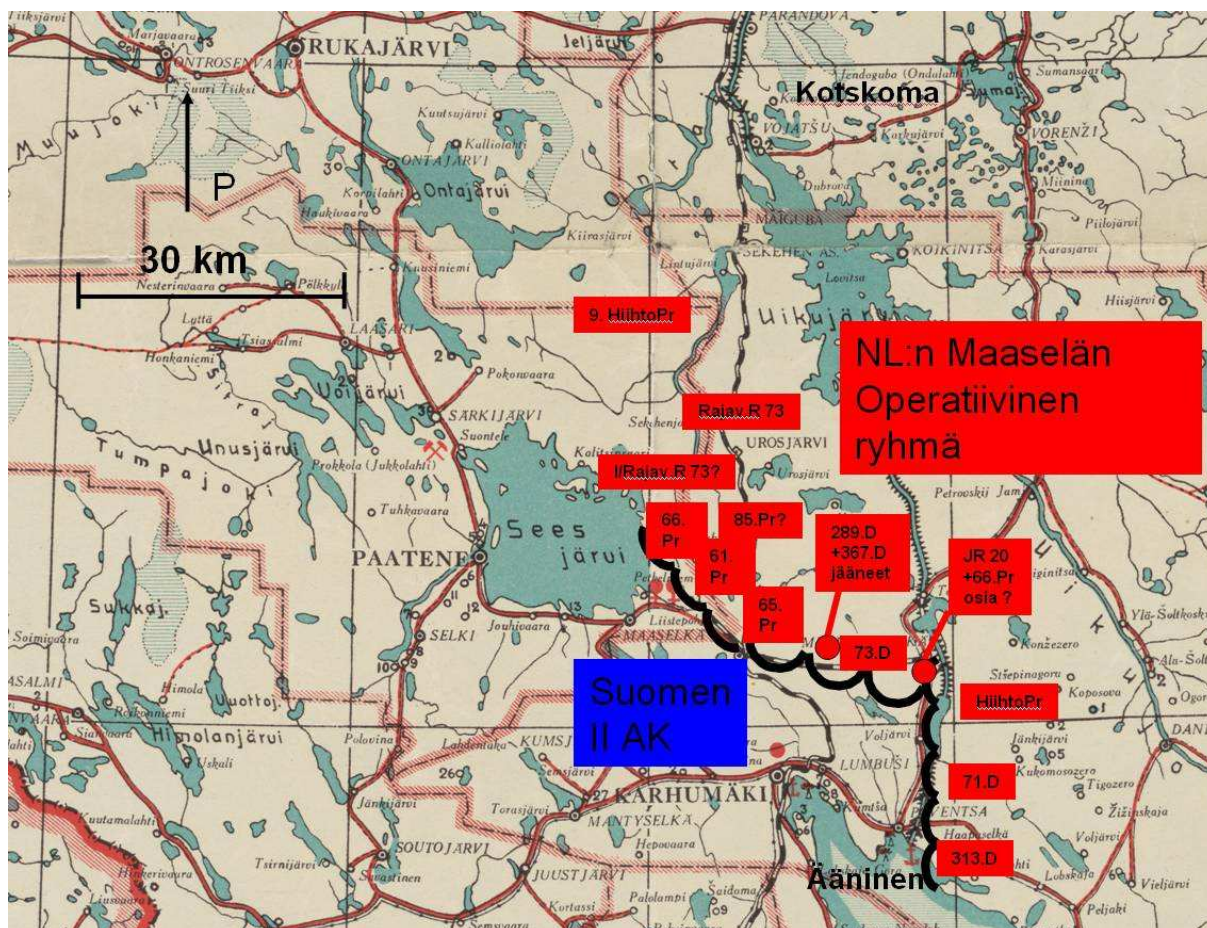
Etulinjan vahvistukseksi saapunut 73. Divisioonana oli ryhmittynyt Krivinjärven ja Vansjärven välille. Toukokuun 14. päivän tilannekartan mukaan se on tullut 61. Erillisen jalkaväkiprikaatin ja 367. Divisioonan entisille lohkoille. Huomionarvoista on myös se, että 66. Erillisen prikaatin osia ja Jalkaväkirykmentti 20 oli sijoitettu entiselle 263. Divisioonan lohkolle. Toukokuuhun mennessä Maaselän operatiivisessa ryhmässä tehtiin muitakin ryhmitysmuutoksia. Tilannekartasta on nähtävissä Neuvostoliiton joukkojen puolustuksen painopisteen asettuminen Seesjärven ja Muurmannin radan alueille (ks. kuva 8).¹⁶³

4.3 Yhteenveto Maaselän suunnassa olevasta vihollisesta maaliskuussa 1942

Raimo Heiskasen mukaan maaliskuun 8. päivänä 1942 Maaselän kannaksen Neuvostojoukot alistettiin 32. Armeijan esikunnalle. Heiskasen mukaan Neuvostoliiton Maaselän ryhmään (Maaselän operatiivinen ryhmään) kuului keväällä 1942 suomalaisten tietojen mukaan kahdesta kolmeen divisioonaa ja kolme prikaatia.¹⁶⁴ Heiskasen arvioon on suhtauduttava varauksella. Arkistolähteiden perusteella suomalaisten tiedossa maaliskuun lopussa 1942 olivat ainakin Neuvostoliiton Maaselän operatiiviseen ryhmän etulinjan joukkoihin kuuluvat 289. - ja 73. Divisioonana, 61-, 66 Erillinen jalkaväkiprikaati sekä 65. Erillinen merijalkaväkiprikaati, myös 367. Divisioonan osia saattoi yhä olla alueella. Lisäksi 85. Erillinen merijalkaväkiprikaati oli mahdollisesti etulinjan takana reservissä. Näiden joukkojen lisäksi alueella oli todennäköisesti Muurmannin rataa suojaava Rajavartiorykmentti 73. Maaselän ryhmän esikunnassa huomioitiin myös havainnot Seesjärven pohjoispuolelle ryhmittyneestä 9. Erillisestä hiihtoprikaatista, vaikka sen sijainti ei välittömien taisteluiden tai suunnitellun Sorokka-suunnitelman operaation kannalta näytä olleen keskeinen.

¹⁶³ MaaRE/Tsto II:n tilanne kartta, vihollisen ryhmitys 14.5.1942, PM:n Tiedos mapit (3kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL).

¹⁶⁴ Heiskanen (1989), ss. 204–205.

Kuva 8: MaaR:n Tsto II:n Tilannekartta, Vihollisen ryhmittys 14.5.1942, Päämajan sotapäiväkirjan liitteet 460-500 22.6.41-22.6.42, MPKK (SOT AHL).¹⁶⁵

Ohto Mannisen mukaan venäläisten tietojen perusteella Neuvostoliiton 32. A:n Maaselän ryhmässä (Maaselän operatiivisessa ryhmässä) toimivat maaliskuun lopussa 37. ja 289. Divisioona sekä 61-, 65-, 66. Merijalkaväkiprikaatit. Osa 85. Merijalkaväkiprikaatista liitettiin Maaselän operatiiviseen ryhmään 28.2.1942. Myöhemmin 31.3.1942 koko prikaati liitettiin 32. Armeijaan.¹⁶⁶ Maaselän operatiiviseen ryhmään on laskettava myös 367. Divisioona, joka on merkitty tuhotuksi 6-7.2.1942. ja joka siirrettiin rintamareserviin 31.3.1942 sekä 186. Divisioona, joka myös siirrettiin samana päivänä pois Maaselän operatiivisesta ryhmästä. 367. divisioonan merkitys ei todennäköisesti olisi ollut merkittävä, mikäli Viljasen suunnitelman mukainen hyökkäys Stalinin kanavaa kohti olisi toteutettu Rukajärven suunnassa aloitettavan operaation jälkeen. Lisäksi suomalaisten Maaselän ryhmää vastassa olleen Neuvostoliiton Karhumäen operatiiviseen ryhmään kuuluivat Voljärvi – Poventska alueella tammikuun lopussa 1942 selvillä olleet 71. ja 313. Divisioona sekä 1. Kevyt Hiihtoprikaati (1. Hiihtoprikaati).¹⁶⁷

¹⁶⁵ Vaikka kartta on päivätty 14.5.1942 sen tiedot ovat pääosin samat, kuin huhtikuun alussa oli tiedossa. Tällöin hyökkäys olisi ollut tarkoitus aloittaa Maaselän ryhmällä.

¹⁶⁶ Manninen (2008), ss. 211–215.

¹⁶⁷ Manninen (2008), ss. 211-213.

Suomalaisten tiedustelutietojen perusteella tekemät arviot Neuvostoliiton joukoista maaliskuun lopussa 1942 näyttävät pääosin totuudenmukaisilta venäläisiin tietoihin verrattuna. On kuitenkin huomioitava, että suurin osa Neuvostoliiton Maaselän operatiivisen ryhmän joukoista oli kärsinyt suuria tappioita. Jotkut komppanioista olivat vain joukkueen vahvuisia ja osalla joukoista oli myös puutteellinen hiihtotaito, mikä olisi voinut olla ratkaisevaa keväthangilla käydyissä taisteluissa. Toisaalta talvella 1942 Puna-armeijan joukoissa panostettiin puolustusasemien varustustöihin ja hiihtokoulutukseen. Myös vankikuulustelun tulokset ja lisääntynyt partiointi Seesjärven suunnalla osoittivat vihollisen valmistautuvan suomalaisten hyökkäykseen. Uusia taisteluvälineitäkin havaittiin. Tästä esimerkkinä olivat havainnot taistelupanssarivaunu T-34:tä Seesjärven Suurlahden alueella.

Talvi 1942 osoittautui kylmäksi ja kovaksi Neuvostoliiton joukoille. Maaselän ryhmän esikunnan saamien tietojen mukaan Neuvostojoukot olivat paikoin huonosti aseistettuja, muun muassa konetuliaseista oli pulaa. Suomalaisten tuholaistoiminta huoltokeskuksia vastaan ei voinut olla vaikuttamatta Maaselän operatiivisen ryhmän joukkoihin. Ryhmähenkeä ei parantanut joukoissa mukana olleiden poliittisten upseerien (politrukkien) puheet suomalaisjoukkojen raakuudesta. Neuvostoupseeristossa oli havaittavissa epätoivon tunteita. Miehistöainekaan ei aina vaikuttanut parhaiten korpisotaan soveltuvalta. Suuri osa erillisten jalkaväkiprikaatien miehistöistä oli merijalkaväkikoulutuksen saanutta sekä suuri osa täydennysjoukoista muodostui rangaistusvangeista, joiden maine oli huono.

Neuvostoliiton Maaselän ryhmän operatiivisen ryhmän joukot valmistautuivat suomalaisten hyökkäysoperaatioon alueellaan. Tämän osoittavat lisäjoukkojen keskittäminen Maaselän alueen suuntaan ja puolustuksen painopisteen siirtäminen Muurmannin rata–Seesjärvi alueelle. Lisäksi suomalaistiedustelu havaitsi uusien puolustusasemien varustustöitä ja vihollispartioinnin lisääntymisen Seesjärven suunnalla. Vihollisen partioinnin tavoitteena oli usein varsinkin maaliskuussa vangin sieppaaminen suomalaisjoukoista, jotta tietoja suomalaisten aikomuksista voitiin selvittää. Vangin sieppauksessa myös onnistuttiin.

5 ANALYYSI VIHOLLISJOUKOISTA RUKAJÄRVI – SOROKKA SUUNNALLA

5.1 Neuvostoliiton joukot Rukajärven suunnalla tammi - helmikuussa 1942

Rukajärven suunta kuului 14. Divisioonan vastuualueeseen. Divisioonaa sai käskynsä suoraan Päämajalta, jolle se oli alistettu ennen jatkosodan alkua¹⁶⁸. Komentajana toimi kenraalimajuri Erkki Raappana. 14. Divisioonaa vastassa oli Neuvostoliiton 27. Divisioonaa. Se kuului Neuvostoliiton Kemin operatiiviseen ryhmään¹⁶⁹. Raimo Heiskanen mukaan Rukajärven suunnan neuvostojoukkoja nimitettiin Kotskoman ryhmäksi¹⁷⁰. Se liitettiin maaliskuun loppupuolella 1942 Neuvostoliiton 26. Armeijaan. Siihen kuuluivat myös Uhtuan ja Kiestingin alueiden joukot.¹⁷¹

Divisioonan vahvuuteen kuului kolme rykmenttiä: 132. *Rykmentti* oli Kalivolahti – Kuutsujärvi suunnalla ja sai tammikuussa täydennystä noin 300 miestä. Tämän kaksipataljoonaisen rykmentin jalkaväkimiesten vahvuus oli noin 1000–1500 miestä. Lisäksi rykmenttiin kuuluivat tykistö- ja ilmatorjuntapatterit. 345. *Rykmentti* oli ryhmittynyt Kotskoman tien suunnalla. Tämän kaksipataljoonaisen rykmentin kokonaisvahvuus arvioitiin olevan 1000–1500 miestä. Helmikuussa toisesta sen pataljoonasta muodostettiin hiihtopataljoona. Mitä ilmeisimmin muodostettu pataljoona siirrettiin divisioonan reserviksi. Rykmentille oli ollut alistettuna liekinheitinjoukkue. 27. Divisioonan erityispiirteenä oli liekinheitinkomppania, joka on jaettu rykmenteille¹⁷². 239. *Rykmentti* oli Kotskoman tien pohjoispuolella. Tämän kolmepataljoonaisen rykmentin kokonaisvahvuus oli 1500 miestä. 345. ja 239. *Rykmentti* eivät olleet saaneet paljoa täydennystä maaliskuun puoliväliin mennessä. Rykmentit koostuivat 27. Divisioonan hiihtotaitoisimmista miehistä.¹⁷³

27. Divisioonan lisäksi 14. Divisioonan lähialueilla toimivat Sissiosastot Volkov ja Maksimovits sekä Erillinen insinööripataljoona 19 (vrt. Erillinen pioneeripataljoona). Maaliskuun katsauksessa Sissiosasto Maksimovitsin sijoituspaikasta ei ollut tietoa. Edellä mainittujen joukkojen lisäksi Koivuniemi – Tunkua – Lehto suunnalla toimi tilapäisesti selustajoukkopataljoona.

¹⁶⁸ Pv/PE kky n:o 1075/Opos/Op1./5 d/sal./18.6.1941, PK 1367/1, KA (Sörn).

¹⁶⁹ PM:n Tied.pvk n:o 3400/Tiedos/sal./17.2.1942, PM:n Tiedos. mapit (3 kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOT AHL), s. 2.

¹⁷⁰ Todennäköisesti Kotskoman ryhmällä Heiskanen tarkoitti Neuvostoliiton 26.A:n Kemin operatiivista ryhmää.

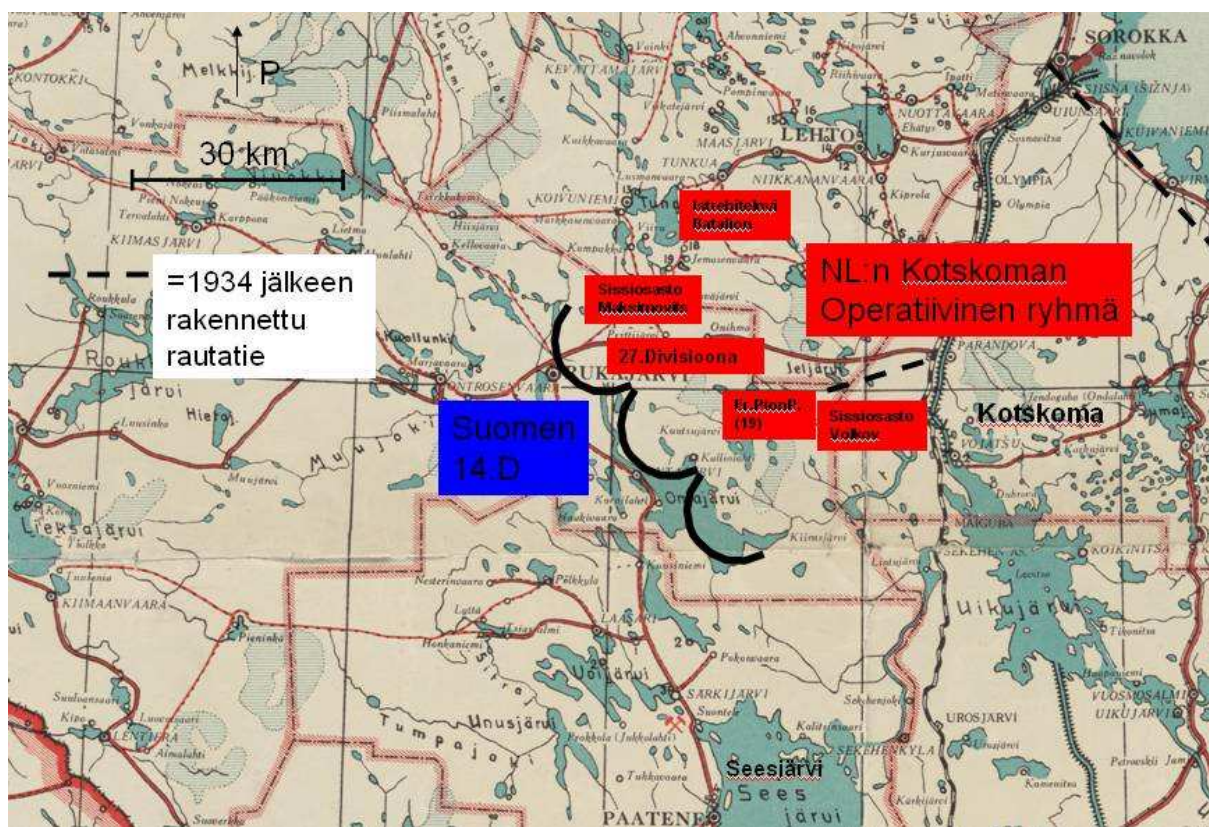
¹⁷¹ Heiskanen (1989), ss. 204–205.

¹⁷² PM:n tiedpvk n:o 125/Tiedos/sal./ 2.1.1942, PM:n Tiedos. mapit (3kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOT AHL).

¹⁷³ 14. DE kky n:o 623/Os.2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

joona (Istrebiteljnyj batallion). Pataljoona oli korvannut 16. Erillisen Tunkualaisen pataljoonan, kun tämä oli siirretty Karhumäen taisteluihin.¹⁷⁴

Helmikuun puolivälissä 1942 Rukajärvelle Kangasvaaran eteläpuolelle saapui myös yksi pataljoona 67. Prikaatista. Saadun tiedustelutiedon mukaan sen kaatuneiden joukoissa oli ollut merimiespukuisia sotilaita. Prikaatin vahvuudeksi selvitettiin noin 4500 sotilasta ja se oli saapunut Rukajärven suunnalle joulukuussa.¹⁷⁵ Louhen suunnan vankitiedon mukaan 67. Prikaatin miehet eivät sellaisenaan olleet osallistuneet taisteluihin, vaan olivat Mustaltamereltä saapunutta merijalkaväkeä. Tammikuun lopussa prikaatiin kuului yksi vahvistettu rykmentti, jossa oli kolme pataljoonaa, kranaatinheitinkomppania ja tiedusteluosasto. Sen aseistukseen kuului lisäksi kuusi ilmatorjuntakonekivääriä.¹⁷⁶ III Armeijakunnan helmikuun alussa ilmoittamien havaintojen perusteella se olisi osallistunut taisteluihin Louhen suunnalla eikä Rukajärven suunnalla¹⁷⁷.

Kuva 9: Lähteet: 14 DE/Tsto II: Tiedot 14. Divisioonaa vastassa olevasta vihollisesta 1. ja 21.2.1942, T 1608/17, KA (Sörn).

¹⁷⁴ 14. DE kky n:o 623/Os. 2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

¹⁷⁵ Tietoja Neuvostoliiton 26.A:n Rukajärven joukoista/tiedpvk:t 3431/18.2.42 ja 6302/30.3.42 ja III AK:n tilannetiedot 92/2.4.42, tietoja Neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOT AHL).

¹⁷⁶ Tietoja Neuvostoliiton 26.A:n Rukajärven joukoista/III AKE:n tiedpvk 2265/31.1.42 ja tiedpvk 2198/30.1.42, tietoja Neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOT AHL).

¹⁷⁷ III AK:n kky n:o 370/III/3b/sal./9.2.1942, T15707/5, KA (Sörn).

5.2 Rukajärven suunnan vihollistilanteen muutokset 1942 maaliskuun loppuun mennessä

Seesjärven ja Rukajärven välisen alueen vihollistoiminnalle ominainen piirre oli jatkuva linnoitus, varustus- ja estetöiden tekeminen. Tästä tehtiin havaintoja ainakin joulukuusta 1941 alkaen. 14. Divisioonan Päämajalle lähettämän tilanneilmoituksen mukaan tiedustelulla oli havaittu vihollisen varustelutöitä Kuutsujärven kaakkoispuolelta Bristritsajoen itäpuolisessa maastossa.¹⁷⁸

Helmikuussa 1942 saatujen havaintojen perusteella tehtiin johtopäätös siitä, että vihollinen vaikutti aikaisempaa heikommalta ja hermostuneelta odottaessaan suomalaisten hyökkäystä Kotskomaan johtavan tien eteläpuolella¹⁷⁹. Sitä odotettiin mitä ilmeisimmin Kotskoman suuntaan. Hyökkäystä odottavaa ilmapiiriä osoitti myöhemmin maaliskuussa 1942 havaitut varustustyöt Kuutsujärvellä, jossa vihollinen oli valmistanut murreksia, piikkilankaesteitä, ampu-mahautoja ja tulikorsuja¹⁸⁰.

14. Divisioonan esikunnassa vihollisen kiivaiden varustustöiden ja reservin muodostamisen arvioitiin ennakoivan mahdollista hyökkäystä huhtikuun aikana, jolloin lumi olisi kantanut hiihtojoukkoja vielä ainakin metsäalueilla¹⁸¹. On mahdollista, että suomalaisten hyökkäyksen pelossa Neuvostoliiton joukot suunnittelivat aloitteen ottamista Rukajärven alueella ja tällä tavoin mahdollisesti suomalaisten suurimman hyökkäyskyvyn lyömistä.

Tammikuun lopussa 1942 14. Divisioonan kaukopartio havaitsi vihollisen hiihtopataljoonan Panjärven maastossa, josta se oli liikkunut mitä ilmeisimmin Sekehen suuntaan. Aikaisempien vankitietojen mukaan Sekehen aseman suunnalla oli nähty vihollisjoukkoja ja Sekehen joen itäranta oli ollut vihollisen varmistama.¹⁸² Tämä havainto vaikuttaa Osasto Majewskin samaan aikaan saadulta tiedusteluhavainnolta Sekehen aseman suunnassa, missä saatiin tietoa vihollisen hiihtopataljoonasta vankikuulustelulla.

Helmikuun 13. päivänä julkaistun katsauksen mukaan tiedustelulla oli havaittu Kuutsujärven suunnassa tiellä Kalivolahti – Kuutsujärvi runsasta liikennettä. Tiekolmiossa Kuutsujärven itäpuolella havaittiin runsaasti vihollisen leirintäalueita, joiden läheisyydessä suomalaislentä-

¹⁷⁸ PM spk /1.11-31.12.1941, 14.DE:n tilanneilmoitus 26/12, MPKK (SOTAHL), s. 374.

¹⁷⁹ 14. DE:n kky n:o 345/II/Os. 2/1 a/L 1564/sal./13.2. 1942, T 1608/13, KA (Sörn).

¹⁸⁰ 14. DE:n kky n:o 623/II/Os. 2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

¹⁸¹ Sama.

¹⁸² 14. DE:n kky n:o 242/II/Os. 2/1 a/L. 1086/sal./2.2.1942, T 1608/13, KA (Sörn).

jät saivat vastaansa jalkaväen ilmatorjuntatulta. Saman katsauksen hajatietojen mukaan vihollinen oli vaihtanut miehistöään ja ryhmitystään Kotskoman ja Kuutsujärven teiden suunnilla. Tämän lisäksi Kompakan kylässä toimineen sissiosaston epäiltiin siirtyneen Koivuniemeen ja epäiltiin myös, että Kuutsujärven suunnalle olisi saapunut noin pataljoonan vahvuinen joukko.¹⁸³

Maaliskuussa saatiin aikaisempia tietoja vahvistavia sotavankitietoja. Erään kuulustelun mukaan Tunkualle olisi ollut saapumassa erillinen hiihtoprikaati, johon olisi kuulunut vähintään neljä hiihtopataljoonaa. Prikaatin kokonaisvahvuudeksi arvioitiin 2 500 miestä. Vankitiedon mukaan siihen piti tulla vielä kaksi pataljoonaa lisää. Prikaatin esikunta sijaitsi Tunkualla ja sen joukkoihin kuuluivat hiihtotaitoisen jalkaväen lisäksi kranaatinheitinkomppania ja viesti-, pioneeri- ja pikakivääriosastoja.¹⁸⁴ Maaliskuun 13. päivänä 1942 saadun sotavankitiedon mukaan yksi hiihtoprikaati oli majoittuneena Tunkualla. On todennäköistä, että Tunkualla oli ollut ainakin osa edellä mainitun hiihtoprikaatin pataljoonista. Samassa kuulustelussa ilmeni, että Tunkualla oli elintarvikkeiden jakopaikka, josta muonitettiin joukkoja. Öisin joukot olivat majoittuneena taloihin, mutta päivisin voimakkaan ilmatoiminnan vuoksi ne olivat komennettuna metsään. Sotavankitietojen mukaan Neuvostoliiton joukoille oli aiheutettu suuret hevos tappiot, mikä aiheutti levottomuutta joukoissa.¹⁸⁵

Maaliskuun lopussa 1942 Sorokan operaation peruutuksen jälkeen 14. Divisioonan alueella todettiin olevan 8. *Erillinen hiihtoprikaati* eli niin kutsuttu *Tunkuan hiihtoprikaati*, jonka nimi muutettiin myöhemmin 32. Erilliseksi hiihtoprikaatiksi. Tämä hiihtoprikaati on todennäköisesti sama, jonka saapumisesta oli saatu viitteitä maaliskuun sotavankikuulusteluiden perusteella.¹⁸⁶ Samoihin aikoihin Ontajärven alueella todettiin myös 9. *Hiihtoprikaati* eli niin kutsuttu *Ontajärven hiihtoprikaati*.¹⁸⁷ Vankitiedon mukaan se oli saapunut alueelle maaliskuun alussa. Siihen kuului neljä hiihtopataljoonaa ja niiden asemat sijaitsivat Ontajärvi – Maj Guba välisellä alueella. Prikaatin kokonaisvahvuudeksi arvioitiin noin 2 500 miestä.¹⁸⁸ Havaintoja siitä tehtiin myös Maaselän ryhmän joukoissa. 14. Divisioonassa tehtiin Huhtikuun alussa havainto Kemin operatiiviseen ryhmään kuuluneesta 73. *Rajavartiorykmentistä*. Siihen kuuluvat

¹⁸³ 14. DE:n kky n:o 345/II/Os. 2/1 a/L. 1564/sal./13.2. 1942, T 1608/13, KA (Sörn).

¹⁸⁴ 14. DE:n kky n:o 623/II/Os. 2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

¹⁸⁵ Le.Lv. 14/6.11.1942/ Otteita sotavankien kuulustelupöytäkirjoista/13.3 ja 22.3.1942, PK 1367/1, KA (Sörn).

¹⁸⁶ Tietoja Neuvostoliiton 26.A:n Rukajärven joukoista/tiedpvk 6360/31.3.42, tietoja neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOT AHL).

¹⁸⁷ Tietoja Neuvostoliiton 26.A:N Rukajärven alueen joukoista, tietoja neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOT AHL).

¹⁸⁸ 14. DE:n kky n:o 623/Os. 2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

kolme pataljoonaa oli 3.4.1942 saadun vankitiedon perusteella ryhmitetty Seesjärven ranta-varmistukseen, Sekehenjoen varrelle ja Urosjärvelle.¹⁸⁹

Hiihtopataljoonien taistelukyky ja kokemus oli puutteellinen. Maaliskuussa saatujen tiedustelutietojen perusteella hiihtopataljoonien miehistöön kuului nuoria 1922–1923 syntyneitä miehiä ja osa henkilöstöstä saattoi olla tätäkin nuorempia. Pitkän matkan hiihtäminen sujui pataljoonilta kohtalaisesti, mutta taistelu suksilla oli kömpelön oloista. Partiohavaintojen perusteella kömpelöksi todetun taistelukyvyn katsottiin johtuvan siteistä naruilla huopatossuihin kiinnitetyistä siteistä. Kokemattoman miehistön lisäksi vihollisen joukoissa oli erityisesti puutetta päällystöstä. Tämän vuoksi upseerikurssit kestivät vain puoli vuotta aikaisemman kahden vuoden sijasta. Uudistuksista ei ollut mainittavaa hyötyä, sillä uusien upseerien valmistumisnopeus ei kyennyt vastaamaan tappioiden määrään rintamalla. Alemmasta päällystöstä oli jatkuva pula.¹⁹⁰

Henkilöstön lisäksi vihollisen joukoissa oli pulaa elintarvikkeista ja kuljetusvälineistä. 14. Divisioonan esikunnassa arvioitiin vanki- ja muiden tiedustelutietojen perusteella, että vihollisella oli jatkuvia vaikeuksia kalustonsa täydentämisessä ja kuljetusvaikeuksia hevostappioidensa vuoksi. Miehistö oli kokenut elintarvikemääränsäkin riittämättömäksi. Esikunnan katsauksen mukaan vihollisjoukot valittivat jatkuvasti viestikaluston, työvälineiden, konetuliaseiden ja tykistön- sekä kranaatinheittimien ammusten vähäistä määrää. Ontajärven eteläpuoleisen alueen huolto toteutettiin hevoskuljetuksin Mai Guban asemalta parakkeihin Kirasjärven suuntaan, josta joukot itse noutivat hiihtäen täydennysmateriaalinsa.¹⁹¹ Hevostappioiden vaikutukset ja pieni kerralla tapahtuva täydentäminen kertovat vihollisjoukkojen kamppailusta pienen taisteluväline- ja ravintomäärän kanssa.

Maaliskuun 20. päivän tilannekatsauksen mukaan vihollisen Rukajärven suunnan joukkojen huolto tapahtui pääsääntöisesti Kotskoman ja Sorokan kautta. Kotskomasta huoltokuljetukset kulkivat Jeljärven asemalle rautateitse tai maanteitse, josta täydennysmateriaali jaettiin huoltoportaisiin. Kotskoman tien suunnassa todettiin olevan useita vihollisen huoltoportaita.¹⁹² Hyökkäysoperaatiolla Kotskoman suuntaan olisi onnistuessaan kyetty vaikuttamaan vihollisen 27. Divisioonan huoltojärjestelmään. Operaatiolla olisi saattanut olla vaikutuksia myös vihol-

¹⁸⁹ Tietoja Neuvostoliiton 26.A:n Rukajärven joukoista, tietoja neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1, MPKK (SOTAHL).

¹⁹⁰ 14. DE:n asiakirja n:o 623/Os. 2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

¹⁹¹ Sama.

¹⁹² Sama.

lisen ylemmän johtoportaan huollon järjestelyille. Tämä olisi voinut aiheuttaa vaikeuksia myös III Armeijakuntaa vastassa olevan vihollisen huollolle.

Kuulustelutiedot vihollisjoukkojen Tunkuan huoltoportaasta varmennettiin. Viitteitä tästä saatiin Tunkuan suunnan vankien hyvästä kunnosta ja lihavuudesta. Ontajärven suunnalla tilanne oli päinvastainen. Ontajärven jäältä partiossa kiinni otettu vanki oli kertomansa mukaan ollut kolme vuorokautta syömättä. Elintarvikkeiden vähyys, kylmä talvi ja pelko suomalaisten hyökkäyksestä heikensivät vihollisjoukkojen kuria ja vaikeuttivat sen toimintaa. Tiedustelulla saatiin selville vihollisen keskusteluja varustustöiden viivästymisistä tai vartiopaikan jättämisestä kylmän sään vuoksi.¹⁹³

Maaliskuun 20. päivä 1942 julkaistun tilannekatsauksen mukaan vihollisen partiotoiminta vilkastui entisestään ja partioiden vahvuudet olivat jopa 250 miestä¹⁹⁴. Noin viikkoa aikaisemmin oli kohdattu suunnilleen samansuuruinen vihollisosasto Ontajärven itärannalla matkalla Hargojärven suuntaan. Vihollispartiot hakivat tietoa vankien sieppaamisella.¹⁹⁵ Huomionarvoista on, että myös Maaselän ryhmän joukkojen suunnalla tehtiin samankaltaisia havaintoja lisääntyneestä partioinnista ja pyrkimyksistä vankien sieppaamiseen.

Huhtikuun alkupuolella saadun vankitiedon mukaan vihollisen ryhmityksessä tapahtui muutoksia maaliskuun lopussa. Yksi erillinen hiihtoprikaati (Tunkuan hiihtoprikaati) oli siirretty Koivuniemi – Lehto alueelta Hiisjärvi – Perttijärvi – Venjärvi alueelle. Tämä tieto vahvistettiin huhtikuun alussa lentotiedustelulla, jolloin Venjärven alueella havaittiin paljon havumajojia. Hyvin mahdollisena pidettiin kuitenkin ajatusta siitä, että pieni osa prikaatin joukoista jäi varmistamaan edellisiin aseemiinsa.¹⁹⁶ Näyttää siltä, että *Tunkuan hiihtoprikaatin* joukkoja olisi siirretty lähemmäs suomalaisjoukkoja maaliskuun lopussa. Tämä kertoo Rukajärven suunnan neuvostojoukkojen puolustuslinjan tiivistämisestä ja sen painopisteen muodostumisesta Rukajärvi – Kotskoma ja Rukajärvi – Tunkua suuntiin.

Maaliskuun alussa 1942 Ontajärven läheisyydessä toiminut *Ontajärven hiihtoprikaati* siirtyi ainakin osilla joukoistaan Hargonlahden ja Kuutsujärven tasalle ja on myöhemmin siirtynyt idemmäksi lähemmäs Muurmannin rataa tai Jeljärven rataa kohti. Prikaatin partioista saatiin kuitenkin toistuvia havaintoja Panjärven ja Kuutsujärven alueilla ja vihollisen latujen suunnat

¹⁹³ 14. DE:n kky n:o 623/Os. 2/2 a/L. 2826/sal./20.3.1942, T 1608/16, KA (Sörn).

¹⁹⁴ Sama.

¹⁹⁵ 14. DE:n kky n:o 514/Os. 2/1 a/L.2355/sal./7.3.42, T 1608/13, KA (Sörn).

¹⁹⁶ 14. DE:n kky n:o 802/Os. 2/3a/L.3696/sal./12.4.1942, katsaus vihollistilanteen kehitykseen 21.3-10.4.1942, T 1608/16, KA (Sörn), ss. 1–2.

olivat idästä länteen ja kaakosta lounaaseen. Nämä edellä mainitut asiat viittasivat siihen, että vihollisen rintamasuunta oli lounaaseen. Viitteitä saatiin myös siitä, että prikaatin 218. *Pataljoona* olisi vedetty kauemmas mahdollisesti huonojen huoltoyhteyksien vuoksi.¹⁹⁷ On mahdollista, että pataljoona olisi vedetty lähemmäs Muurmannin rataa tarkoituksena suojata rautatietä suomalaisten hyökkäykseltä.

Vihollisen tiedustelutoiminta hiipui maaliskuuhun vaihteessa 1942. Aktiivisilla partiointialueillakin partiointi todettiin varmistusluontoiseksi. Neuvostoliiton ilmatiedustelu todettiin edelleen aktiiviseksi 14. Divisioonan alueella. Toisaalta varustustyöt Kotskoman tien suunnassa jatkuivat kiivaina. Huhtikuun alussa saatiin viitteitä siitä, että vihollinen vahvisti korsujaan betonikatoilla.¹⁹⁸

Partioinnin väheneminen ja sen luonteen muuttuminen saattaa kertoa siitä, että vihollisen joukoissa tiedettiin suomalaisten hyökkäyksen peruuntumisesta. Toisaalta korsujen vahvistaminen ja varustustyöt kertovat siitä, että vihollinen odotti massiivista tulen käyttöä alueelleen. Voidaan pitää mahdollisena, että Neuvostoliiton joukot varautuivat kiivaisiin suomalaistoiimiin lähitulevaisuudessa. Partioinnin lopettaminen voi johtua myös huonosta hiihtokelistä ja kelirikon alkamisesta.

5.3 Yhteenvedo Rukajärven suunnan vihollisesta maaliskuussa 1942

Raimo Heiskasen mukaan keväällä 1942 Rukajärven suunnalla suomalaisten tietojen mukaan heitä olivat vastassa yksi divisioona ja kaksi prikaatia¹⁹⁹. Tietoa voidaan pitää pääosin paikansa pitävänä, sillä arkistolähteet viittaavat siihen, että 1942 maaliskuussa 14. Divisioonaa vastassa oli yhden divisioonan ja kahden hiihtoprikaatin voimat. Lisäksi saatiin havainnot ainakin kahdesta sissiosastosta ja Erillisestä pioneeripataljoonasta. Lisäksi on huomioitava Muurmannin radan suunnassa selustanvarmistuksessa toimiva NKVD-rykmentti, jonka joukkoja oli Saressalon mukaan Maaselkä – Kantalahti alueella. Huhtikuussa todetun *Rajavartiorykmentti 73* huomioitiin myös 14. Divisioonan toiminnassa. Sen joukkoja havaittiin olevan Urosjärven aseman ja Seesjärven välisillä alueilla.

Ontajärven hiihtoprikaati oli tuotu rintamalle maaliskuun alussa 1942. Näyttää siltä, että se oli ainoa kokonaan uusi lisäjoukko Neuvostoliiton 26. Armeijan Kotskoman operatiiviselle

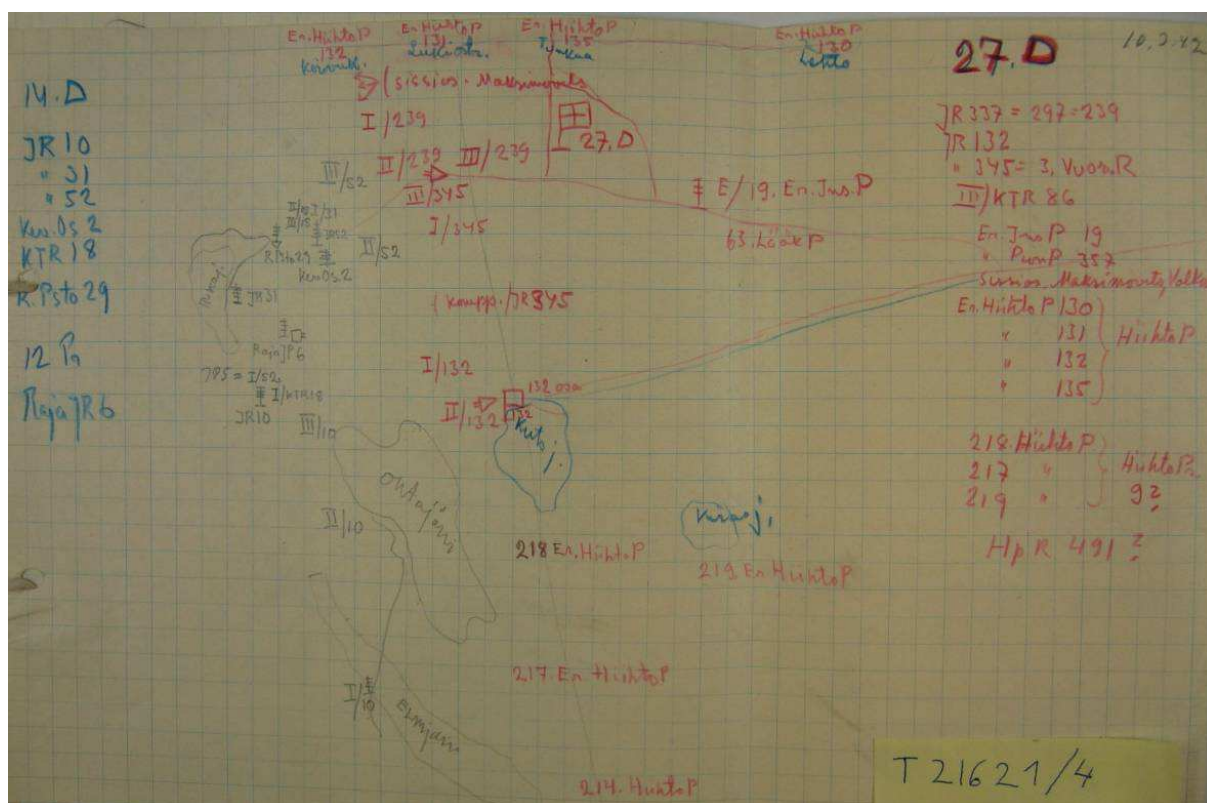
¹⁹⁷ 14.DE:n kky n:o 802/Os. 2/3a/L.3696/sal./12.4.1942, T 1608/16, KA (Sörn), ss. 1–2.

¹⁹⁸ Sama.

¹⁹⁹ Heiskanen (1989), s. 204.

ryhmälle. Huomionarvoista on, että huhtikuun alussa 1942 saadun havainnon perusteella priikaati oli siirretty lähemmäs Muurmannin rataa, mikä kertoo radan suojaamisen lisäämisestä. *Tunkuan hiihtoprikaati* tuotiin rintamalle maaliskuun 1942 aikoihin, mutta se todennäköisesti korvasi ainakin osittain aikaisemmin Tunkuan suunnassa tilapäisesti toimineen selustajoukkopataljoonan (Istrebiteljnyj batallion).

Tunkuan suunnan puolustuksen vahvistaminen selustavarmistuspataljoonasta hiihtoprikaatiin ja Ontajärvelle keskitetty hiihtoprikaati osoittavat Neuvostoliiton sodanjohdon valmistautuneen suomalaisten offensiiviin Rukajärvi – Seesjärvi alueella. Tunkuan tien suunnassa mahdollisesti tehdyt *Tunkuan hiihtoprikaatin* ryhmitysmuutokset viittaavat painopistemutoksiin. Maaliskuun lopussa 1942 Kotskoman operatiivisen ryhmän painopiste näyttää muodostuneen Rukajärvi – Kotskoma ja Rukajärvi – Tunkua teiden suuntiin. Todennäköisesti myös Rukajärvi – Tunkua tie oli huomattu suomalaisille mahdolliseksi hyökkäysreitiksi, koska sen puolustusta vahvistettiin.

Kuva 10: Arvio 14. Divisioonaa vastassa olleesta vihollisesta 10.3.1942. Lähde: T 21621/4, KA (Sörn).

Ohto Mannisen mukaan venäläisten lähteiden perusteella maaliskuussa 1942 suomalaisia vastaan Seesjärvi – Rukajärvi alueella olivat Neuvostoliiton 26. Armeijan 27. *Divisioona* ja maaliskuun alussa Ontajärvelle keskitetty 9. *Hiihtoprikaati*. Huomionarvoista on, että Neuvostoliit-

ton sodanjohto on todennut 9. Hiihtoprikaatin kadonneeksi maaliskuun lopussa 1942. Lisäksi Sorokan suunnalle Lehdon alueelle oli 30.1-15.2.1942 välisenä aikana tuotu 3. *Hiihtoprikaati* (Tunkuan hiihtoprikaati). Se siirrettiin maaliskuun lopussa Perttijärven pohjoispuolelle.²⁰⁰

Tiedustelutietojen ja venäläisen arkistomateriaalin vertailusta nähdään, että suomalaiset olivat Rukajärven suunnalla varsin tietoisia vastassaan olleista vihollisjoukoista. Myös Tunkua – Lehto suunnassa toimineen hiihtoprikaatin ryhmitysmuutokset havaittiin oikeiksi maaliskuun lopussa 1942. Suomalaisten havainto 9. Hiihtoprikaatin siirtymisestä lähemmäs Muurmannin rataa havaittiin myös oikeaksi. Tämä voi myös viitata vihollisen sodanjohtoon havaitseman prikaatin katoamiseen maaliskuun lopussa 1942.

Rukajärvi – Kotskoma suunnalla Neuvostoliiton joukoilla oli puutetta muun muassa aseista, taisteluvälineistä ja elintarvikkeista. Hevostappiot vaikeuttivat venäläisten huoltoa, minkä vuoksi etulinjan joukkojen sotilaat kärsivät aliravitsemuksesta. Toisaalta Rukajärven suunnan puolustusasemien varustustyöt jatkuivat aina huhtikuuhun saakka, mikä kertoo valmistautumisesta puolustustaisteluun huollollisesta vajeesta huolimatta.

Vahvat puolustusasemat olisivat olleet hyökkäyksellä vaikeasti murrettavissa. Toisaalta suomalaisten aktiivisella partioinnilla ja lentotiedustelulla ainakin osa puolustusasemista oli selvitetty. Neuvostoliiton joukkojen huollon epäonnistuminen seesteisessä asemasotavaiheessa ei todennäköisesti olisi kehittynyt paremmaksi intensiivisen suomalaishyökkäyksen torjunnan aikana. Rukajärven suunnalla olleet suomalais-saksalaiset ilmavoimat olisivat voineet vaikeuttaa entisestään huollon kuljetuksia.

Yhteenvedona todettakoon, että suomalaisten sotilaallinen kyky ja kokemukset talvitaisteluista olivat Neuvostoliiton joukkoihin verrattuna laajemmat. Neuvostoliiton hiihtopataljoonien varustus ja taistelukyky oli kyseenalainen. Miehistö oli nuorta ja varusteista johtuen taistelu havaittiin kömpelöksi. Suomalaisten 14. Divisioonan joukot olivat hiihtokykuisiä ja talvella erämaaolosuhteissa taisteluun pystyviä. Talven aikana osa joukoista oli saanut kokemuksia menestyksekkäästä talvitaistelusta muun muassa Osasto Majewskin operaatiossa tammikuussa 1942. Mannisen mukaan myös venäläiset totesivat suomalaisten vahvuudet talvitaisteluissa maaliskuussa 1942²⁰¹. Toisaalta neuvostojoukkojen vahvuutena oli vahvasti varustellut puo-

²⁰⁰ Manninen (2008), ss. 211, 213–214.

²⁰¹ Manninen (2008), s. 175.

lustusasemat suomalaisten oletetussa painopistesuunnassa, joiden avulla sitkeä puolustustaitelu oli toteutettavissa.

6 OPERAATION VALMISTELUT JA HYLKÄÄMINEN

6.1 Vihollistietojen vertaaminen operaatioon suunniteltuihin suomalaisjoukkoihin maaliskuussa 1942

Maaliskuun 10. päivänä 1942 laaditussa vihollisen voimien kartoituksessa on arvioitu vihollisen Tunkuan ja Kotskoman suunnan vihollisen puolustusasemien taistelijoiden vahvuudeksi noin 8300 miestä. Yhteensä on arvioitu, että 14. Divisioonan joukkoja vastassa voisi olla noin 12 000 Neuvostoliiton sotilasta. Suomalaisten iskevien joukkojen vahvuus oli suunnitelman mukaan noin 27 300 miestä, jolloin laskennallinen voimasuhde olisi ollut noin 2,3:1 suomalaisten hyväksi (ks. liite 3).²⁰²

Suomalaisten kokonaisvahvuudeksi olisi saatu 44 821 sotilasta, jos edellä mainittuihin suomalaisjoukkoihin olisi lisätty reservistä vielä suunnittelemana olevat 8. ja tuntematon divisioona (ilmeisesti 4.²⁰³). Tällöin voimasuhde olisi ollut noin 3,7:1 suomalaisten hyväksi (ks. liite 3). On kuitenkin huomioitava, että reservinä toiminutta 8. Divisioonaa suunniteltiin keskitettäväksi Karhumäkeen, jossa sitä valmistauduttiin käyttämään alueen suojaamiseen. 8. Divisioonan käyttöä saatettiin myös harkita mahdollisen Maaselän ryhmän alueelta kohti Vienan kanaavaa suuntautuvan hyökkäyksen reserviksi. 4. Divisioonan käyttö reservinä tai hyökkäyksessä Rukajärven suunnalla oli epätodennäköinen, koska sen vetäminen etulinjasta Maaselän kannakselta tuskin olisi ollut mahdollista. Mikäli 4. Divisioona olisi jätetty pois laskuista, suomalaisten kokonaisvahvuudeksi olisi tullut 39589 sotilasta. Tällöin voimasuhde suomalaisten hyväksi olisi ollut noin 3,3:1. Tällöin Maaselän suunnan hyökkäystä voidaan pitää epätodennäköisenä, koska alueelle olisi jäänyt ainoastaan kaksi divisioonaa eikä etulinjasta irrallaan olevaa reservidivisioonaa olisi ollut käytettävissä (ks. liite 3).²⁰⁴

Sotataidon periaatteena on määritetty menestyvän hyökkäyksen metsämaastossa vaativan hyökkääjän 3:1 ylivoimaa puolustajaan nähden. Tämä voimasuhdevertailu sisältää reservit, kuten edellä operaation voimasuhdevertailukin. Arvioituun voimasuhteeseen ei olisi päästy

²⁰² 10.3.1942 päivätty piirros, T21621/4, KA (Sörn),

²⁰³ 4. Divisioona oli ollut esillä operaation suunnittelussa maaliskuussa 1942.

²⁰⁴ 10.3.1942 päivätty piirros, T21621/4, KA (Sörn).

käyttämällä pelkästään 14. Divisioonan, 12. Prikaatin ja 1. Jääkäriprikaatin joukkoja. Osapuolien arvioiduksi laskennalliseksi voimasuhteeksi olisi tullut noin 3,3:1 suomalaisten eduksi, mikäli 8. Divisioona olisi lisätty Rukajärven suunnan joukkoihin. Toisaalta 8. Divisioonan käyttö Rukajärven suunnalla ei olisi tukenut myöhemmin aloitettavaksi suunnitellun Maaselän ryhmän hyökkäystä Stalinin kanavalle. Ilman taisteluista kokonaan irti olevaa reserviä hyökkäystä Maaselän kannaksella ei olisi voitu pitää täysin toteuttamiskelpoisena.

Kaikkea vihollisesta ei tiedetty vielä maaliskuussa 1942. Helmikuussa 1943 saadun kokoelmatietojen mukaan Kotskoman seudulla olisi tammikuun alussa 1942 ollut noin 9 000 Neuvostoliiton sotilasta. Kesäkuun loppua kohti joukkoa kasvatettiin siten, että alueella olisi ollut noin 15 000 sotilasta. Maalis-huhtikuun vaihteesta 1942 (ks. liite 5) nähdään, että myöhemmin saatujen tiedustelutietojen perusteella Neuvostoliitolla olisi ollut Kotskoman alueella noin 14 000 sotilasta, mikä kertoo alueen puolustuksen lujittamisesta maaliskuun loppuun mennessä.²⁰⁵ Epäselvää tässä laskelmassa on se, että oliko Kotskoman suunnan joukkoihin laskettu Neuvostoliiton 9. *Hiihtoprikaati*, jonka vahvuus oli noin 2 500 miestä. Suunnittelun perusteella sitä vastaan ei olisi taisteltu. Mikäli prikaati oli huomioitu laskelmassa, olisi hyökkäyssuunnan vihollisen vahvuus ollut noin 11 500 sotilasta. Tämä arvio olisi ollut lähellä suomalaisten arvioita vihollisen vahvuudesta myös maaliskuussa 1942 (ks. liite 3). Mikäli tieto piti paikkansa, voidaan suomalaisten mahdollisuuksia operaation toteuttamiseen pitää entistä parempina. Toisaalta, jos suunnitelman vihollisjoukkojen vahvuus olisi ollut 14 000 sotilasta, Neuvostoliiton puolustusasema Kotskoman suunnalla olisi ollut vahva suomalaisten noin 27 000 hyökkävään sotilaaseen verrattuna. On vaikea uskoa, että operaation suunnittelussa suoritettujen laskelmat tiedustelutietojen perusteella olisivat jättäneet huomitta noin 2 500 vahvuisen joukon. 11 500 miestä oli todennäköisesti lähempänä totuutta, kuin 14 000 sotilasta.

Kesäkuussa 1942 sotavankikuulusteluista saadun aineiston perusteella myös Sorokassa oli runsaasti Neuvostoliiton sotaväkeä. Alueella oli NKVD:n joukkoja, majoitustiloja ja sotilasalue. Lisäksi alueella oli havaittu muun muassa ilmatorjuntapattereita.²⁰⁶ Joulukuussa 1942 lentotiedustelulla hankittujen valokuvien perusteella Sorokan havaitussa lentotukikohdassa oli yhteensä kahdeksan vihollisen lentokonetta. Tehtyjen havaintojen perusteella saatiin selville Sorokan 7. Ilma-armeijan esikunta sekä sen alaisuuteen kuuluvat lentojoukot.²⁰⁷ Tietojen pe-

²⁰⁵ PM:n tiedpvk. n:o 1626/Tiedos/sal. /4.2.1943, PM:n Tiedos. mapit (3kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (SOTAHL), s. 2 ja liite 2.

²⁰⁶ Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnan tiedpvk:n n:o 184/tied-os-tilastotsto/sal./Äänislinna/6.6.1942, T 19933/37, KA (Sörn), liite 2, ss. 1–5.

²⁰⁷ IlmaVE:n kky n:o 5091/ye-osasto/2c.sal./1.1.1943, PK 1367/1, KA (Sörn).

rusteella voidaan päätellä, että vihollisella olisi ollut käytössään vahvat ilmavoimat Sorokan lähialueilla suomalaisten hyökkäyksen toteutuessa.

6.2 Rukajärven suunnan hyökkäyssuunnitelma tiedustelutietojen perusteella

Rukajärven suunnalla Sorokan operaation ensimmäisenä tavoitteena suunnittelun perusteella oli Kotskoman kylän ja Parandovan aseman tasa. 10.3.1942 päivätyn Päämajan operatiivisen osaston kokoelman piirroksista on nähtävissä hyökkäyksen pääpiirteinen toteutus ja siinä toimivat joukot. Piirros on mitä ilmeisimmin Airon, Raappanan ja Laguksen maaliskuussa 1942 suunnitteleman hyökkäyksen luonnos. Hyökkäyksen kulku suunniteltiin seuraavanlaiseksi: eversti Joose Hannulan komentama JR 52 ja RjP. 6 olisivat sitoneet vihollisen taisteluun Rukajärvi – Kotskoma tien suunnassa. 14. Divisioonassa kärjessä olisi hyökännyt eversti Urho Tähtisen JR 10 Kotskoman tien eteläpuolelta länteen vihollisen selustaan. Laguksen 1. Jääkäriprikaati olisi hyökännyt itään samaa tietä pitkin Muurmannin radan suuntaan. Everstilutnantti Sven Björkmanin johtaman Panssariprikaatin 1. JPr:lle alistettu panssarijääkäripataljoonan (Ps.JP.) näyttää olleen sen reservinä tai tukena. Eversti Johan Mäkinien²⁰⁸ johtama 12. Prikaati tukiosineen olisi hyökännyt etelästä Koivuniemeen, josta se olisi jatkanut itään Tunkua – Lehto suuntaan.²⁰⁹ Kaikille hyökkäykseen suunnitelluille joukoille oli varattu sekä kevyttä että raskasta tykistöä, mikä kertoo runsaasta tulituen antamisesta hyökkäävälle jalkaväelle ja panssarijalkaväelle. Yhteensä tykistöyksiköitä oli viisi raskasta ja neljä kevyttä tulinliyksikköä (ks. kuva 12 ja liite 3).

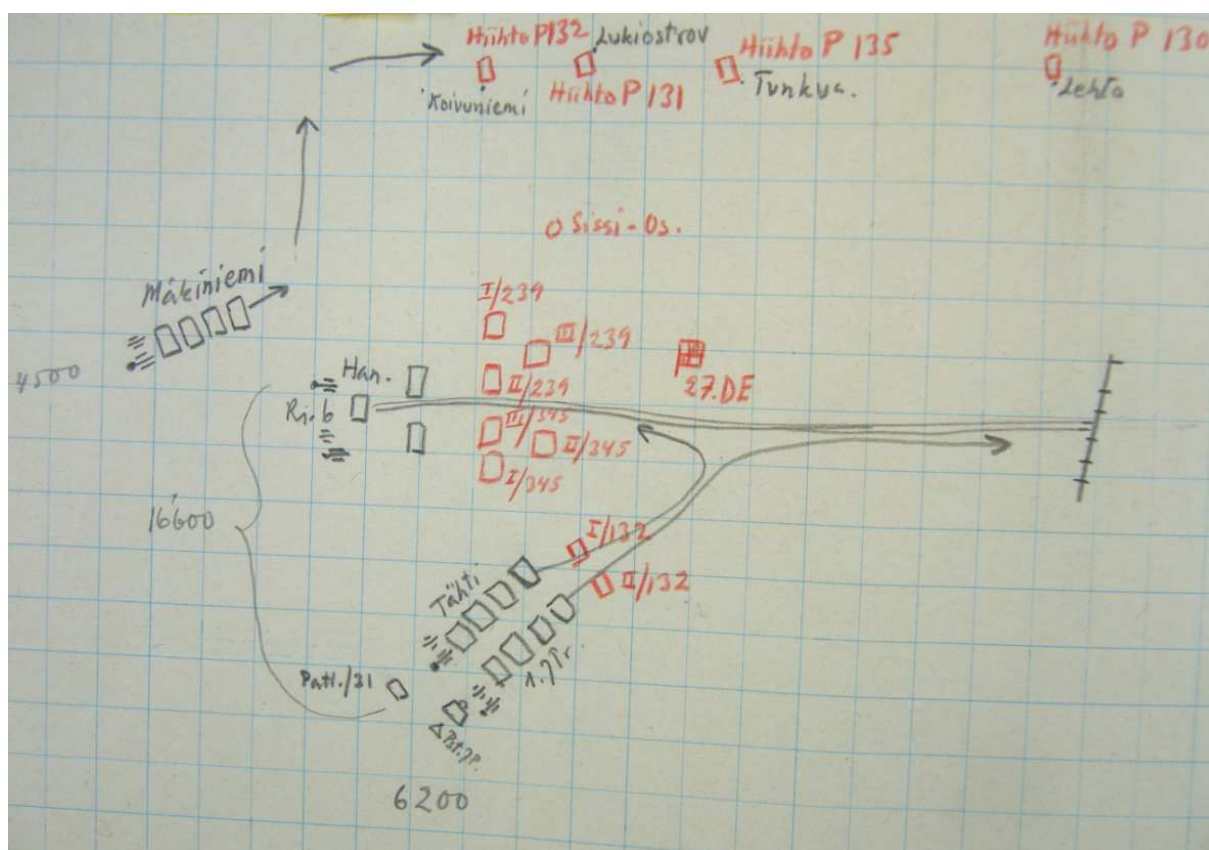
Yleisesti hyväksytyin sotataidon periaatteen mukaan määrällisesti riittämättömän hyökkääjän on päästävä yllätykseen, mikäli sen halutaan menestyvän. Tähtisen johtama JR 10 ja Laguksen 6 200 miestä käsittävä 1. JPr. suunniteltiin hyökkäävän Kotskoman tien eteläpuolelta. Tällöin niitä vastassa sivustassa olisi ollut ainoastaan kaksi pataljoonaa sisältävä 132. rykmentti, jossa oli noin 1 000–1 500 miestä. Rykmentin ja prikaatin hyökkäys olisi todennäköisesti saavuttanut menestystä kahta pataljoonaa vastaan. Mikäli luvut olivat totuudenmukaisia, suomalaisilla oli moninkertainen ylivoima vihollisrykmenttiin nähden. Menestyksen myötä Tähtisen JR 10, Hannulan JR 52 ja RjP. 6 olisivat saaneet mahdollisuuden 27. Divisioonan etulinjan joukkojen saarrostaamiseen. Laguksen 1. Jääkäriprikaatin ja Ps.JP:n tehtävä olisi voinut jatkua syvyyteen Kotskoman suuntaan. Niitä vastassa olisivat olleet Sissiosasto Volkov ja huolto-osastot, joiden kokonaisvahvuus olisi ollut noin 1 000 – 1 500 miestä piirroksen arvion mukaan (ks.

²⁰⁸ Aikaisemmin 6. Divisioonassa Jalkaväkirykmentti 33:n komentaja.

²⁰⁹ 10.3.1942 päivätty piirros, T 21621/4, KA (Sörn).

liite 3). Näiden lyöminen 6 200 miehellä ja panssarikalustolla olisi tuskin tuottanut ongelmia. Tunkuan suuntaan suunnitellun Mäkiniemen 12. Prikaatin vahvuus vastassa oleviin *Tunkuan hiihtoprikaatin* hiihtopataljooniin oli noin 2,5 kertaa suurempi. Suomalaisjoukoille olisi mahdollistunut huomattavan suuri paikallinen ylivoima Rukajärvi – Tunkua suunnassa, mikäli Viljasen muistion mukaisesti 8. Divisioonaa olisi vedetty taisteluun Tunkuan tien suuntaan (ks. liite 3).²¹⁰

Suunnitelmalla olisi sen menestyessä kyetty sitomaan Rukajärven tien suunnassa olevat vihollisen joukot taisteluun Hannulan JR 52:lla ja Rajajääkäripataljoona 6:lla. Tähtisen JR 10:llä ja yhdellä pataljoonalla Jalkaväkirykmentti 31:stä (JR 31) olisi hyökätty etelässä olevien heikkojen vihollisvoimien saumasta Neuvostoliiton joukkojen selustaan ja 1. JPr:lla ja Ps.JP:lla olisi hyökätty etelästä heikkojen joukkojen saumasta Rukajärvi – Kotskoma tien suuntaan. Tien suunnassa hyökkäystä olisi jatkettu kohti Muurmännin rataa ja Kotskoma. Mäkiniemen komentama 12. Prikaati olisi hyökännyt Koivuniemi – Tunkua – Lehto suuntaan. Se olisi kyennyt sitomaan Tunkuan Hiihtoprikaatin pataljoonat taisteluun ja edesauttamaan 14. Divisioonan ja 1. Jääkäriprikaatin taistelua, jotka näyttäivät piirroksen perusteella muodostavan hyökkäyksen painopiste suunnan.

KUVA 12: Ote 10.3.1942 suunnitelmasta, T26121/4, KA (Sörn).

²¹⁰ 1.3.1942 muistiinpanot suomalaisjoukkojen vahvuuksista ja 10.3.1942 päivätty piirros, T21621/4, KA (Sörn).

Todennäköistä on, että yksi Panssariprikaatin Ps.JP. oli jo laskettu kuuluvaksi maaliskuun 10. päivä 1942 Laguksen Jääkäriprikaatiin ja niitä suunniteltiin käytettävän yhteistoiminnassa. Tällöin voidaan ajatella, että mekanisoiduin joukoin hyökkääminen syvyyteen Kotskoman ja Paranovan aseman suuntaan olisi saattanut tuottaa menestystä. Neuvostoliiton 27. Divisioonan selustassa toimivien huollon osastojen taistelukykyä vähättelemättä, panssarivoimat ja jalkaväki olisivat hyvissä olosuhteissa saavuttaneet helposti tavoitteensa. Olosuhteiden merkitys olisi korostunut Panssaripataljoonan käyttämisessä. Lämpöasteista johtuva tien rapautuminen olisi saattanut vaikeuttaa panssarikaluston liikkumista. Tällöin Rukajärvi – Kotskoma tien ja muidenkin teiden käyttö olisi hankaloitunut. Operaation tavoitetta ei piirrokseen ole piirretty, mutta nuoli vie hyvin lähelle Muurmannin rataa, johon tie on merkattu päättyväksi. Todennäköisesti vahvennetun 1. Jääkäriprikaatin tavoite oli saavuttaa Kotskoma ensimmäisenä suomalaisjoukkona (ks. kuva 12).

Huomioon on otettava myös suomalaisten suunnitelman pettäminen. Edellä kuvatussa tilanteessa kaiken onnistuessa määrällisen ja paikallisen ylivoiman, yllätyksen ja liikkuvuuden avulla menestys olisi ollut saavutettavissa. Venäläisten tieto suomalaisten hyökkäyksestä ja talven aikana suoritettujen puolustusasemien varustustyöt ja puolustustaistelun harjoittelu olisivat mahdollistaneet aktiivisen puolustustaisteluun varautumisen. Todennäköisesti puna-armeijan vastarinta olisi ollut kovempaa taisteltaessa Muurmannin radasta. Neuvostojoukkojen puutteellinen hiihtotaito ja varusteet olisivat edesauttaneet suomalaisten hiihtojoukkojen taistelua vihollisen hiihtopataljoonia vastaan.

Huomionarvoista hyökkäyssuunnitelmapiirroksessa on, että *Ontajärven hiihtoprikaatia* ei ole huomioitu hyökkäyksessä mitenkään. Todennäköisesti hyökkäyssuunnitelmaa laadittaessa on katsottu, että kyseisen hiihtoprikaatin ei ollut mahdollista vaikuttaa suomalaisten hyökkäysliikkeisiin.

6.3 Hyökkäysvalmistelut

Airon mukaan Sorokka olisi saavutettu ilman suuria ongelmia, koska hyökkäykseen suunniteltuja joukko-osastoja pidettiin armeijan parhaimmista kuuluvina. Lisäksi niiden johtajat olivat jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941 kunnostautuneita.²¹¹ Rukajärven alueelle hyökkäyksen painopisteen suuntaan siirrettiin ja suunniteltiin käytettävän paljon lisäjoukkoja, mikä olisi mahdollistanut riittävän määrällisen ylivoiman Neuvostoliiton Kotskoman alueen joukkoihin

²¹¹ Kuosa (1979), ss. 208–209.

nähdessä ja mahdollisesti Kotskoman saavuttamisen. Joukkojen ylivoima ei olisi kuitenkaan ollut niin suuri, että pelkästään niiden perusteella olisi voitu olla varmoja Sorokan saavuttamisesta.

Helmikuun 18. päivänä 1942 annetulla käskyllä aloitettiin toimenpiteet 12. Prikaatin siirtämisestä reserviksi Rukajärvelle. Päämaja käski 12. prikaatin alistetuksi 14. Divisioonalle sen osien saapuessa Rukajärven alueelle. Ylipäällikön oli kuitenkin annettava suostumus prikaatin käytöstä 14. Divisioonan komentajalle.²¹²

Maaliskuun alkupuolella joukkojen siirrot olivat jo käynnissä. Vihman 6. Divisioonasta muodostettu 12. Prikaati oli matkalla Rukajärven suuntaan. 6. maaliskuuta Prikaatin esikunta ja osa sen alayksiköistä muun muassa kolme pataljoonaa olivat saapuneet Ontrosenvaaraan. Laguksen 1. Jääkäriprikaati oli vedetty pois asemistaan lepäämään ja sitä valmistauduttiin käyttämään samalla suunnalla.²¹³ Erfurthin mukaan 1. Jääkäriprikaati sijoitettiin Seesjärven länsipuolelle, josta sitä valmistauduttaisiin käyttämään rajoitettuun offensiiviin Muurmannin radan suuntaan²¹⁴.

Maaselän ryhmän esikunta antoi käskyn 1. Jääkäriprikaatille rintamavastuun luovuttamisesta 1. Divisioonalle 12.3.1942 kello 12:00 mennessä. 1. Jääkäriprikaati tulisi siirtymään Paateneen alueelle, jossa sen tulevasta käytöstä tulitaisiin ilmoittamaan erikseen. Aunuksen ryhmälle alistettuna ollut Panssarijääkäripataljoona (Ps.JP.)²¹⁵ tulitaisiin liittämään takaisin Jääkäriprikaatiin.²¹⁶ Vahvennetun 1. Jääkäriprikaatin alaisuudessa toimivat 12. maaliskuuta 1942 vahvennuksina Panssarijääkäripataljoona ja Rajajääkäripataljoona viisi²¹⁷. Päämajan Operatiivisen osaston Maavoimatoimiston sotapäiväkirjan mukaan 1. Jääkäriprikaati oli irrotettu etulinjasta maaliskuun 7. päivänä 1942 ja sen keskittäminen Paateneen seuduille oli käsketty. 1. Divisioonalla otti vastaan sen rintaman Poentsan alueella 12. maaliskuuta 1942. Myös Panssarijääkäripataljoona liitettiin takaisin prikaatiin. Operatiivisen osaston mukaan 1. Jääkäriprikaati otti rintamavastuun 22. maaliskuuta Seesjärven loholla. Maavoimatoimiston mukaan sille Rajajääkäripataljoona 5 (RjP.5) alistettiin 22.3.1942.²¹⁸

²¹² 14 DE/Tsto III:n spk I/17.6.1941–31.5.1942, SPK 6110, KA (Sörn), ss 107 ja 110.

²¹³ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistinpanoja 2.1.1942–30.11.43 (20.3.42), PK 1240/96, KA (Sörn).

²¹⁴ Erfurt (1951), s. 90 ja 14.DE/Tsto III spk I/17.6.1941–31.5.1942, SPK 6110, KA (Sörn), s. 112.

²¹⁵ Ps.JP on merkattu usein arkistolähteissä lyhenteellä Pst.JP.

²¹⁶ II AKE:n kky (MaaRE) n:o 1212/III/2 sal /5.3.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

²¹⁷ Vahv 1. JPrE:n kky n:o 428/III/1a/sal/ 12.3.1942, SPK 24420, KA (Sörn).

²¹⁸ PM/ Opos/Maavoimatoimisto spk/ 26.1.1941–23.1.1945 (7.3, 12.3 ja 22.3.1942), SPK 20919, KA (Sörn).

12.3.1942 annetulla käskyllä määrättiin 8. Divisioonalle rintamavastuun luovutus 4. Divisioonalle. Rintamavastuu tuli olla vaihdettu 15.3.1942 klo 12 mennessä. Vaihdon yhteydessä 8. Divisioonasta alistettiin 14. Tykkikomppania RjP. 5:lle ja 15. Tykkikomppania 4. Divisioonalle. Rintamavastuun vaihdon jälkeen 8. Divisioonan pääosat lähetettäisiin reserviksi Karhumäen länsipuolelle (ks. liite 4).²¹⁹

Maaselän ryhmä antoi 1. Jääkäriprikaatille käskyn 21.3.1942 Seesjärven lohkon puolustamisesta. Puolustustaistelua varten sille alistettiin RjP. 5. Toisaalta saman käskyn mukaan alistetun RjP 5:n ryhmitys alueella pysyi ennallaan, mutta 11.3.42 julkaistun käskyn mukaan 1. JPr. valmistautui toimimaan sen reservinä. Tarvittaessa se olisi tukenut RjP 5:n torjuntataistelua ja olisi lyönyt pataljoonan alueella murtoon päässeet vihollisjoukot.²²⁰ Käskyjen ja sotapäiväkirjojen mukaan 1. Jääkäriprikaati olisi ollut reservinä yhdessä Ps.JP:n kanssa Paateneen alueella ja irti etulinjan taisteluista 12.3.1942 alkaen, jonka vuoksi niiden irrottaminen Rukajärven suuntaan olisi ollut mahdollista.

Hyökkäyksessä käytettäväksi suunnitellun everstiluutnantti Sven Björkmanin johtaman Panssariprikaatin joukot valmistautuivat myös uuteen tehtävään. Björkmanin Panssaripataljoonasta oli perustettu Panssariprikaati helmikuun 28. päivänä 1942²²¹. Björkmanin Maavoimatoimiston toimistoupseeri everstiluutnantti Tapio Peitsaralle tekemän ilmoituksen mukaan yksi pataljoona Panssariprikaatista oli valmiina siirrettäväksi Äänislinnasta Karhumäkeen ennen maaliskuun 12. päivää 1942. Muiden yksiköiden valmiudesta ei ollut varmuutta. Björkman ehdotti marssireitiksi Karhumäestä Rukajärvelle Paateneen kautta kulkevaa tietä, koska se oli Lieksan kautta kulkevaa tietä 25 kilometriä lyhyempi. Björkmanin mukaan marssinopeus tulisi olla korkeintaan 20 km/vuorokaudessa, mikäli kalusto haluttiin saada ehjänä Rukajärvelle. Marssi Rukajärvelle olisi voitu toteuttaa 15–25.3.1942 välisenä aikana. Tämän jälkeen olisi syytä käyttää kolme vuorokautta lepoon ja valmistautumiseen. Toiminnan aloittaminen olisi Björkmanin mukaan ollut mahdollista 29.3.1942. Samassa viestissä hän kuitenkin esitti toiminnan aloittamista huhtikuun puolella (ks. liite 6).²²²

Kaikkia suunniteltuja lisäjoukkoja ei siirretty Rukajärven suuntaan. 8. Divisioonaa ei missään vaiheessa siirretty alueelle, vaan ne valmistautuivat siirtymään sinne vasta erikseen käskettäessä. Toisaalta 8. Divisioonan käyttö yleisreservinä Karhumäen alueella olisi mahdollistanut

²¹⁹ II AKE:n kky (MaaRE) n:o 1212/III/2 sal /5.3.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

²²⁰ MaaR:n kky n:o 1452/Opos./2 sal./21.3.1942 ja MaaRE:n kky n:o 1309/Opos./2 sal /11.3.1942, T15707/5, KA (Sörn).

²²¹ PM/Op.os. Maavoimatoimiston spk /26.1.1941–23.1.1945 (28.2.1942), SPK 20919, KA (Sörn), s. 2.

²²² Ps.Pr:n komentajan Everstiluutnantti Björkman puhelu Peitsaralle, 8.3.1942 klo 16:00, T 26126/4, KA (Sörn).

sen käytön myös mahdollisen Maaselän kannakselta hyökkäystä jatkavien joukkojen reservinä. 4. Divisioonan käyttö on epäselvä, Viljasen laatiman muistion mukaan sen käyttö reservinä olisi ollut mahdollista. Sen käyttöä Rukajärvenkin suunnan hyökkäyksessä suunniteltiin. Toisaalta se oli rintamavastuussa Maaselän kannaksella 1. Divisioonan kanssa, josta sitä tuskin olisi voitu irrottaa. Maaselän kannakselta oli jo irrotettu 1. Jääkäriprikaati ja myös Maaselän ryhmän suunnalle suunniteltiin hyökkäyksen jatkamista Rukajärven suunnan operaation aloittamisen jälkeen.

Ilmavoimien osalta Sorokan operaatioon tähtääviä valmisteluja tehtiin jo joulukuussa 1941. Joulukuun 30. päivä käskettiin operaatiota tukevien saksalaisten ilmavoimien keskittäminen Tiiksjärven lentokentän suuntaan. Käskyn mukaan Sorokan suuntaan suunniteltiin myös maa-voimien komennuskuntien lähettämistä etujoukkoina. Saksalaisia koneita suunniteltiin keskittävän alueelle 70–90 kappaletta. Tähän määrään kuului syöksypommittajia, hävittäjiä ja taistelukoneita. Tämän lisäksi alueelle suunniteltiin noin 12 kahdenkymmenen millimetrin ilmatorjuntatykkiä. Ilmavoimien valmistelut sisälsivät muun muassa radan kunnostustyöt ja valmistelut tukikohdan luovuttamiseksi tarvittaessa saksalaisille. Tällöin suomalainen Lentolaihue 14 siirrettäisiin pois Tiiksjärven tukikohdasta. Toista saksalaisten tukikohtaa suunniteltiin Ontrosenvaaran lähetyville. Valmisteluiden tuli olla tehtynä 15.2.42 mennessä.²²³

Magnussonin esitelmän mukaan tammikuussa Tiiksjärvelle keskitettiin yksi Lentolaihue 24:n lentue komentajanaan kapteeni Leo Ahola. Seuraavan viikon kuluessa koneita tuli vielä kuusi lisää. Lentue oli huollollisesti alistettu Magnussonin 14. laivueelle, muilta käskytyssuhteiltaan se oli Ilmavoimien komentajan alaisuudessa.²²⁴

Saman asiakirjan mukaan tammikuun aikana alkoivat myös saksalaisten ilmavoimien siirrot Tiiksjärvelle. Ensimmäisenä kenraali Menschin johdolla saapui 1 500 sotilasta käsittävä maa-komennuskunta, jonka tarkoituksena oli vastaanottaa saksalaiset hävittäjät ja syöksypommittajat, joita suunniteltiin käytettävän yksi ryhmä (gruppe) kumpaakin. Samaan aikaan alueelle saapui saksalainen raskas ilmatorjuntapatteristo. Patteriston kalustoon kuului kuusi 88 millimetrin ja 32 kahdenkymmenen (20) millimetrin ilmatorjuntatykkiä sekä kuusi valonheitintä. Henkilöstönä patteristossa oli noin 700 upseeria, aliupseeria ja tykkimiestä.²²⁵

²²³ Ilmav.E:n kky. n:o 3007/Os.1/2b sal./30.12.1941, PK 1367/1, KA (Sörn).

²²⁴ Ilmavoimien toiminta Rukajärven ja Uhtuan suunnalla. Raukun (Ragnar Magnusson) esitelmä LeLv:n toiminnasta Tiiksjärvellä 1941–1944, PK 1367/1, KA (Sörn), s. 8.

²²⁵ Sama, ss. 7–8.

Viljasen muistiinpanojen mukaan Kotskomaan tehtävästä operaatiosta ei ollut vielä 20.3.1942 päätöstä puoleen eikä toiseen ja hänen kutsumansa ”Raappanan homma” alkoi käydä kiireelliseksi. Kovan talven jälkeen nopea kevään saapuminen olisi ollut mahdollista. Operaation valmistelussa tehty kova työ uhkasi menettää merkityksensä.²²⁶ ”Raappanan hommalla” Viljanen tarkoitti mitä ilmeisemmin Sorokan operaation ensimmäisen vaiheen toteuttamista Kotskoman tasalle suunnittelemaalleen puolustusvyöhykkeelle.

Operaation alkamispäivä sijoittui mitä todennäköisimmin maaliskuun loppuun 1942. Yliluutnantti Jouko Knuutilan mukaan majuri Magnussonin näkemys hyökkäyksen alkamispäivästä olisi ollut 29.3. Airo lensi kuitenkin 26.3. Tiiksjärvelle ilmoittaakseen Raappanalle tiedon operaation peruuttamisesta. Airo kertoi hyökkäyksen peruuttamisen syynä olleen Suomen ja Yhdysvaltojen ulkopoliittisten suhteiden heikentyminen.²²⁷ Myös Panssariprikaatin komentajan Björkmanin ja Peitsaran välisessä puhelinkeskustelussa mainitaan Panssariprikaatin marssi Rukajärvelle 15–25.3. ja toiminnan aloittaminen 29.3.²²⁸ Tämä vahvistaa maaliskuun 29. päivän mahdollisuutta operaation alkamispäivänä. Myös tasavallan presidentti Rytin kertoma mielipide hyökkäyksen toteuttamisesta saatiin 25.3. Tämä ajankohta tukee hyökkäyksen suunniteltua ajankohtaa ja vastauksen antamista muutama päivä ennen suunniteltua operaation aloittamista. Myös Airon välittämä viesti Raappanalle Tiiksjärvelle 26.3. tukee ajatusta hyökkäyksen aloittamisesta maaliskuun lopussa.

6.4 Poliittinen hylkääminen ja operatiiviset perustelut operaation toteuttamiseksi

Viljanen sai 23.3.1942 käskyn lähteä esittelemään muistionsa tasavallan presidentti Risto Rytille yhdessä Mannerheimin kanssa. Seuraavana iltana Mannerheim ja Viljanen esittelivät suunnitelman, jota Airo oli täydentänyt omilla esityksillään. Poliittinen johto oli kiinnostunut hyökkäyksen toteuttamisesta operatiivisessa mielessä. Pääministeri ja presidentti esittivät useita kysymyksiä hyökkäyksen toteutuksen yksityiskohdista muun muassa Pääministeri Johan Rangell kysyi tietekoon käytettävistä ”vanhureista”. Viljanen vastasi JR 31:n majuri Frans Leppälaxin (myöhemmin Lepanto) johtaman vanhuripataljoonan olleen suunniteltu tietekoon. Esittelyn jälkeen Ryti ilmoitti asian olevan monimutkainen. Hän ilmoitti pohtivansa asiaa ja vastaavansa kirjeitse.²²⁹ Huomionarvoista on, että hyökkäyssuunnitelmapiiirroksessa

²²⁶ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942–30.1.1943 (20.3.1942), PK 1240/96, KA (Sörn)

²²⁷ Yliluutnantti J Knuutilan Kapteenikurssi 18 oppilasesitelmä, Ilmasotakoulu, Kauhava, Le.Lv. 14:n toiminta sodan aikana, 1.1968 (päivä puuttuu), PK 1367/1, KA (Sörn), s. 9.

²²⁸ Ps.Pr:n komentajan Everstiluutnantti Björkman puhelu Peitsaralle, 8.3.1942 klo 16:00, T 26126/4, KA (Sörn).

²²⁹ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen Muistiinpanoja 2.1.1942–30.1.1943 (13.11.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

yksi pataljoona JR 31:stä suunniteltiin hyökkäämään Tähtisen JR 10 jäljessä Panssarijääkäripataljoonan rinnalla. Tämä pataljoona on todennäköisesti Viljasen mainitsema Leppälaxin pataljoona (ks. liite 3).

Ryti vastasi hyökkäyksen toteuttamisesta kirjeellä 25.3.1942. Hän perusteli kielteistä kantaansa seuraavilla asioilla: hän epäili, että hyökkäys Paranovankin suuntaan aiheuttaisi suuret vihollisen vastatoimet. Vastatoimet puolestaan aiheuttaisivat omia mies- ja materiaalitappioita. Sorokan tai Suman valtaaminenkaan ei olisi saavuttanut suurinta hyötyään ennen seuraavaa talvea. Mahdollisen sotatilan takia tällöin tarvittaisiin voimia ja kalustoa. Myös pieni mahdollisuus Saksan vetäytymisestä Pietarin rintamalla ja siitä koituva vaara oli huomioitava. Yhdysvaltojen sotatoimet Neuvostoliiton vaatimuksesta huolettivat Rytii. Viimeisimpänä Ryti mainitsi joukkojemme järjestelyjen keskeneräisyyden ja kuljetusvälineiden huonon kunnon voivan aiheuttaa ongelmia mahdollisen kelirikon alkaessa. Presidentti jätti lopullisen päätöksen Mannerheimille, mutta ilmoitti tukevansa myös päätöstä operaation toteuttamisesta.²³⁰ Ilmeisesti Mannerheimin linja oli tässä yhteydessä poliittisen linjan mukainen ja hyökkäys peruutettiin. Toisaalta Mannerheim päätti armeijan ylipäällikkönä asioista hyvin itsevaltaisesti ja olisi saattanut hylätä operaation, vaikka presidentti olisi tätä kannattanutkin.

Airon tulkinnan mukaan Ryti ei ollut operaation ehdoton vastustaja. Mannerheimin mukaan presidentin kirjeen sävy oli kuitenkin kielteinen. Kuosan mukaan Ryti oli valmis hyväksymään operaation, mikäli se olisi sotilaallisesti tarkoituksenmukainen. Tämän tulkinnan perusteella Mannerheim oli henkilö, joka ei hyväksynyt operaation toteuttamista.²³¹

Neuvostovoimien mahdollinen Muurmannin radan avaamiseksi johtava hyökkäys oli yksi perustelu Rytin kielteiseen kantaan. Puna-armeija oli yrittänyt Muurmannin radan aukaisua Krivillä helmikuussa 1942, suomalaisten Seesjärven Suurlahden kylän valtaamisen jälkeen. Neuvostovoimat yrittivät kahdella perättäisen pataljoonan iskulla saada Krivin asemaa ja rautatien solmukohtaa haltuunsa, mutta hyökkäykset torjuttiin. Sotilasjohto piti mahdollisena myös suurhyökkäystä Krivin alueelle.²³²

Joulukuun 21. päivänä 1941 Päämajan operatiivisen osaston toimistoesiupseerit everstiluutnantti Tapio Peitsara ja majuri Olavi Valtonen olivat valmistelleet asiakirjan: ”*Venäläisten*

²³⁰ Lyhennysote Rytin kirjeestä Mannerheimille 25.3.1942, PK 1367/1, KA (Sörn), liite n:o 17 ja Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanot 2.1.1942–30.1.1943 (13.11.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

²³¹ Kuosa (1979), s. 212.

²³² Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942–30.1.1943 (9-11.2.1942), PK 1240/96, KA (Sörn).

mahdollinen operaatio Muurmannin radan avaamiseksi ja sen torjuminen.” Valtosen arvion mukaan vihollisella ei ollut riittävästi voimia eikä edellytyksiä välittömään radan avaamiseen ainakaan joulukuun loppupuolella 1941. Hän piti vastatoimia kuitenkin mahdollisina, mikäli muilla rintamilla ei olisi kyetty sitomaan vihollista taisteluun. Tämä olisi voinut aiheutua äkillisestä yleistilanteen muutoksesta. Myös aikaisempien kokemusten perusteella puna-armeijan joukkojen siirto pohjoisella Muurmannin radalla oli toiminut hyvin, mikä olisi mahdollistanut joukkojen nopeat siirrot uuteen painopisteeseen.²³³

Voidaankin päätellä, että onnistunut hyökkäys Sorokkaan joulu-tammikuussa olisi mahdollistanut radan hallussa pitämisen ainakin toistaiseksi, mikäli olisi ollut riittävästi voimia käytössä. Toisaalta Valtosen arvio perustuu ilmeisesti vihollisen toimintaan Karhumäen suunnalla, missä Muurmannin radan taistelut olivat tuolloin ajankohtaisia. Peitsaran mukaan mahdolliseen venäläisten operaatioon Muurmannin radan avaamiseksi olisi kyetty saamaan ennakkovaroitus omalla tiedusteluvoimalla. Hänen suunnitelmassaan näkyvät selkeästi myös mahdollisuudet tiedusteluvoiman kasvattamiseksi muun muassa yölennoin vastustajan ryhmittymisen syvyyteen.²³⁴ Tällöin varautuminen laajamittaisen hyökkäyksen torjuntaan olisi mahdollistunut. On syytä pohtia, olisiko vihollisella ollut riittävästi voimaa tai kykyä Muurmannin radan avaamiseen Sorokan suunnallakaan, kun Krivilläkään ei pystytty lopullista tavoitetta saavuttamaan.

Viljasen mukaan oli tuskin epäilystäkään siitä, ettei suomalaisten hyökkäys Kotskomaan suuntaan olisi saavuttanut menestystä. Toisaalta hänen mielestään hyökkäys oli kesäaikaan edullisen vesistön vuoksi helpommin toteutettavissa kuin talvella. Viljasen kirjoituksesta välittyy ainoana seikkana poliittinen arkaluontoisuus, joka ei puoltanut hyökkäyksen toteuttamista.²³⁵ Kuosan mukaan myös Airo uskoi operaation menestymiseen. Hänen näkemyksensä saattaa viitata jopa Sorokkaan asti suuntautuneen hyökkäyksen suunnitteluun. Airo uskoi hyökkäyksen onnistumiseen ja hänen mielestään Sorokan puolustuksen jättäminen saksalaisille mahdollistaisi suomalaisten ja saksalaisten joukkojen vapautumisen pohjoisessa. Neuvostojoukot olisivat jääneet Vienanlahden länsipuolella saarroksiin ja maayhteys omiin joukkoihin olisi katkenut. Tämä asetelma olisi mahdollistanut vihollisjoukkojen tuhoamisen tai pakottamisen

²³³ Venäläisten mahdollinen operaatio Muurmannin radan avaamiseksi ja sen torjuminen/21.12.1941, a: venäläisten toiminta (Valtonen), T 15716/1, KA (Sörn), ss. 2–11.

²³⁴ Venäläisten mahdollinen operaatio Muurmannin radan avaamiseksi ja sen torjuminen/21.12.1941, b: suomalaisten toiminta (Peitsara), T 15716/1, KA (Sörn), ss. 14–15.

²³⁵ Kenraaliluutnantti T.V Viljasen muistiinpanoja 2.1.1942-30.11.1943.(pvmt: 13.11.42), PK 1240/96, KA (Sörn).

vetäytymään Vienanlahden itäpuolelle.²³⁶ Kuosa loi hyökkäyksen menestymisestä Sorokkaan optimistisen kuvan. Aikaisemmin mainitun Airon laatiman muistion mukaan suomalaisilla ei ainakaan maaliskuun alussa ollut varmoja edellytyksiä Sorokan saavuttamisesta.

Airon ja Viljasen lisäksi 14. divisioonan komentajana toiminut Raappana suhtautui operaatioon positiivisesti. Tuunaisen mukaan myös Raappana piti Sorokan saavuttamista mahdollisena kevättalvella 1942.²³⁷ Raappanan näkemys voi viitata myös Kotskoman saavuttamiseen, koska se oli operaation ensimmäinen tavoite. Vaikuttaa siltä, että Mannerheimin ja Rytin mielestä talvella 1942 suunniteltiin operaation ensimmäisen vaiheen Kotskoman tasalle suuntautuvan operaation toteutusta. Toisaalta Airon ja Raappanan mielestä jopa Sorokka oli saavutettavissa kevättalvella 1942. Joukkojen voimasuhdevertailu ei kuitenkaan tuo varmuutta Sorokan saavuttamisesta. Toisaalta 14. Divisioonan yksiköiden menestyminen Osasto Majewskin operaatioissa osoittivat niiden taistelukyvyyn Muurmannin rataa vastaan suunnatussa operaatioissa. 8. Divisioonan käyttöön Tunkuan tien suunnassa oli huomioitu operaation suunnittelussa. Divisioonan avulla moninkertainen ylivoima Tunkuan tien suunnassa Neuvostoliiton Hiihtoprikaatia vastaan olisi ollut saavutettavissa. Se olisi voinut tuottaa jopa odotettua suuremman menestyksen operaation toteutuksessa. Yhden divisioonan lisääminen hyökkäysrintaan on saattanut olla perusteluna Airon ja Raappanan näkemyksille Sorokan saavuttamisesta.

Rukajärven pitkän rintaman valvominen oli ollut ongelmallista etäisyyksien ja peitteisen korpimaaston vuoksi. Lyhyempi rintama Parandovan aseman tasalla olisi ollut tappioita karttavan Raappanan mieleen. Hän oli kannattanut etenemisen jatkamista jo hyökkäysvaiheen lopulla syyskuun puolessa välissä 1941, jolloin Mannerheim pysäytti hyökkäyksen Rukajärven suunnalla. Yuri Kilinin mukaan Raappanalla olisi ollut hyvät mahdollisuudet päästä eteenpäin Omelian mottitaisteluiden jälkeen kesällä 1941. Tuhotun vihollismäärän ansiosta Raappana oli avannut väylän Vienanmerelle saakka, mutta ei väärin vihollistietojen vuoksi voinut edetä riittävän nopeasti.²³⁸

Poliittinen ristiriita Yhdysvaltojen suhteiden säilyttämiseksi näyttää olleen suurin este operaation toteuttamiselle. Millään muulla syyllä operaation peruuttamista ei voida riittävästi perustella. Lisäjoukkoja operaation toteuttamiseksi olisi ollut saatavilla, mikäli poliittista tahtoa operaation toteuttamiselle olisi ollut. Sodanjohdolla oli ollut varaa vanhempien ikäluokkien

²³⁶ Kuosa (1979), ss. 209–213.

²³⁷ Partanen (ja muut 2007), s. 251.

²³⁸ Partanen (ja muut 2007), s. 222, 233 ja 257.

kotiuttamiseen saman talven aikana. Mannerheimin usko Saksan menestykseen näyttää menneen joulukuussa 1941, jolloin hän varoi liittymästä sotatoimiin, jotka voisivat sitoa Suomen tiiviimmin Saksan hyväksi käytyyn sotaan. Mannerheimin ja Rytin asenne omasta erillissodasta näkyi poliittisessa päätöksenteossa ja operaation hylkäämisenä.

Raskas hyökkäysvaihe oli vaatinut veronsa. Suomessa vallitsi jo syksyllä 1941 alkanut elintarvike- ja polttoainepula. Toiveet lyhyestä sodasta olivat menneet, mikä vaikutti olennaisesti rintamajoukkojen mielialaan etenkin, kun joukoissa odotettiin vanhempien miesten kotiuttamista.²³⁹ Ajatus hyökkäyksen jatkamisesta ei olisi ollut tavallisen sotilaan näkökulmasta suosiollista. Suomen ja Itä-Karjalan yhtenäistä heimokulttuuria ihannoivien sotilaiden mielestä hyökkäys olisi suurella todennäköisyydellä ollut perusteltu, koska hyökkäys olisi jatkunut syvemmälle Itä-Karjalaan.

Viimeiset merkit hyökkäyksen peruuttamisesta saatiin 15. huhtikuuta 1942, jolloin operaatiota varten suunnitellut reservit saivat uudet tehtävät. 1. Jääkäriprikaati käskettiin siirtymään Karhumäkeen ja 12. Prikaati alistettiin Maaselän ryhmälle ja siirrettiin Paateneeseen²⁴⁰. Pitkälle valmistellun operaation tuloksena oli voimannäyttö, jolla osoitettiin suomalaisten sotilaallinen valmius Rukajärven suunnasta Muurmannin radalle suunnattavaan offensiiviin.

7 YHDISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, olisiko niin kutsuttu ”Sorokka-suunnitelma” ollut toteutettavissa vuoden 1942 maaliskuun loppuun mennessä saatujen tiedustelutietojen perusteella. Tutkimuksessa selvitettiin Neuvostoliiton joukkojen sotilaallista suorituskykyä operaation suunnitelluilla hyökkäysalueilla. Tiedustelutietojen perusteella voitiin verrata vihollisjoukkojen ja suomalaisten joukkojen sotilaallista suorituskykyä. Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen johtopäätökset ja vastataan tutkielman pääkysymykseen.

Neuvostoliiton sotilaallinen kyky oli suhteellisen heikko niin Maaselän kuin Rukajärven suunnalla alkuvuodesta 1942. Kovan talven aikana pulaa oli muun muassa aseista, ammuksista ja elintarvikkeista. Osa sotilaista oli nälkiintyneitä ja politrukkien puheet suomalaisten raa-kuudesta olivat myös laskeneet sotilaiden taistelukykyä. Tiedusteluhavaintojen perusteella

²³⁹ Erfurt (1952), s. 37.

²⁴⁰ PM/Op. os:n Maavoimatoimiston spk /26.1.1941–23.1.1945 (15.4.1942), SPK 20919, KA (Sörn).

joukkojen huonoa kuria ja upseerien epätoivoa tilanteen huononemisesta oli ollut havaittavissa. Suomalaisten tuholaistoiminta Muurmannin rataa ja vihollisen huoltomuodostelmia vastaan näytti tuottaneen tulosta alkuvuodesta 1942.

Maaselän ja Rukajärven suuntaan keskitettiin uusia Neuvostoliiton joukkoja alkuvuodesta 1942. Näyttää siltä että tammikuusta alkaen joukkojen määrää kasvatettiin, mutta helmi- ja maaliskuussa Maaselkä – Tunkua alueen joukkojen keskitykset olivat suurimmillaan. Myös joukkojen puolustusasemien painopistettä muutettiin. Maaselän kannaksella joukkojen painopiste muodostui Muurmannin radan ja Seesjärven suuntiin. Rukajärven suunnalla Neuvostoliiton joukkojen painopiste suuntautui Rukajärvi – Kotskoma ja Rukajärvi – Tunkua teiden suuntiin. Toisaalta yhden hiihtoprikaatin joukkoja vedettiin lähemmäs Muurmannin rataa.

Neuvostoliiton hiihtoprikaatien hiihtokyky ja varusteet todettiin heikoiksi. Suomalaisten hyökkäys olisikin perustunut paljolti omien hiihtojoukkojen menestykseen ja myös panssarijoukkojen käyttöön. Kelirikon vaikutus olisi saattanut hyökkäyksen pitkittyessä viedä edun suomalaisilta hiihto- ja panssarijoukoilta. Maaliskuun lopussa 1942 ainakin Maaselän alueella havaittiin hiihtämistä vaikeuttavaa lumen sulamista. Toisaalta aamuisin ja öisin oli pakkasta, mikä teki hiihtokelistä luistavan. Sulava lumi olisi saattanut myös rapauttaa tiestöä, mikä olisi voinut vaikeuttaa panssarikaluston liikkuvuutta ja huollon kuljetuksia.

Suomalaisten tiedustelu oli aktiivista tammi-maaliskuussa 1942. Suomalaiset olivat pääosin tietoisia vihollisen joukkojen ryhmyksestä ja toiminnasta. Etenkin Rukajärven suunnalla vihollisjoukkojen määrän ja keskitysten arviointi osoittautui tarkaksi. Tiedustelutietoa kerättiin eri menetelmillä, muun muassa lento-, partio- ja kaukopartiotiedustelulla, mikä mahdollisti tietojen vertaamisen, täydentämisen ja yhdistämisen. Eri tiedustelulähteistä saadun tiedon käyttö muistuttaa tiedustelujärjestelmän kaltaista organisoitua tiedonkeruumenetelmää. Myös eri aselajien, kuten pioneerien tiedustelua hyödynnettiin operaation valmisteluissa erityisesti kelirikon alkamisen arvioinnissa. Käytettyjen tiedustelutietojen avulla muodostettiin tilannekuva operaationsuunnittelua varten. Näyttää siltä, että tilannekuvan avulla arvioitiin niin vihollisen heikkoudet kuin vahvuudetkin.

Vihollisen heikkouksien tunnistamisen avulla olisi Airon, Raappanan ja Laguksen suunnittelema hyökkäys toteutuessaan mahdollistanut iskut vihollisen heikon sivustan kautta 27. Divisioonan selustaan ja huollon osia vastaan. Suomen ja Neuvostoliiton joukkojen voimasuhdevertailun perusteella Rukajärven suunnalle suunnitellut suomalaisjoukot ovat laskettavissa

noin 2-3 kertaa suuremmiksi Neuvostoliiton joukkoihin nähden. Ylivoiman suuruus riippuu siitä lasketaanko joukkoihin kuuluvaksi reservissä oleva Karhumäkeen sijoitettu 8. Divisioonana. Suunnitelmassa hahmoteltiin 8. Divisioonan keskittämistä Rukajärven suuntaan ja se oli suunniteltu hyökkäämään Tunkuan tien suunnassa. Se ei kuitenkaan ollut esillä 10.3.1942 laaditussa operaation suunnitelmapiirroksessa (ks. liite 3). Mikäli 8. Divisioonaa olisi käytetty Rukajärven suunnalla, olisi operaatiossa suurella todennäköisyydellä myös menestytty. Myöskään Sorokan saavuttaminen yhden lisädivisioonan voimin ei vaikuta mahdottomalta ajatukselta. Toisaalta Maaselän ryhmän joukoille suunniteltu tukeva hyökkäys kohti Stalinin kanavaa olisi todennäköisesti vaikeutunut, jos 8. Divisioonaa ei olisi ollut niiden reservinä. Toisaalta Viljasen suunnitelman mukaan Maaselän kannakselta suunnattava hyökkäys olisi voinut saavuttaa Vienan kanavan, mikäli yksi vihollisen divisioonista mahdollisesti keskitettäisiin pohjoiseen Kotskoman suuntaan.

Neuvostoliiton sodanjohto näyttää arvioineen suomalaisten suunnitelleen Sorokan valtaamista kevättalvella 1942. Puolustusasemien varustustyöt jatkuivat koko talven ja partiotiedustelulla haettiin tietoa suomalaisten toiminnasta. Partiointi osoittautui erityisen aktiiviseksi Seesjärven ja Ontajärven suunnissa, jossa aikaisemmin partiointi oli ollut vähäisempää. Maaliskuun lopussa neuvostojoukot harjoittelivat aktiivista puolustustaistelua Rukajärvi – Kotskoma tien suunnassa, mikä näyttää ennakoivan suomalaisten hyökkäystä Kotskoman suuntaan.

Kuten edellä mainittiin niin Maaselän kuin Rukajärven suunnallekin lisättiin vihollisjoukkoja. Maaselkä – Poventsa alueella suomalaisia vastaan keskitettiin lisäjoukkoina ainakin yksi rajavartiorykmentti ja tämän lisäksi osia yhdestä erillisestä merijalkaväkirykmentistä. Rukajärven suunnalla selustajoukkopataljoona korvattiin erillisellä hiihtoprikaatilla ja Seesjärven pohjoispuolelle keskitettiin yhden erillisen hiihtoprikaatin voimat. Myös sotavankikuulustelut antoivat viitteitä neuvostojoukkojen valmistautumisesta Sorokan puolustamiseen kevättalvella 1942.

”Sorokka-suunnitelman” eli todennäköisesti 10.3.1942 laaditun suunnitelmapiirroksen (ks. liite 3) mukaan Rukajärven suunnan hyökkäykseen ei suunniteltu käytettävän reservissä olevaa 8. Divisioonaa toisin kuten Viljanen oli suunnitellut. Tällöin laskennallisesti noin 2,3 kertaa Neuvostoliiton joukkoja suuremmat suomalaisjoukot eivät todennäköisesti olisi saavuttaneet Sorokkaa. Mahdollisesti vastassa ollut 27. Divisioonaa ja Tunkuan hiihtoprikaati olisi kyetty lyömään ja Kotskoma saavuttamaan, mutta Sorokkaan asti suomalaisten voimat tuskin olisivat riittäneet. Neuvostoliiton lisäjoukkoja olisi todennäköisesti keskitetty Muurmannin rataa pit-

kin Sorokan suojaksi, mikäli suomalaiset olisivat saavuttaneet operaatioissaan menestystä. On mahdollista, että Airo, Lagus ja Raappana ovat leikitelleet ajatuksella yhdestä tai kahdesta ylimääräisestä divisioonasta, jolloin Sorokka olisi ollut saavutettavissa. Todennäköistä kuitenkin on, että maaliskuussa 1942 laaditulla hyökkäyssuunnitelmalla oli tarkoitus hyökätä Kotskomaan. Myöhemmin ehkä suotuisemmissa olosuhteissa ja myönteisemmässä poliittisessa ilmapiirissä olisi voitu vallata Sorokka. Mahdollinen kelirikkokin olisi olennaisesti vaikeuttanut suomalaisten jatko-*hyökkäystä* Sorokkaan, koska sen mahdollisuutta pohdittiin myös Kotskoman tasalle suunnatun operaation suunnittelussa.

Suuri osa operatiivisessa vastuussa olleista upseereista piti Kotskoma – Parandova alueelle suunniteltua operaatiota toteuttamiskelpoisena. Ainakin Airo, Raappana, Tuompo ja Viljanen osoittautuivat operaation kannattajiksi. Viljasen mukaan ei ollut epäilystäkään siitä, ettei *hyökkäys* Kotskoman tasalle olisi saavuttanut menestystä. Mannerheimkaan ei vastustanut Kotskoman valtaamiseksi suoritettavan operaation sotilaallista toteutusta, mutta operaation poliittinen arkaluontoisuus oli hänen mielestään suurin ongelma. Viljasen laatiman puolustus suunnitelman Poventsa – Uikujärvi – Tunkua alueelle tarkoituksena oli rintamalinjojen lyhentäminen suurten vesistöjen turvin. Se olisi ollut erityisesti tappiota välttelevän Raappanan mieleen. 14. Divisioonan toiminta-alue Rukajärvellä ei ollut yhtä helposti valvottavissa verrattuna suunniteltuun puolustusasemaan Parandovan asema – Kotskoma alueella. Uuden puolustusaseman valtaamisen ja tämän jälkeen mahdollistuneen lyhyemmän rintamalinjan seurauksena puolustautuminen ja puolustusasemien etualueen valvominen olisi ollut helpompaa. Vesistöjen läheisyys olisi merkittävästi parantanut tähytysmahdollisuuksia, mikä olisi mahdollistanut ennakkovaroituksen vihollisen toimista. Puolustautuminen vesistöjen välisten kapeikkojen takana olisi mahdollistanut jopa huomattavasti vahvemman vihollisen *hyökkäyksen* torjumisen. Uikujärven ja Vienan kanavan estearvo erityisesti jäättömänä aikana näyttää kartan mukaan olleen suuri. Vesistöjen estevaikutus olisi olennaisesti hidastanut mahdollista vihollisen *hyökkäystä* ja mahdollistanut viholliselle tuotettavat suuret tappiot sen ylittäessä vesistöjä.

Airon ja Raappanan mielestä jopa Sorokka oli saavutettavissa keväällä 1942. Huomionarvoista on, että Airo ja Raappana suunnittelivat operaation toteutuksen Laguksen kanssa. Heillä oli varmasti paras käsitys joukkojensa suorituskyvystä ja operaation luonteesta. Airon mukaan Raappanan ja Laguksen joukot ja niiden johtajat kuuluivat Suomen armeijan parhaimmiston ja olivat osoittaneet kykynsä sodan *hyökkäysvaiheessa*. On mahdollista, että tiedustelutietoon perustuvan vihollistietojen analyysin ja omien joukkojen suorituskyvyn vertaaminen on antanut heille perusteet Sorokan saavuttamisen mahdollisuudesta keväällä 1942. Toisaalta on

myös mahdollista, että Sorokan saavuttaminen on myöhemmin käsitetty Kotskoman saavuttamisena, johon Sorokka-suunnitelmalla todennäköisesti pyrittiin.

Tammikuussa 1942 majuri Majewskin johtama taisteluosasto onnistui tehtävässään Muurmannin radan väliaikaisessa haltuunotossa. Kaksi 14. Divisioonan pataljoonaa pääsi vihollislinjojen saumasta Maj Guban aseman alueelle, jossa ne aiheuttivat merkittävän tuho vaikutuksen muun muassa vihollisen viestiyhteyksille ja huoltomuodostelmille. Operaation menestystä korosti suhteellisen pienin joukoin ja tappioiden toteutettu radan väliaikainen haltuunotto. Operaation kokemusten perusteella oli mahdollista arvioida Kotskomaan tai jopa Sorokkaan suuntautuvan huomattavasti suuremman joukon kykyä Muurmannin radan valtaamisessa. On mahdollista, että Majewskin johtama operaatio on huomioitu Raappanan isännöimässä Rukapirtin suunnittelukokouksessa maaliskuun puolivälissä 1942. Operaation sotakokemusten ja joukkojen suorituskyvyn perusteella on voitu vetää johtopäätös, joka viittaa Sorokan saavuttamisen mahdollisuuksiin.

Myös Suomen poliittinen johto oli kiinnostunut operaation yksityiskohdista. Mahdollisuus Saksan tappioon oli kuitenkin kasvanut, mikä aiheutti Rytin varovaisuuden operaation suhteen Yhdysvaltojen suhteiden säilyttämiseksi. Mannerheim näyttää pitäneen Sorokan valtaamista tästä syystä mahdottomana, vaikka operatiivisessa mielessä hän kannattikin hyökkäyssuunnitelmaa ja puolustuslinjaa Parandova – Kotskoma tasalla. Hän kannatti myös presidentti Rytin mielipidettä Parandovan aseman tasan valtaamisesta. Tasavallan presidentti piti sitä uhkaavan signaalin lähettämisenä Neuvostoliitolle ja länsivalloille, mikä oli ilmeisesti tärkein syy hyökkäyksen peruuttamiseen. Riskinä nähtiin erityisesti Yhdysvaltain sodanjulistus Suomelle. Sodanjulistuksen merkitys olisi korostunut saksalaisten hyökkäyksen pysähtymisen jälkeen joulukuussa 1941, jolloin aikaisemmin ylivertaisena pidetyn Suomen rinnalla sotivan Saksan sotakoneen haavoittuvuudesta oli saatu ennakkovaroitus.

Maaliskuussa 1942 Mannerheimin ja Rydin näkemyksistä välittyi selkeästi asennoituminen erillissotaan eikä suuria riskejä haluttu ottaa. Mannerheim ei ilmeisesti halunnut kantaa yksin vastuuta Kotskoman tai Sorokan valtaamisesta, jonka välitöntä hyötyä strategisena voittona oli vaikea nähdä. Myös omien sotavoimien säästäminen sodan pitkittymisen vuoksi huomioitiin. Mannerheim oli ollut Sorokan valtaamisen kannalla saksalaisten joukkojen vielä menestyessä syksyllä 1941. Syyskuun lopussa 1941 hän oli tehnyt aloitteen operaatiosta esittämällä saksalaisille Muurmannin radan valtaamista Sorokan kohdalta. Tämä osoittaa Mannerheimin olleen kiinnostunut suomalais-saksalaisvoimin toteutettavasta operaatiosta, eikä ainoastaan

hänen vältelleen operaatioon liittyviä kysymyksiä. Joulukuun puolivälissä 1941 hän saattoi aavistaa Saksan tappion Tihvinän murtumisen jälkeen. Tämän seurauksena Sorokan valtaaminen ei näytä Mannerheimin mielestä olleen mahdollinen. Toisaalta myös hyökkäyksen pysäyttämistä syyskuussa 1941 Rukajärven suunnalla on perusteltu jälkikäteen poliittisilla syillä. Tällöin Raappanan joukoilla olisi ollut mahdollisuus hyökätä Vienanmeren rantaan saakka.

Suomen sodanjohto näyttää lähes yksimielisesti kannattaneen operatiivisesta näkökulmasta katsottuna Sorokka-suunnitelman Kotskoman tasalle suunnitellun tavoitteen valtaamista. Poliittisesta näkökulmasta katsottuna niin Kotskoman kuin Sorokankin valtaaminen osoittautui mahdolliseksi keväällä 1942. Operaatioon tarvittavaa poliittista tukea ei Mannerheimilta saatu, mikä esti sen toteuttamisen. Mikäli Mannerheim olisi vielä kevättälvella 1942 halunnut vallata Sorokan, operatiota varten olisi kyetty kohdentamaan riittävästi lisäjoukkoja. Tällöin laajaa vanhempien sotilaiden kotiuttamista tuskin olisi toteutettu. Mannerheim näyttää katsoen Suomen eduksi olla puuttumatta suurvaltojen väliseen sotaan ja pitäytyä omassa erillis-sodassa Neuvostoliittoa vastaan, jonka vuoksi Suomen ulottuvilla ollut strateginen voitto Sorokassa jäi saavuttamatta.

Suomalaiset olisivat todennäköisesti kyenneet Sorokan valtaamiseen riittävän suurella voimalla keskittämällä. Sen hallussa pitäminen talveen 1942–1943 asti olisi voinut koitua ongelmalliseksi. Neuvostoliiton sodanjohto olisi mitä ilmeisimmin keskittänyt alueelle paljon lisäjoukkoja radan avaamiseksi ja liittolaistensa materiaaliavun turvaamiseksi. Toisaalta Sorokan valtauksen jälkeen mahdollisuus Neuvostoliiton Vienanmeren länsipuolen joukkojen saartamiseen olisi ollut olemassa. Sorokan puolustamiseen olisi saatu lisäjoukkoja suomalais-saksalaisesta III Armeijakunnasta, mikäli neuvostojoukot olisi kyetty saartamaan tai lyömään. Pohjoinen Muurmannin radan alue olisi voinut olla vallattavissa, mikäli suomalaiset ja saksalaiset olisivat olleet innokkaita tukemaan hyökkäyksen menestystä. On kuitenkin epätodennäköistä, että pelkästään suomalais-saksalaisjoukot olisivat kyenneet Sorokan hallussa pitämiseen tai laajan Sorokan ja Muurmanskin välisen alueen puhdistamiseen. Myös saksalaisia lisäjoukkoja alueelle olisi tarvittu. Airon mukaan Sorokan puolustaminen olisi pitänyt kokonaisuudessaan jättää saksalaisille.

Neuvostoliiton sodanjohdon halu radan avaamiseen olisi varmasti ollut suuri ennen talvea 1942–1943, jolloin Argangelin satama oli poissa käytöstä. On kuitenkin aiheellista pohtia, olisiko sillä ollut riittävästi laadukkaita sotavoimia keskitettäväksi luoteeseen Sorokan suuntaan, mikäli vahva saksalaisten tai suomalaisten puolustusasema olisi kyetty järjestämään.

Neuvostoliiton joukot eivät yrityksistään huolimatta olleet saaneet aukaistuksi Muurmannin rataa Krivinkään (Maaselkä) alueella helmikuussa 1942. Sorokan ja Vienanmeren alueen maasto olisi erämaansa ja tietttömyytensä vuoksi ollut Neuvostoliiton joukoille huomattavasti Maaselän suuntaa vaativampi taistelumaasto. Talvella 1942 täydennysjoukot koostuivat suurelta osalta merimiehistä ja rangaistusvangeista, joiden taistelukykyä oli syytä epäillä. Myös sotasairaaloista tuotuja toipilaita oli joukoissa. Voidaankin pohtia, olisiko laadukkaita neuvostojoukkoja ollut riittävästi saatavilla Luoteis-Venäjälle, kun etelämpänä saksalaiset hyökkäsivät kohti Volga-joen mutkaa ja Staliningradin symbolisesti tärkeää kaupunkia.

Tutkielmassa onnistuttiin vastaamaan asetettuun tutkimusongelmaan. Tutkimuksen lähteet olivat suurimmaksi osaksi arkistolähteitä, joista pääosaa voidaan pitää luotettavina. Tutkielmassa pyritään kriittiseen ja ehdollistavaan näkökulmaan. Kriittisyys näkyy tutkimuksen johtopäätöksissä, mikä lisää niiden luotettavuutta. Asiakirjojen sisältöä analysoidessa pyrittiin hankkimaan useita toisiaan täydentäviä lähteitä, jotta johtopäätöksille saatiin lisää todistusvoimaa. Kirjallisuutta ja arkistolähteitä voitiin käyttää toisiaan täydentävinä. Tutkielman heikkoutena on heikko alkuperäislähteiden saatavuus, esimerkkinä mainittakoon Sorokan operaatioon liittyvä asiakirjamateriaalin vähyys, vaikka siihen liittyvät kysymykset olivat esillä Päämajassa jo syyskuussa 1941. Toisaalta arkistoaineiston puuttumista kyettiin korvaamaan kirjallisuuslähteillä. Tutkimuksen eettisyys tulee selkeimmin esille Suomen ja Neuvostoliiton joukkojen objektiivisena tarkasteluna. Hieman epäselväksi tutkielmassa jäivät Airon ja Raappanan näkemykset siitä, olisiko Sorokka ollut saavutettavissa keväällä 1942. Airon sotien jälkeistä näkemystä Sorokan saavuttamisesta voidaan pitää kyseenalaisena, koska hänen maaliskuun alussa 1942 laatimansa muistion mukaan Sorokkan saavuttamisesta ei voitu olla varmoja.

Sorokan valtaamiseen liittyvät kysymykset otettiin vielä myöhemminkin esille vuoden 1942 aikana, lähinnä saksalaisten aloitteesta. Myös operaatioalueiden tiedustelua jatkettiin muun muassa lentotiedustelun valokuvauslennoilla. Saksalaiset antoivat Muurmannin radan katkaisun pyrkivälle operaatiolle nimen ”Lafsfang” (Lohenpyynti). Operaation mielenkiintoa lisää sen liittyminen Saksan sodanjohdon kaavailemaan Leningradin valtaamiseen syksyllä 1942, johon se toivoi myös suomalaisten osallistuvan. Operaation laajempi tutkiminen osana Saksan ja Suomen operatiivista suunnittelua ja tiedustelua vuosien 1941-1942 aikana voisi olla jatkotutkimuksen kannalta tarpeellinen. Loppuvuonna 1942 tiedustelutietoa oli saman vuoden kevättä laajemmin käytössä. Lisäksi jatkotutkimuksen avulla voitaisiin selvittää, olisiko Sorokka

ollut vallattavissa muina ajankohtina, esimerkiksi syksyllä 1941, jolloin Raappanan 14. Divisioonaa vastassa olivat suhteellisen heikot vihollisen voimat.

LÄHTEET

1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Puolustusvoimien asiakirjat

1.1.1 Päämaja:

Päämajan salaisia kirjelmiä, T 15707/5, KA (Sörn).

Päämajan sotapäiväkirjan liitteet n:o 201–400, SPK 20879, KA (Sörn).

Päämajan tiedusteluosaston salaista kirjeistöä vuosilta 1938 ja 1941–1944, T19933/2, KA (Sörn).

Päämajan Operatiivisen osaston salaista ja yleistä kirjeistöä vuosilta 1941–1942, T26126/4, KA (Sörn).

Päämajan Operatiivisen osaston salaista ja yleistä kirjeistöä, T 15716/1, KA (Sörn).

Päämajan operatiivisen osaston Maavoimatoimiston sotapäiväkirja ajalta 26.1.1941–23.5.1945, SPK 20919, KA (Sörn).

Päämajan tiedustelutoimiston (Tied. 1) sotapäiväkirja n:o 2 ajalta 14.3.1942–8.11.1942, SPK 20940, KA (Sörn).

1.1.2 Maaselän ryhmä:

Maaselän ryhmän (II AK:n) kirjeistöä vuodelta I/1942, T 5805, I/1942, KA (Sörn).

Maaselän ryhmän esikunnan operatiivisen toimiston lähetettyjä salaisia kirjelmiä, tilanneilmoituksia Päämajalle ajalta 1.1-31.12.1942, T 9073/8, KA (Sörn).

Maaselän ryhmän (II AKE) Toimisto I:n kirjeistöä, tilannetiedoituksia 1942, T 2529/14B, KA (Sörn).

1.1.3 14. Divisioona:

14. Divisioonan esikunnan Toimisto III:n sotapäiväkirja I ajalta 17.6.1941–31 .5.1942, SPK 6110, KA (Sörn).

14. Divisioonan esikunnan Toimisto II:n tiedustelukäskyt ja -ohjeet sekä tunnussanat, T 1608/13, KA (Sörn).

14 Divisioonan esikunnan Tsto II:n kirjeistöä , T 1608/17, KA (Sörn).

14. Divisioonan esikuntaan saapuneet puhelin- ja radiosanomat, puhelinsanomat 1–908, T 1608/20A, KA (Sörn).

14. Divisioonan esikunnan toimisto II:n tietoja vihollisesta, T 1608/16, KA (Sörn).

14. Divisioonan esikunnan Toimisto III:n sotapäiväkirja I ajalta 17.6.1941–31.5.1942, SPK 6110, KA (Sörn).

14. Divisioonan esikunnan toimisto II:n tiedustelupäiväkirja ajalta 13.8.1941–23.3.1942, SPK 26491, KA (Sörn).

1.1.4 1. Jääkäriprikaati:

Vahvennetun 1. Jääkäriprikaatin sotapäiväkirja ajalta 10.1.1942–25.5.1942, SPK 24420, KA (Sörn).

1.1.5 Osasto Majewski:

Osasto Majewskin sotapäiväkirja ajalta 8.1–22 .1.1942, SPK 18959, KA (Sörn).

Osasto Majewskin sotapäiväkirja ajalta 8.1–22.1.1942, SPK 18960, KA (Sörn).

1.1.6 Rajajääkäripataljoona 6:

Rajajääkäripataljoona 6:n sotapäiväkirja ajalta 5.11.1941 – 3.4.1942, SPK 21185, KA (Sörn).

1.1.7 Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunta:

Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnan salaista kirjeistöä, T 19933/37, KA (Sörn).

1.1.7 Pikkukokoelmat:

Kenraaliluutnantti T.V. Viljasen kokoelma, PK 1240/96, KA (Sörn).

Majuri Ragnar Mangnussonin kokoelma, PK 1367/1, KA (Sörn).

Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjasto, Helsinki, MPKK (SOTAHL).

Päämaja:

Päämajan sotapäiväkirja ajalta 1.11–31.12.1941.

Päämajan sotapäiväkirjan liitteet 460–500 ajalta 22.6.1941–22 .6.1942.

Päämajan tiedusteluosaston mapit, Venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942 (3 kpl, ei numeroituja).

Tietoja Neuvostoliiton 32. Armeijasta ja 26. Armeijasta Rukajärven alueella, tietoja neuvostojoukoista jatkosodan aikana, mappi 1.

Moottoroidun osaston katsaukset 1942–1944 , kansio numero 1101, mikrofilmitulosteita.

1.2 Ohjesäännöt

Jalkaväen ohjesääntö II 1 , Harmaa, Helsinki, 1932.

Kenttäohjesääntö I (K.O. I), Harmaa, Helsinki, 1939.

Sissiopas, Harmaa, Helsinki, 1939.

Tiedusteluopas, Harmaa, Helsinki, 1939.

1.3 Muut julkaisemattomat lähteet

Saari Lauri: *14. D:n rajajoukkojen historiikki*, 1991, (KA Sörn), Tutkijasalin käsikirjasto.

2 JULKAISTUT LÄHTEET

2.1 Tutkimukset ja opinnäytteet

Karjalainen Mikko, *Ajatuksista operaatioiksi, Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*, EDITA Prima Oy, MPKK (SOT AHL), 2009.

2.2 Kirjallisuus

Elvengren, Eero, Kosonen, Matti, Laidinen, Einar: *Vihollisen selustassa, Päämajan tiedustelu Neuvosto-Karjalassa 1939–1 944*, Otava, Helsinki, 2010.

Erfurt, Waldemar: *Muurmannin radan ongelma*, WSOY, Porvoo, 1952.

Erfurt, Waldemar: *Suomi sodan myrskyssä 1941–1 944*, WSOY, Porvoo, 1951.

Heiskanen, Raimo: *Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945*, Otava, Keuruu, 1989.

Janhila, Jaana: *Sissisotaa kaukopartiossa, Osasto Marttinan partiokertomukset 1941–1942*, Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna, 2009.

Kadettiupseerit 1920–2010 , Bookwell Oy, Porvoo, 2010.

Karjalainen, Mikko (toim.), Elvengren, Eero, Viitasaari, Yrjö, Saressalo, Lassi, Manelius, Jari, Liene, Timo, Manninen, Ohto, Kosonen, Matti, Rentola, Kimmo, Panschin, Vladimir, Laukkanen, Erkki, Kulomaa, Jukka: *Salaisen sodan sivut, Tiedustelua, vakoilua ja salatoimintaa jatkosodassa*, Gummerus, Saarijärvi, 2003.

Kuosa, Tauno: *A. F. Airo, Legenda jo eläessään*, WSOY, Porvoo, 1979.

Manninen, Ohto: *Miten Suomi valloitetaan, Puna-armeijan operaatiosuunnitelmat 1939–1944*, WS Bookwell oy, Juva, 2008.

Partanen, Jukka, Pohjonen, Juha, Tuunainen, Pasi: *E.J. Raappana – Rajan ja sodan kenraali* Otava, Keuruu, 2007.

Polvinen, Tuomo: *Barbarossasta Teheraniin, Suomi kansainvälisessä politiikassa I 1941–1943*, WSOY, Juva, 1979.

Saressalo, Lassi: *Päämajan kaukopartiot jatkosodassa*, WSOY, Juva, 1987.

Tuompo, W.E: *Päiväkirjani Päämajasta 1941–1 944*, WSOY, Porvoo, 1968.

2.3 Muut julkaistut lähteet

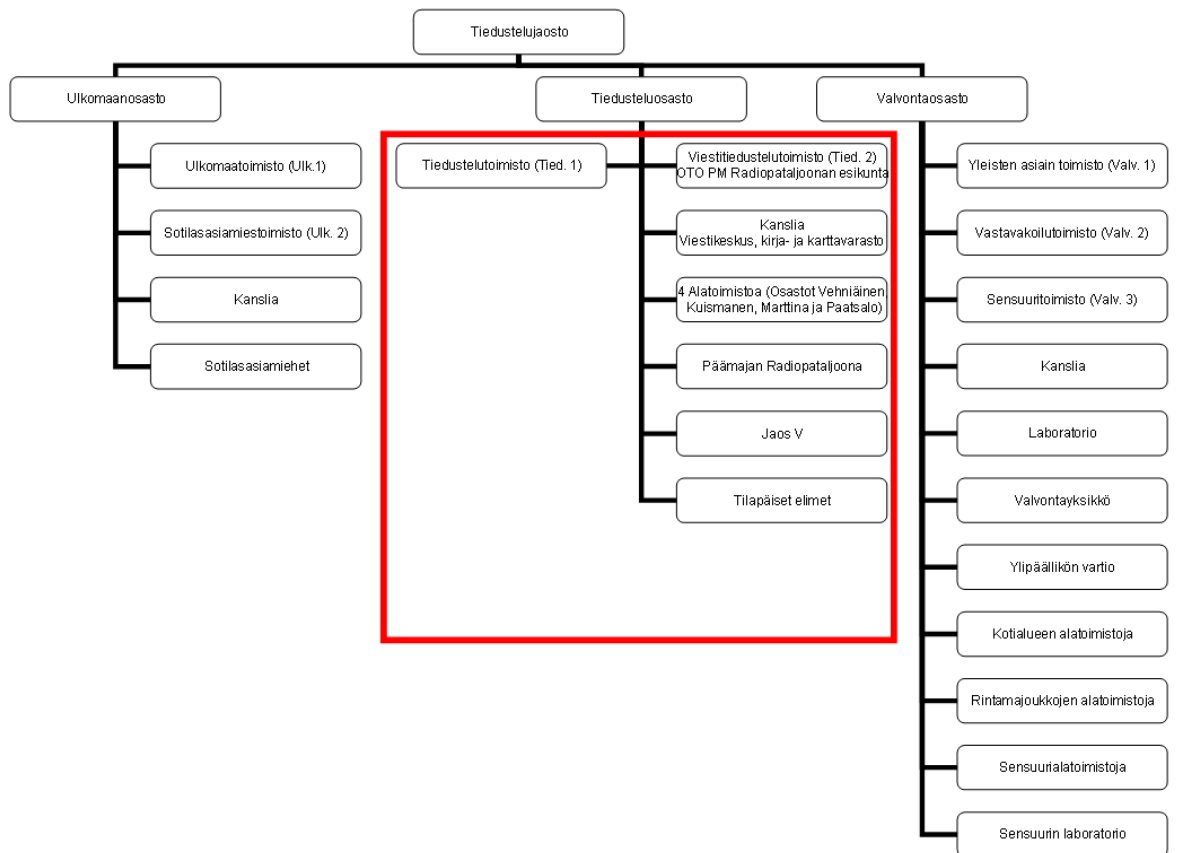
2.3.1 Kartat:

Akateemisen Karjala Seuran kartta, 1934, KA (Sörn), lupa käyttöön pyydetty FT Mikko Karjalaiselta.

LIITELUETTELO

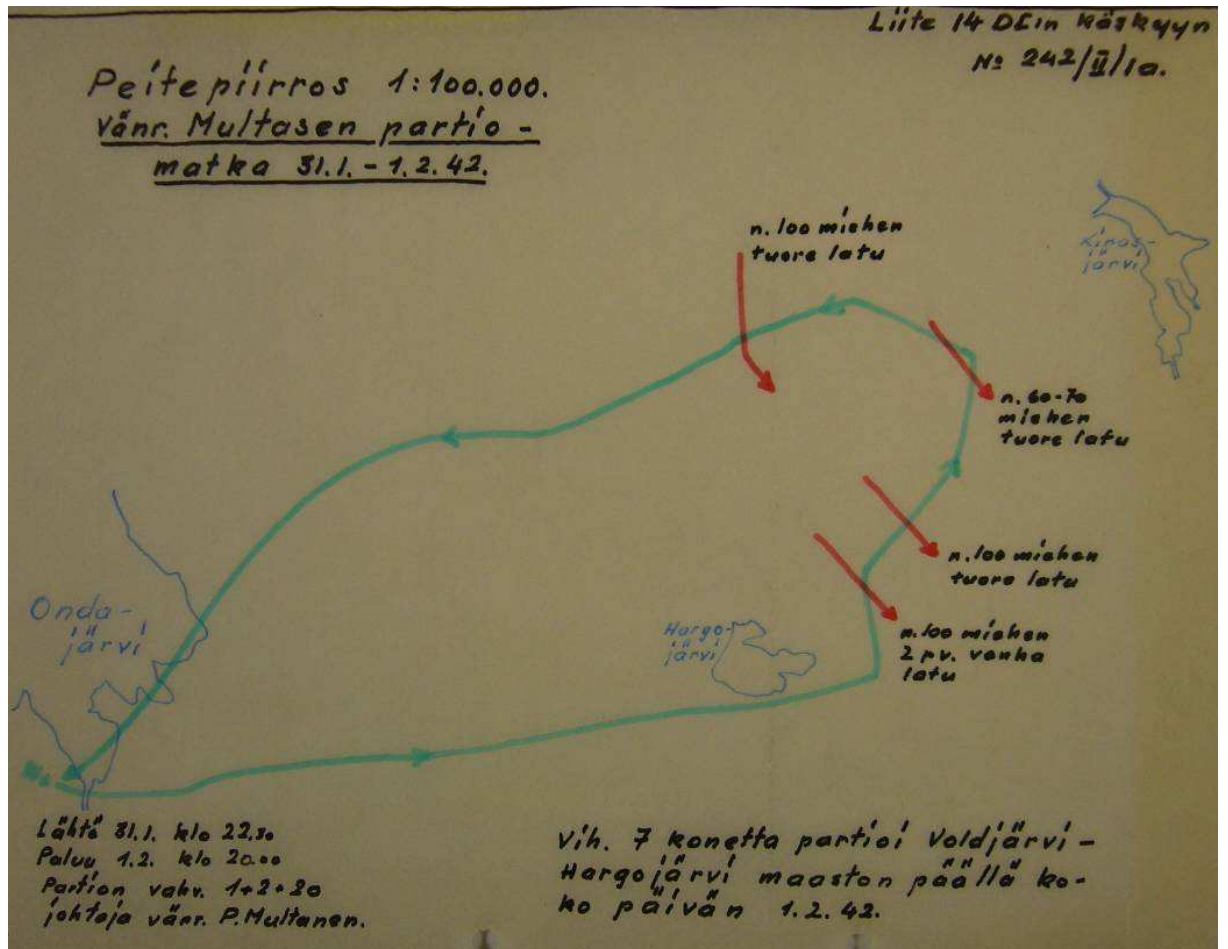
- Liite 1 Päämajan tiedusteluosaston organisaatio 1941.
- Liite 2 Peitepiirros vänrikki Multasen johtamasta partiomatkasta.
- Liite 3 Suomen ja Neuvostoliiton joukkojen vertaaminen maaliskuussa 1942.
- Liite 4 Maaselän ryhmän alueen valmistelut maaliskuussa 1942.
- Liite 5 Kotskoman alueen vihollisjoukot 1.1-1.7.1942.
- Liite 6 Björkmanin ja Peitsaran välinen puhelinkeskustelu Panssariprikaatin joukkojen siirtymisestä Rukajärvelle 8.3.1942.

PÄÄMAJAN TIEDUSTELUJAOSTON ORGANISAATIO 1941

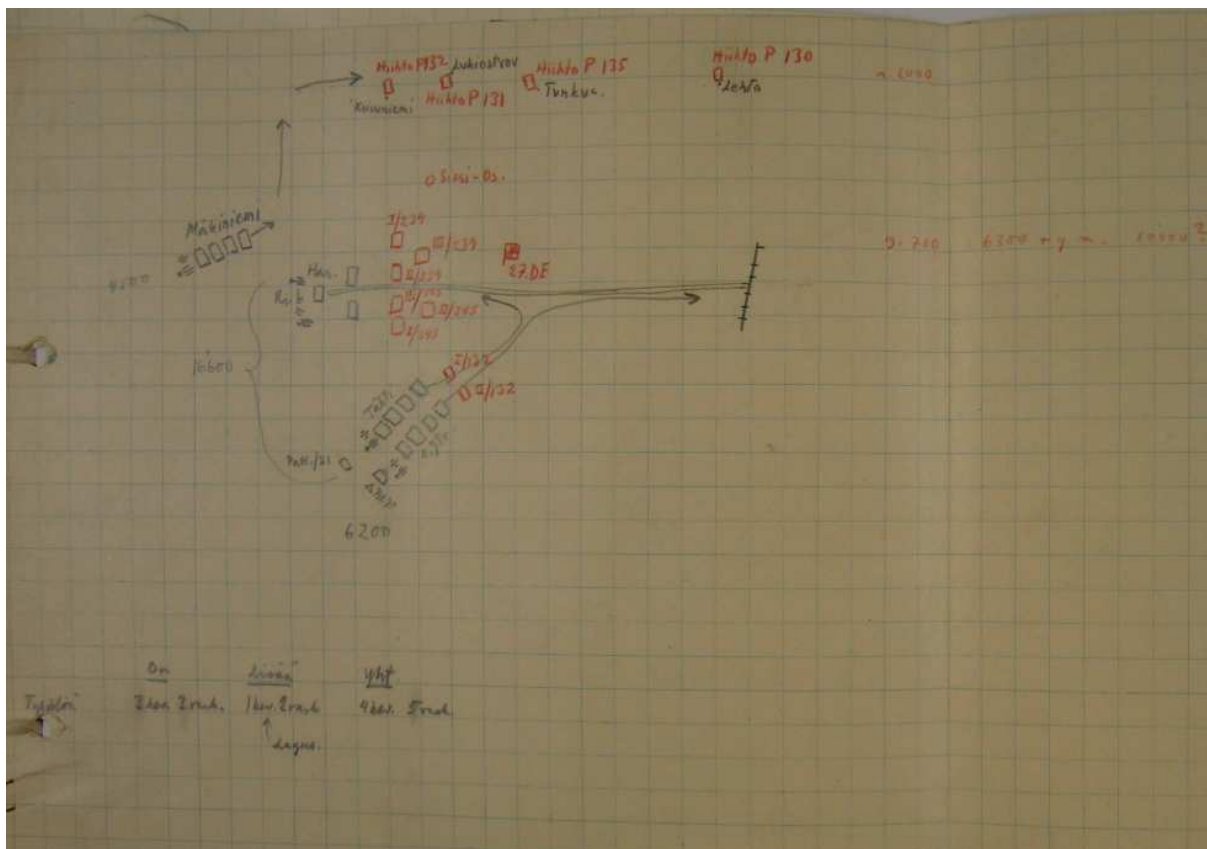
Päämajan tiedustelujaoston vuoden 1941 organisaatio kaaviokuvana²⁴¹. Punaisella tiedusteluosaston alaiset mukaan luettuna tiedusteluelimet, jotka toimivat Päämajan tiedustelutiedon tuottajina. Suunniteltujen operaatioalueiden tiedusteluun osallistuivat ainakin Päämajan Radiopataljoonan kuuluva Moottoroitu osasto (Mo), Tied. 1. Kuismasen ja Marttinan kaukopatio-osastot.

²⁴¹ Heiskanen (1989), s. 151.

Peitepiirros Vänrikki P Multasen johtamasta partioiretkestä 31.1-1.2.1942. Piirroksesta on nähtävissä vihollisen vahva selustan varmistus selustan varmistusosastojen koko vaihteli 60-100:n miehen välillä.²⁴²

²⁴² Vänr P Multasen peitepiirros partiomatkasta 31.1-1.2.1942, T 15707/5, KA (Sörn).

Suomen joukkojen vertaaminen Neuvostoliiton joukkojen vahvuuteen Kotskoman suunnalla. Lukumäärien mukaan suomalaisten yhteenlaskettu vahvuus on 16600 (vrt. taulukko) +6200+4500=27300. Neuvostoliiton arvioitua noin 12 000 sotilasta vastaan. Voimasuhde olisi ollut noin 2,3:1 suomalaisten hyväksi.²⁴³

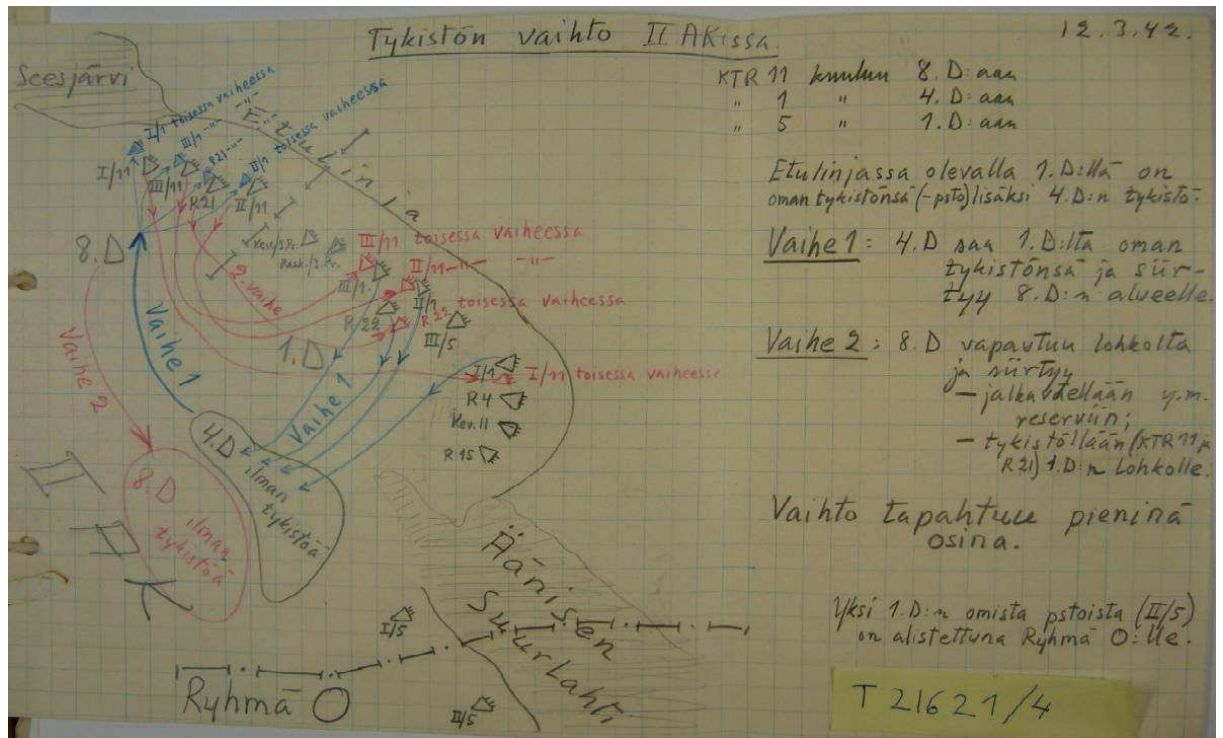
Suomalaisten joukkojen vahvuuksia 1.3.1942

14. D	156	2776	13106	16038	Alkuperäislähteessä vahvuus on laskettu olevan 16638 (600 enemmän vrt. myös kuva yllä).
? . D	200	890	4142	5232	
8. D	573	2176	9481	12230	
1. JPr	286	1220	4715	6221	
12. Pr				4500	
yht.				44221	
Ilman ?.D		38989			
Ilman ?.D ja 8.D		26759			

Taulukko suomalaisten hyökkäysoperaatioon suunniteltujen joukkojen vahvuuksista 1.3.1942.²⁴⁴

²⁴³ 10.3.1942 päivätty piirros, T21621/4, KA (Sörn).

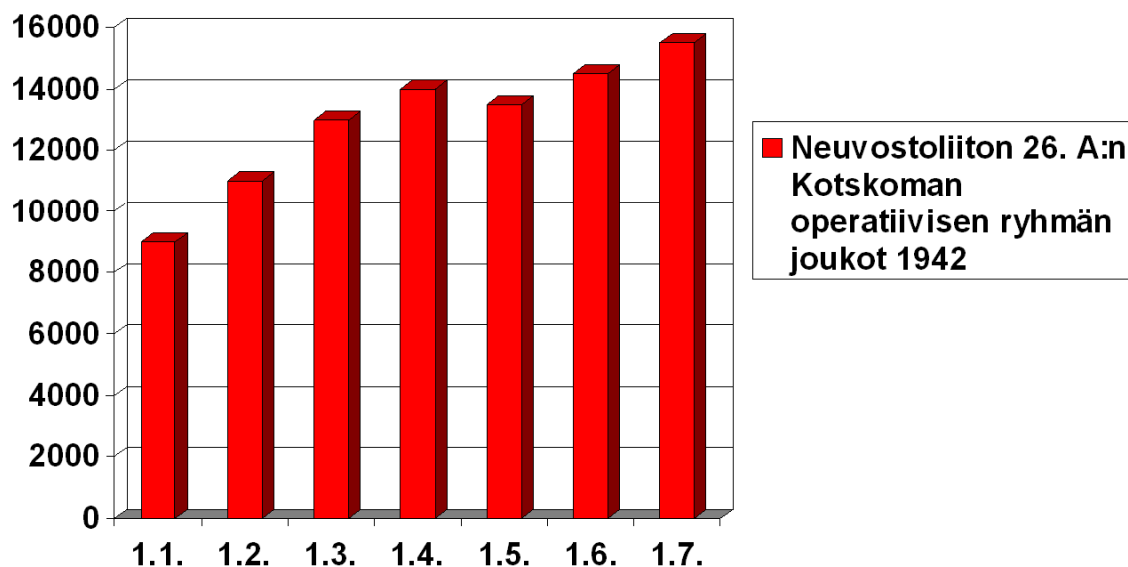
²⁴⁴ 1.3.1942 päivätty laskelma suomalaisista joukoista, T21621/4, KA (Sörn).

12. maaliskuuta 1942 piirroksen mukaan 8. Divisioona suunniteltiin jalkaväellään reserviin Maaselän ryhmän (II AK) vastuualueella. 1- ja 4. Divisioona jäivät rintamavastuuseen sen vaihdon jälkeen.²⁴⁵ 8. Divisioonaa valmistauduttiin käyttämään reservinä Karhumäen pääpiirteisellä alueella. Viljasen mukaan sitä valmistauduttiin käyttämään myös Rukajärven suuntaan.

²⁴⁵ 12.3.1942 päivätty piirros, tykistön vaihto II AK:ssa, T21621/4, KA (Sörn).

Kotskoman alueen vihollisjoukot 1.1-1.7.1942

Helmikuun alussa 1943 vahvistunut arvio venäläisten sotilaiden määrästä Kotskoman suunnalla 1.1-1.7.1942 välisenä aikana.²⁴⁶

²⁴⁶ PM:n tiedpvk. n:o 1626/Tiedos/sal./4.2.1943, Suomen rintamalla olevien vihollisen joukkojen arvioidun vahvuuden muutokset vuonna 1942, PM/Tiedos mapit (3 kpl), venäläiset maavoimat Suomen rintamalla 1942, MPKK (Sotahl), s. 2 ja liite 2.

Ps. Pr.
 8.3. kls 16.00
 Ev. luutn. Björkman - Peitsaran
 (Pub. Äänestinnu Takka 1)

Patt. valmiina lähtemään 12.3., muiden yksiköiden lähtövaruudesta ei voi vielä sanoa, kaluston kunnostamiseen vaatinnee vielä pitkäaikoin ajan.

Ev. luutn. Björkman ehdottaa Karhumäen - Paatunen tiellä lyhimpänä (n. 200 km, Lielan - Kukajärvi n. 225 km)

Rautatiekaluston varauksien ajoissa ryhtytävä.

Palttina tarvitsee matkaa varten n. 50000 l, mistä määrästi Bj:lla on n. puolet.

Sikalokaluissa huomattava, että patti on marssinopeudella voidaan kukaan kor-
 keintaan 20 km/vrk. jos mieli saada se käyttökelvokseen perille, missä joka ta-
 pahtessa varataan pari päivää kaluston kunnostamiseen ja muuten valmisteluun.

12. - 14.3. Rautatiekylästä Äänestinnu - Karhumäen
 15. - 25.3. Marssi Kukajärvelle.
 26. - 28.3. Valmistautuminen ja lepo.
 29.3. Toiminnan alkaminen (Björkmanin
 pitää mieluummin vasta kukaik. päätetty)

Panssariprikaatin komentajan Everstiluutnantti Björkmanin ja Everstiluutnantti Peitsaran välinen puhelu 8.3. (todennäköisesti vuonna 1942).²⁴⁷

²⁴⁷ Ps.Pr:n komentajan Everstiluutnantti Björkman puhelu Peitsaralle 8.3.1942, T 21621/4, KA (Sörn).